

161810

T.C.  
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI  
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

## ARAP EDEBİYATINDA BEDÎ' VE BEDÎ'İYYÂT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:  
PROF. DR. TACEDDİN UZUN

HAZIRLAYAN:  
İZZET MARANGOZOĞLU  
034244071003

KONYA-2005

## İÇİNDEKİLER

|                                                                 |    |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| Önsöz.....                                                      | 3  |
| Transkripsiyon.....                                             | 4  |
| Kısaltmalar.....                                                | 5  |
| Giriş.....                                                      | 6  |
| Arap Edebiyatında Bedî' ve Bedî'ıyyât.....                      | 6  |
| 1.Belâğatın Tanımı.....                                         | 10 |
| 1.1.Sözlükte Belâgat.....                                       | 10 |
| 1.2.Terim Olarak Belâgat.....                                   | 10 |
| 2.Belâğatın Tarihçesi.....                                      | 11 |
| 3.Belâğatın Bölümleri.....                                      | 15 |
| 3.1.Beyân İlmi.....                                             | 15 |
| 3.2.Me'ânî İlmi.....                                            | 16 |
| I.Bölüm.....                                                    | 17 |
| Bedî' İlmi.....                                                 | 17 |
| 1.Bedî'.....                                                    | 17 |
| 1.1.Bedî'in Sözlük Anlamı.....                                  | 18 |
| 1.2. Bedî'in Terim Anlamı.....                                  | 18 |
| 2.El-Muḥassinātu'l-Lafziyye ve el-Muḥassinātu'l-Ma'neviyye..... | 18 |
| 2.1.El-Muḥassinātu'l-Lafziyye.....                              | 19 |
| 2.1.1.Cinâs.....                                                | 19 |
| 2.1.2.'İktibâs.....                                             | 26 |
| 2.1.3.Secr'.....                                                | 27 |
| 2.1.4.Reddu'l-'acuz 'ale's-şadr.....                            | 29 |
| 2.1.5.Teşfîr.....                                               | 30 |
| 2.1.6.Muvâzene.....                                             | 30 |
| 2.1.7.Ḳalb.....                                                 | 31 |
| 2.1.8.Teşrîf.....                                               | 31 |
| 2.1.9.Luzûm mâ lâ yelzem.....                                   | 31 |
| 2.2.El-Muḥassinātu'l-Ma'neviyye.....                            | 31 |
| 2.2.1.Tibâḳ.....                                                | 32 |
| 2.2.2.İrşâd.....                                                | 34 |
| 2.2.3.Muzâvece.....                                             | 34 |
| 2.2.4.'Aks.....                                                 | 35 |
| 2.2.5.Rucû'.....                                                | 35 |

|                                                |     |
|------------------------------------------------|-----|
| 2.2.6. Tevriye.....                            | 35  |
| 2.2.7. 'İstihdâm.....                          | 38  |
| 2.2.8. Leff u neşr.....                        | 39  |
| 2.2.9. Cem'.....                               | 40  |
| 2.2.10. Tefrîk.....                            | 40  |
| 2.2.11. Takşîm.....                            | 41  |
| 2.2.12. El-Cem' ma'a't-tefrîk.....             | 42  |
| 2.2.13. Cem' ma'a't-takşîm.....                | 43  |
| 2.2.14. Cem' ma'a't-tefrîk ve't-takşîm.....    | 43  |
| 2.2.15. Tecrid.....                            | 44  |
| 2.2.16. Maqbûl mubâlağa.....                   | 44  |
| 2.2.17. El-Mezhebu'l-Kelâmî.....               | 46  |
| 2.2.18. Husnu't-ta'îlî.....                    | 46  |
| 2.2.19. Tefrî'.....                            | 47  |
| 2.2.20. Te'kîdu'l-medh bimâ yuşbihu'z-zem..... | 47  |
| 2.2.21. Te'kîdu'z-zem bimâ yuşbihu'l-medh..... | 48  |
| 2.2.22. 'İdmâc.....                            | 49  |
| 2.2.23. Tevcîh.....                            | 49  |
| 2.2.24. Tecâhulu'l-'ârif.....                  | 49  |
| 2.2.25. El-Çavl bi'l-mûcib.....                | 50  |
| 2.2.26. İttirâd.....                           | 51  |
| 3. Bedî' İlminin Arap Diline Etkisi.....       | 52  |
| II. Bölüm.....                                 | 54  |
| 1. Arap Edebiyatında Bedî'ıyyât.....           | 54  |
| 1.1. Bedî'ıyyâtın Tanımı.....                  | 54  |
| 1.2. Bedî'ıyyâtın Şartları.....                | 56  |
| 1.3. Bedî'ıyyâtın Gayesi ve Konusu.....        | 57  |
| 1.4. Bedî'ıyyât'ın Doğuş Sebepleri.....        | 58  |
| 1.5. Bedî'ıyyâtın Temel Unsurları.....         | 62  |
| 1.6. Bedî'ıyyâtın Yazıldığı Dönem.....         | 64  |
| 1.7. Bedî'ıyyât Yazarları.....                 | 65  |
| 2. Bedî'ıyyât'ın Arap Diline Etkisi.....       | 94  |
| Sonuç.....                                     | 100 |
| BİBLİYOGRAFYA.....                             | 101 |

## ÖNSÖZ

Arap Edebiyatında Bedî' ve Bedî'ıyyât, incelenmesi gereken önemli konulardandır. Bedî' ilminin doğuşundan bu yana Belâgat alimleri bedî' üzerinde yoğunlaşarak eserlerini hep bu alanda vermişlerdir. Bedî'ıyyât alanında yapılan çalışmalar Bedî'ıyyelerden ve bunların şerhlerinden ibaret olmuş ve Bedî'ıyyâtla ilgili müstakil eserler yazılmamıştır.

Bir ilim olarak Bedî'ıyyât, bedi kitaplarında sadece birkaç cümleyle geçştirilmiştir. Bu gerekçelerden dolayı Arap Edebiyatında Bedî' ve Bedî'ıyyâtla ilgili bir araştırma yapmak istedik.

Araştırma bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan ibarettir. Girişte Arap Edebiyatında Bedî' ve Bedî'ıyyât, Belâgatın tanımı, bölümleri ve tarihçesi hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Bedî'in Sözlük ve terim anlamı el-muḥassinātu'l-lafziyye ve el-muḥassinātu'l-ma'neviyye ile bedî' ilminin Arap diline etkisi incelenmiştir.

İkinci bölümde, Arap edebiyatında bedî'ıyyât, bedî'ıyyât yazarlar ve bedî'ıyyât'ın Arap diline etkisi incelenmiştir.

Çalışmamda kıymetli zamanını bana ayıran ve bu konuda sabır gösterip benden yardımını esirgemeyen danışmanım değerli Prof. Dr. Taceddin UZUN hocama teşekkür ediyorum. Başarı Allah'tandır.

İzzet MARANGOZOĞLU

KONYA-2005

## TRANSKRİPSİYON

**Sesliler :**

|        |        |
|--------|--------|
| اَ : a | اَ : a |
| يَ : i | يَ : i |
| وَ : u | وَ : u |

**Sessizler :**

|       |       |      |
|-------|-------|------|
| ء: 'a | ش: š  | ن: n |
| ب: b  | ص: ṣ  | ه: h |
| ت: t  | ض: ḍ  | و: w |
| ث: ṭ  | ط: ṭ  | ي: y |
| ج: c  | ظ: ṣ  |      |
| ح: ḥ  | ع: 'a |      |
| خ: ḫ  | غ: ğ  |      |
| د: d  | ف: f  |      |
| ذ: ḏ  | ق: q  |      |
| ر: r  | ك: k  |      |
| ز: z  | ل: l  |      |
| س: s  | م: m  |      |

## **KISALTMALAR**

a.g.e.: Adı geçen eser.

a.g.m.: Adı geçen makale.

a.g.md.: Adı geçen madde.

a.s.: Aleyhisselâm

b.: Bin

bkz.: Bakınız.

DİA.: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

h.: Hicrî

Hz.: Hazreti.

nşr.: Neşreden.

Ö.: Ölümü.

r.a.: Radiyallâhu anh.

s.: Sayfa

s.a.v.: Sallâhu aleyhi vesellem.

tah.: Tahkik.

tsz.: Tarihsiz.

vb.: Ve benzeri.

## GİRİŞ

### ARAP EDEBİYATINDA BEDİ' VE BEDİ'İYYÂT

Arap edebiyatında Belâğat çalışmaları câhiliye dönemi şiiriyle başlamış ve Abbasiler döneminde yoğunluk kazanmıştır. Abbâsî dönemi şairlerinden İbnu'l-Mu'tezz (Ö. 296/908-909), "Kitâbu'l-Bedî'" isimli eserini bu dönemde yazmıştır<sup>1</sup>. Arap Belâğatı tarihçileri, kendisinden önce el-Câhız'ın (Ö. 255/869), 'el-Beyân ve't-tebyîn<sup>2</sup>'i yazılmış olmasına rağmen İbnu'l-Mu'tezz'in bu kitabını belâğat ve bedî' alanında yazılmış ilk eser olduğu görüşündedirler<sup>3</sup>. İbnu'l-Mu'tezz, kitabının mukaddimesinde Kır'ân-ı Kerîm'den, hadislerden, sahabe'nin sözlerinden ve eski Arap şiirinden örnekler sunduğunu belirtmektedir<sup>4</sup>.

Hicrî sekizinci yüzyıla kadar bedî'e dair çeşitli isimlerle müstakil eserler yazıldığı gibi bu ilim meani ve beyan ilimleri içinde de incelendi. Ancak VIII. Yüzyılda bedî' sanatlarının yorumunda bedî'ıyyât adıyla yeni bir tarz ortaya çıktı<sup>5</sup>.

Bedî'ıyye türü daha Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken Hâssân b. Şâbit, Ka'b b. Zuheyr gibi şair sahabiler tarafından başlatılmış, Emevî ve Abbâsîler devrinde gelişerek günümüze kadar devam etmiştir<sup>6</sup>. Ancak Hz. Peygamber'i methetmek için yazılan her kasideye bedî'ıyye denmemiş, bu tür kasidelerde beyit sayısının en az elli olması, her beytin bedî' sanatlarından en az birini ihtiva etmesi, kasidenin basit bahriyle nazmedilmiş olması, revî harfinin kesreli "mim" olması gibi özellikler aranmıştır<sup>7</sup>.

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, el-Bedî'ıyyât fî'l-edebi'l-'arabî, neş'etuhâ-tetavvuruhâ-eseruhâ, 'Âlemu'l-kutub, Beyrut, 1983/1403, s.15.

<sup>2</sup> 'El-Beyân ve't-tebyîn'; el-Câhız'ın bize kadar gelen en önemli eseridir. El-Câhız'ın; belâğat ve fonetik ilminin temellerini atmak, Arapların şiir ve hitabet sahasındaki dirayetlerini ortaya koymak için telif ettiği antoloji mahiyetindeki eseridir. Bkz., Taceddin Uzun, "el-Câhız ve 'İlmu'l-Luğadaki (Dilbilimdeki) Yeri", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2000, sayı, 10, s. 101.

<sup>3</sup> 'Abdulaziz 'Aîf, Fî târihi'l-belâğati'l-'arabiyye, Dâru'n-nahdati'l-'arabiyye, Beyrut, tsz., s.12.

<sup>4</sup> İbnu'l-Mu'tezz, Ebû'l-'Abbâs Abdullâh, Kitâbu'l-Bedî', tah., I.Kratchkovsky, Dâru'l-hikme, Dimeşk, tsz., s.1.

<sup>5</sup> Ahmed en-Nâdî Şu'le, "el-Bedî' ve'l-Bedî'ıyyât ve eseruhumâ fî'l-luğa ve'l-edebe", Mecelletu'z-Zehra', 2. sayı, Dâru'r-Risâle, Kahire, 1402/1982, s. 218.

<sup>6</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 15.

<sup>7</sup> Bekrî Şeyh Emîn, el-belâğatu'l-'arabiyye fî sevbihî'l-cedîd, Dâru'l-'ilm li'l-melâ'în, Beyrut, 1987, s. 12.

Nitekim el-Bûşîrî'nin (Ö. 694/1295) Kaside'tu'l-Burde'si bedî' sanatları ihtiva etmediği için bedî'iyattan sayılmamış, nitekim VIII./XIV. yüzyıldan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) için yazılan kasideler bu şartları haiz olduklarından onlara bedî'îyye adı verilmiştir<sup>1</sup>.

El-Bûşîrî, el-Burde isimli kasidesini yazarak bedî'îyyâta büyük katkıda bulunmuştur<sup>2</sup>. Bir tasavvuf ve toplum şairi olan el-Bûşîrî, el-Burde isimli kasidesiyle birçok şaire ilham kaynağı olmuştur. El-Burde'nin bizi ilgilendiren yönü, Bedî'îyyâtla ilgili bir kaside olmasıdır<sup>3</sup>.

Bedî'îyyât türünde ilk defa kimin şiir yazdığı tartışma konusu ise de yapılan araştırmalar bu türde ilk şiirin Şafiiyuddin el-Hillî'ye (Ö. 750/1349) ait olduğunu göstermektedir.

<sup>1</sup> Hülûsî KILIÇ, "Bedî'îyyât," DİA, İstanbul, 1992, V/323.

<sup>2</sup> Mısır'ın Bûşîr Köyünden ve Benî suveyf bölgesinden olan Muhammed b. Said b. Hammâd b. 'Abdillâh as-Sanhâcî el-Bûşîrî, aslen Fâşîdûr ve Sanhâca kabilesine mensuptur. 608/1212 yılında doğmuş ve 696/1296 yılında İskenderiye'de vefat etmiştir. El-Bûşîrî, yoksul bir ailenin çocuğudur. Bu yüzden küçük yaşta geçim derdine düşmüş mezar taşlarına yazı yazmakla meşgul olmuştur. İlim tahsiline küçük yaşlarda başlamıştır. Daha sonra tasavvufa yönelmiş, tasavvuf ilminin usul ve inceliklerini öğrenmiştir. El-Bûşîrî, tasavvuf derslerini Ebû'l-'Abbâs el-Mursî'den almıştır. Bu zat, Ebû'l-Hasan eş-Şâzeli'nin hem öğrencisi hem de halefidir. Hocasını çok seven el-Bûşîrî'nin şiirlerinde, bu sevginin belirtilerine rastlamak mümkündür. El-Bûşîrî, yedinci asrın önde gelen şairlerindendir. Şiirlerinde asrının toplumsal sorunlarına da değinen el-Bûşîrî, bunları ustaca ve esprili bir üslup içerisinde ele almıştır. El-Bûşîrî, ince üslubu olan bir şair ve dindar bir kişiydi. Kısmî bir felç geçirdiği için hayatını yatalak bir şekilde sürdürmüştür. El-Bûşîrî, hiçbir zaman bu durumundan şikayet etmemiştir. Bilakis o, hastalığında ibadeti, duayı, istiğfarı ve Hz. Peygamber'e salat ve selamı bir an olsun bırakmamıştır. El-Bûşîrî, bu hastalığı sırasında uzun bir kaside yazmıştır. O da diğer şairler gibi kasidesine bir gazel cümlesiyle başlamıştır. El-Bûşîrî, bu kasidesinde Hz. Peygamber'in hayatını sürdürdüğü yerlere atıfta bulunmak suretiyle O'na karşı sevgi ve özlemini belirtmiştir. El-Bûşîrî'nin kasidesinde Zû Selem, 'İdam, Kâzime, 'Elbân ve el-'Aleml gibi isimler zikretmiştir. Bunlar Medine'yi çevreleyen bölge, vadi ve dağ adlarından ibarettir. Gazel içerikli mukaddimesi, içinde barındırdığı eşsiz bir sevgi, harika bir ifade tarzı, ince bir musiki ve sağlam bir üslupla tüm ince gazel tutkunlarını kendine çekmiştir. Kaside, bu yönüyle halk nezdinde de büyük bir rağbet görmüştür. Dilden dile dolaşan bu kaside daha sonraki şairler için de ilham kaynağı olmuştur. Bu şairlerden birisi olan Ahmed Şavkî, El-Bûşîrî'den etkilendiğini göstermek için yazmış olduğu kasideye "Nehcu'l-Burde" ismini vermiştir. Bkz., Bekrî Şeyh Emin, a.g.e., s. 13; 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 11; Zekî Mubârek, el-Medâ'ihu'n-nebeviyye fi'l-'edebi'l-'arabî, Mısır, 1354/1935, s.142-148; Kâtip Celebi, Hâcî Halîfe Mustafa b. 'Abdillâh, Keşfu'z-zunûn 'an 'esâmî'l-kutub ve'l-funûn, İstanbul, 1360/1941, II/1331.

<sup>3</sup> El-Bûşîrî, bu hususu bize şöyle anlatır: "Hz. Peygamber'in medhiyle ilgili kasideler yazmıştım. Bunlardan bir kısmını, arkadaşım Zeynuddin Ya'kûb b. Zübeyr'in tavsiyesiyle yazdım. Bir müddet sonra kısmî bir felç geçirdim. Bu sırada söz konusu kasideyi kaleme aldım. Yazdığımı bu kasidede, Hz. Peygamber'den şefaat, hastalığım için şifa istedim. Kasideyi birkaç kez okuyup dua ettikten sonra uyudum. Rüyamda Hz. Peygamber'i gördüm. Mübarek elleriyle yüzümü sildikten sonra bürdesiyle beni örttü. O sırada uyandım. Ayaklarımda bir derman hissettim. Ayağa kalktım ve evden çıkıp gittim." El-Bûşîrî, uyurken üzerine bırakılan bürdeden dolayı, bu kasidesine, el-Burde ismini vermiştir. Bkz., el-Kutubî, İbn Şâkir, Fevâtü'l-vefeyât, tah., 'İhsân 'Abbâs, Dâru Sadr, Beyrut, tsz., III/368; 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.21

Şafiyüddin el-Hillî'den XIX. yüzyıl sonlarına kadar İslam dünyasında 100 kadar bedî'yye nazmedilmiştir. Bedî'yyelerin her bir beytinde bir sanat sadece terim olarak bulunabileceği gibi hem terim hem de ifade olarak bulunabilir ve bu tarz beyitler o bedî' sanatı için bir örnek teşkil eder. Bu eserlerde edebi sanatların çok olması sebebiyle bedî'yyelerin anlaşılabilmesi için şerhlere ihtiyaç duyulmuş, bu şerhler bazan bizzat bedî'yyeyi nazmedenler tarafından, bazan da başkaları tarafından yazılmıştır<sup>1</sup>.

Bedî' sanatları, Cahiliye devrinden beri kullanılmakla beraber onları ilk defa Abbasi Halifesi İbnu'l-Mu'tezz, bir ilim halinde tedvin etmiştir. Temellerini el-Câhız'ın attığı kabul edilen belâgat ilminin bir bölümü olan bedî'i bir edebi sanat olarak ilk inceleyen, prensiplerini açıklayan, ana konularını tarif eden İbnu'l-Mu'tezz sahasının ilk müstakil eseri olan "Kitâbu'l-Bedî'"inde, bedî'in muhdes şairlerin bir icadı olmayıp aksine bunun Kurân'da, hadiste eski Arap şiirinde ve hatta bedevîlerin konuşma dilinde esasen var olduğunu, ilmî bir terim haline gelmeden önce şairlerin teşbîh, cinâs, isti'âre vb. bedî' sanatlarını, onların tesir ve güzelliklerini idrak ederek kullana geldiklerini bol misal ve delillerle ispat etmeye çalışmıştır. Muhdes (sonradan gelen) şairler bu edebi sanatları sadece daha çok benimseyip işleyerek yaygınlaştırmışlardır<sup>2</sup>.

IV./X. yüzyılda bedî' teriminin alanı biraz genişledi. Sonra gelen müelliflere en az İbnu'l-Mu'tezz kadar tesir eden Kudâme b. Ca'fer, şiir tenkidine bir sistem getirdiği "Nağdu's-şi'r" adlı eserinde bedî' terimini kullanmamakla beraber onun ortaya koyduğu edebî sanatları yenilerini ilave etmiştir. Ebu'l-Hasan el-Curcânî, "el-Vesâta" adlı eserinde bedî' terimine yer vererek teşbîh-i belîğ, cinâs, isti'âre gibi konular üzerinde ısrarla durmuş ve bunlara bedî' adı verildiğini söylemiştir. Aynı asırda Ebû Hilâl el-'Askerî, Belâgat konusunda bir sistem dahilinde kaleme alınmış ilk eser

<sup>1</sup> Hulûsi KILIÇ, a.g.m.d., s. 323.

<sup>2</sup> Şevki Dayf, el-Belâğa tetavvur ve târîh, Kahire, Dâru'l-Ma'ârif, 1965, s. 67.

sayılabilecek, nesir ve nazım sanatlarına dair “Kitābu’s-Şinâ’ateyn” adlı eserinin dokuzuncu babını otuz beş fasıl halinde bedî’ ilmine ayırmıştır<sup>1</sup>.

V./XI. yüzyılda İbn Raşîk el-Kayravânî, İbn Sinân el-Hafâcî ve ‘Abdulkâhîr el-Curcânî gibi bu sahanın en önemli müellifleri yetişmiştir. İbn Raşîk “el-‘Umde” adlı eserinde önceki müelliflerin tesbit ettikleri altmış kadar edebî sanatı izah etmiştir<sup>2</sup>. El-Curcânî ise “Esrâru’l-belâğa” isimli eserinde Bedî’ kavramını umumi manasıyla almıştır<sup>3</sup>.

VI./XII. yüzyıl müelliflerinden Reşîduddîn Vatvât, sadece bedî’ sanatlarını ihtiva eden “Hâdâ’îku’s-sihr” adlı eserinde elli kadar edebî sanatı Arapça ve Farsça örneklerle anlatmaktadır. Yine bu asırda yetişen ‘Usâme b. Munkız, “el-Bedî’ fî nakdi’s-ş-i’r” adını verdiği kitabında, çoğunu bedî’ sanatlarının meydana getirdiği doksan beş belâgat terimi toplamıştır.

VII./XIII. yüzyıl, edebi sanatların geliştiği, müstakil eserlerin yazıldığı ve bedî’in ilim olarak ortaya çıktığı devirdir. Bu asrın başlarında Fahreddin er-Râzî, “Nihâyetu’l-’icâz fî dirâyeti’l-’i’câz” isimli eserini yazmıştır. El-Hafâcî’nin başlattığı lafız ve mana güzellikleri er-Râzî’de daha belirgin bir şekil almıştır. Onun, konuları çok ayrıntılı bölümlere ayırarak bedî’ ilminin müstakil olarak ortaya çıkmasına öncülük ettiği de söylenebilir. Aynı asırda yaşayan Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî ise, “Miftâhu’l-’ulûm” adlı eseriyle, edebi sanatları mantıkî bir sistem dahilinde gruplandırarak Belâğatın bünyesinde bir bölüm sayılan bedî’e müstakil bir edebi sanat hüviyetini kazandıran

<sup>1</sup> Bkz., Ebû Hilâl El-‘Askarî, el-Hasan b. ‘Abdillâh b. Sehl, Kitābu’s-sinâ’ateyn el-kitâbetu ve’s-ş-i’r, İstanbul, 1320, s. 204-370.

<sup>2</sup> İbn Raşîk, Ebû ‘Alî el-Hasan el-Kayravânî el-Ezî, el-‘Umde fî mehâsinî’s-ş-i’ri ve âdâbihi ve nakdihi, Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, 1988, I/265.

<sup>3</sup> El-Curcânî, Abdulkâhîr, Esrâru’l-belâğa, tah., Mahmûd Muhammed Şâkir, Kahire, 1992, s. 20, 368, 371.

müellif olmuştur<sup>1</sup>. El-Hafîb el-Kazvîni (Ö. 739/1338-39), “üçüncü sanat bed’i ilmidir” diyerek bed’i meânî ve beyândan sonra gelen bir bölüm olarak ele almıştır<sup>2</sup>.

Bed’i’e dair İbnu’l-Mu‘tezz’den es-Sekkâkî’ye kadar birçok eser kaleme alınmışken, es-Sekkâkî ve bilhassa el-Kazvîni’den sonra bu sanat dalı tek başına bir esere konu edilmemiş ve Belâğat kitaplarına daima “üçüncü fen” olarak geçmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar yazmak yerine mevcut olanlara şerh ve haşiyeler yazma yoluna gidilmiştir. Mesela el-Kazvîni’nin et-Telhîsu’l-miftâh ve el-‘İzâh’ının yüzlerce şerh, haşiye ve ihtisarı yapılmıştır<sup>3</sup>.

## 1. BELÂĞATIN TANIMI

### 1.1. SÖZLÜKTE BELÂĞAT

Belâğat; sözlükte, varmak ve hedefe ulaşmak mânasına gelir. Örneğin, – بَلَغَ – “بلغ” ibâresi, ulaştı ve vardı mânasına gelir. Herhangi bir kimse maksadına ulaştığı zaman; “بَلَغَ فَلَنْ مُرَادَهُ” ve konvoy şehre vardığı zaman da; “بَلَغَ الرِّكْبُ الْمَنِيَّةَ” denir. Arapça’da güzel konuşan adama “رَجُلٌ بَلِيغٌ” denir<sup>4</sup>.

### 1.2. TERİM OLARAK BELÂĞAT

Bir terim olarak Belâğat; bir manayı kendisine uygun olan özgün ifadelerle anlatmaktır. Belâğat, hem sözün hem de mütekellimin vasfı olarak kullanılır<sup>5</sup>.

Belâğat terimi, iki ayrı mana için kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi sözün fasih olmasıyla beraber muktezay-ı hâle (durumun gereğine) uygun olarak söylenmesidir. Fâhreddin Râzî’ye (Ö. 606/1209) göre Belâğat, “söz sahibinin kalbinde olan mananın

<sup>1</sup> Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bed’i”, DİA, İstanbul, 1992, V/320-321.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, el-Hafîb Muhammed b. Abdîrahmân, et-Telhîs fi ‘ulûmi’l-belâğa, nşr., Sadi Çöğentli-Mustafa Kılıç-Nezvat H. Yanık, İstanbul, tsz., s.136; a.mlf., el-‘İdâh fi ‘ulûmi’l-belâğa, tah., Muhammed ‘Abdulmu‘min Hafâcî, Beyrut, 1400/1980, II/334.

<sup>3</sup> Nasrullah Hacımüftüoğlu, a.g.mtd., s. 321.

<sup>4</sup> İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, Mu‘cemu mekâyisi’l-luğa, tah., Şihâbuddîn Ebu ‘Amr, Beyrut, Dâru’l-Fîkr, 1998, s.153; İbn Raşîk, a.g.e., I/418; İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. ‘Alî b. Ahmed, Lisânu’l-‘arab, Beyrut, tsz., VIII/419; et-Tefâzûlî, Sa’duddîn, Muhtasaru’l-me‘âni, Beyrut, 1965, s.26; El-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya’kûb, el-Kâmûsu’l-muhîd, Beyrut, 1407/1987, s.1006; et-Tehânevî, Keşşâfû ıstılâhâtî’l-funûn, Muhammed b. ‘Alî b. ‘Alî, tah., Ahmed Hasan Besec, Beyrut, Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1999, I/187.

<sup>5</sup> Nusrettin Bolelli, Belâğat, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001, s. 28.

özünü, onu bozacak kısaltmadan ve usandıracak uzatmadan sakınmak suretiyle ifade etmesidir”<sup>1</sup>.

Hız. Ali’ye (r.a.) göre Belâğat, “karışık noktaları ve bilinmeyen gizlilikleri en basit ifadelerle açıklamaktır”. Es-Sekkâkî’ye (Ö. 626/1229) göre Belâğat, konuşan kişinin, mânaları ifade etme hususunda ifadelerin hakkını vereceği; teşbîh, mecâz ve kinâye çeşitlerini de maharetle kullanacağı bir melekedir<sup>2</sup>.

El-Kazvîni (ö.739/1338) ise Belâğatı kelim ve mütekellimin vasfı olarak görür ve şöyle der: “Kelâmın Belâğatı fasih olmasıyla beraber muktezayı hale uygun olmasıdır. Mütekellimin vasfı olarak Belâğat öyle bir melekedir ki bununla Belâğatlı söz söylemeye muktedir olur<sup>3</sup>.

Belâğatın terim olarak ikinci manası ise Me’ânî, Beyân ve Bedî’ fenlerini ihtiva eden ilim dalının adı olmasıdır<sup>4</sup>.

## 2. BELÂĞATIN TARİHÇESİ

Belâğat, Cahiliye devrinde çok ileri ve revaçta olan bir ilim olmasına rağmen, gelişmesi ve müstakil bir ilim olarak tedvin edilmesi epey zaman almıştır<sup>5</sup>. Kur’an-ı Kerim’in meydan okuyan üstün Belâğatı ve Allah’ın Kelâmını anlama gayretleri, Belâğat İlminin tedvinini hızlandırmıştır. Ebû ‘Ubeyde’nin (Ö. 210/825) “Mecâzu’l-Kur’ân” adlı eseriyle ilk defa ele alınan Belâğat İlmi, el-Câhîz’in (Ö. 255/869) “el-Beyân ve’t-Tebyîn” adlı eserinde teşbîh, mecâz, isti’âre, kinâye, i’câz gibi konularla ayrıntılı olarak incelenmiş, h. IV. asrın sonlarına doğru müstakil bir ilim haline gelmeğe başlamıştır. Bu asırdan itibaren yetişen müelliflerle, özellikle ez-

<sup>1</sup> Er-Râzî, Fahrüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Huseyn el-Kureşî et-Taberistânî, Nihâyetu’l-’icâz fî dirâyeti’l-’i’câz, tah., Bekrî Şeyh Emîn, Beyrut, Dâru’l-’ilm li’l-Melâyin, 1985 s. 62.

<sup>2</sup> Es-Sekkâkî, Ebû Ya’kûb Yûsuf b. ‘Ebi Bekr Muhammed b. ‘Alî, Miftâhu’l-’ulûm, tah., Naim Zerkûr, Beyrut, Dâru’l-kutubi’l-’ilmiyye, 1407/1987, s. 415.

<sup>3</sup> El-Kazvîni, el-Hafîz Muhammed b. Abdurrahmân, el-’İdâh fî ‘ulûmi’l-belâğa, tah., Muhammed ‘Abdulmu’min Hafîcî, Beyrut, 1400/1980, 1/80.

<sup>4</sup> Hikmet Akdemir, Belâğat Terimleri Ansiklopedisi, İzmir, 1999, s. 10.

<sup>5</sup> Muhammed Berekat Hamdî Ebû ‘Alî, el-Belâğatu’l-‘arabiyye fî dav’i menhecin mutekâmil, Amman, Dâru’l-Eşîr, 1412/1992, s. 15.

Zemaşşerî (Ö. 538/1144), es-Sekkâkî'nin (Ö. 626/1229) ve el-Curcânî'nin (Ö. 816/1413) gayretleriyle altın devrini yaşayan Belâgat İlmi, h. VIII. asırdan başlayarak diğer birçok İslâmî ilimler gibi duraklama dönemine girmiştir<sup>1</sup>.

Belâgatı dört dönem halinde incelemek mümkündür.

### **Birinci Dönem**

Kur'ân-ı Kerim'in nüzulünden yaklaşık IV./X. yüzyıl sonlarına kadar devam eden bu dönemdeki Belâgat çalışmaları dil ve edebiyat, tefsir, edebî tenkit ve kelmâ ilimleriyle karışık bir şekilde ele alınmış, fakat esas hedef Kur'ân-ı Kerim'i lâykıyla anlamak olmuştur<sup>2</sup>.

Bu dönemde, Kur'ân'ı, yeni yetişen nesillerin, özellikle de Arap olmayan müslüman toplumların anlayabilmeleri için çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları ancak V./XI. yüzyıldan sonra ortaya konan eserlerde elde edilmeye başlanmış ve böylece Belâgat bağımsız bir ilim haline gelmiştir.

İslam dünyasının sınırları genişleyip Arap olmayan müslüman toplulukların Kur'ân-ı Kerim'i yanlış anlama endişesi ortaya çıkınca Arap dili gramerinin kurallar halinde tespitine ihtiyaç duyulmuştur. İlk asırlarda bu kurallar tesbit edilirken dil ve edebiyat bir bütün olarak ele alındığından Belâgat kaideleri de bu ilimler içinde incelenmiştir.

İslâmiyet'in ortaya çıkışından kısa bir süre önce şifâhî olarak görülen edebî tenkit, Abbâsîler'in ilk asrından itibaren yazılı olarak gelişmeye başladı. Belâgatın bu ilk dönemindeki çalışmalarda, genel olarak edebî tenkidin esasları belirlenmiştir<sup>3</sup>. Bunlardan İbn Sellâm el-Cumahî'nin (Ö. 232/846) Tabakâtu fuḥûlî's-şu'arâ' adlı eseri, Ebû Zeyd el-Kureşî'nin Cemheretu eş'âri'l-'Arab'ı, İbn Kuteybe'nin eş-Şîru ve's-şu'arâ' İbnü'l-Mu'tezz'in Tabakâtu's-şu'arâ' adlı eserleri, Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin

<sup>1</sup> El-Merağî, Ahmed Mustafa, 'Ulûmu'l-belâğa, Beyrut, el-Mektebetu'l-'asriyye, 2004, s.9; Hulusi Kılıç, "Belâgat", DİA, İstanbul, 1992, V/380.

<sup>2</sup> Şevki Dayf, a.g.e., s. 13.

<sup>3</sup> Muhammed Berekât Hamdî Ebû 'Alî, a.g.e., s. 19-21.

(Ö. 356/967) el-Eğâni'si sayılabilir<sup>1</sup>. Kudâme b. Ca'fer'in Nakdu's-şi'r ve Nakdu'n-neşr ve İbn Munkız'ın (Ö. 584/1188) el-Bedî' fî nakdi's-şi'r adlı eserlerinde şiir tenkidi yanında Belâgatla ilgili konular da işlenmiştir. Edebî tenkit bakımından son derece verimli olan bu dönemde edebî tenkitle Belâgatın iç içe olduğu görülür. Bu ilk dönemde Belâgatın ilim olarak teşekkülünde yabancı tesirler fazla olmamıştır.

### İkinci Dönem

IV./X. yüzyıl sonlarından VIII./XIV. yüzyıl sonlarına kadar devam eden, Belâgatın müstakil bir ilim halinde teşekkül etmeye ve terimlerinin belirlenmeye başladığı bu dönemde yazılan eserler tamamen Belâgat ağırlıklı olup giderek bu ilim beyân, me'ânî ve bedî'den ibaret olan klasik şeklini almıştır.

Dönemin diğer önemli eserleri şunlardır: Ebû Hilâl el-'Askerî, Kitâbu's-şinâ'ateyn, İbn Reşîk (Ö. 463/1070-71), el-'Umde, İbn Sinân el-Hafâcî, Sirru'l-fesâha, Ebû Tâhir Muhammed b. Haydar el-Bağdâdî (Ö. 517/1123), Kânûnu'l-belâga, 'Abdulkâhir el-Curcânî'nin Delâilu'l-i'câz ve Esrârü'l-belâga, Fahreddîn er-Râzî (Ö. 606/1209), Nihâyetü'l-i'câz fî dirâyeti'l-i'câz min esrârî'l-belâga ve Delâilü'l-i'câz; Ebû Ya'qûb es-Sekkâkî (Ö. 626/1229), Miftâhu'l-'ulûm; Ziyâuddîn İbnu'l-'Esîr (Ö. 637/1239), el-Meşelu's-sâir fî edebî'l-kâtib ve's-şâir, el-Câmi'u'l-kebîr fî ş-nâti'l-manzûm mine'l-kefâm ve'l-mensûr; İbn Ebu'l-İşba' el-Mısrî (Ö. 654/1256), Tahfîru't-tahbîr fî ilmi'l-bedî', Bedî'u'l-Kur'ân; Yahyâ b. Hâzma el-'Alevî (Ö. 749/1348), et-Tırâzu'l-mutaazammin li-esrârî'l-belâga ve 'ulûmi hâkâ'iki'l-i'câz.

### Üçüncü Dönem

VIII./XIV. yüzyıl ortalarından XIII./XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam eden bu uzun dönemde diğer birçok ilim dalında olduğu gibi Belâgat ilimlerinde de bir

<sup>1</sup> Hulûsi KILIÇ, a.g.md., s. 381.

duraklama başlamış, Belâgat adına yapılan çalışmalar, yazılan şerh, hâşiye ve ta'likât şeklinde olmuştur.

Bu dönemde Belâgatla ilgili eserlerde beyân, me'ânî ve bedî' şeklindeki üçlü tasnif aynen devam etmiştir. Ancak bedî'ıyyât adıyla Hz. Peygamber'in methini konu edinen ve her beytinde en az bir bedî' sanatı kullanılan yeni bir nazım şekli ortaya çıkmıştır.

Dönemin Belâgatla ilgili belli başlı eserleri şunlardır: 'Azuddîn el-'İcî (Ö.756/1355), el-Fevâ'idü'l-ğıyâsiyye; et-Teftâzânî'nin (Ö. 792/1390), el-Muṭavvel 'ale't-telhîs; Seyyid Şerîf el-Curcânî (Ö. 816/1413), Havaşî's-Seyyid 'ale'l-Muṭavvel; Hasan Çelebi (Ö. 886/1481), Hâşiye 'alâ şerhi'l-Muṭavvel; Ebu'l-Kâsım el-Leysî es-Semerķandî (Ö. 888/1483'ten sonra) Hâşiyetu Ebi'l-Kâsım el-Leysî es-Semerķandî 'ale'l-Muṭavvel; Abdulhakîm es-Siyâlkûfî (Ö. 1067/1656), Hâşiye 'ale'l-Muṭavvel.

Bu dönemde şerh ve hâşiye şeklinde gerçekleştirilen bu çalışmalar İslam dünyasında edebî ve ilmi anlayışın ince tahlil ve tenkitleriyle doludur. Dolayısıyla bu müelliflerin tamamen orijinaliteden yoksun oldukları söylenemez<sup>1</sup>.

### **Dördüncü Dönem**

XIII./XIX. yüzyıl sonlarından günümüze kadar devam edegelen, İslam dünyasının Avrupa ile temasa geçmesinden sonra birtakım yenilik arayışlarının başladığı bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde yetişen Belâgatçıları, diğer birçok ilim dalında olduğu gibi, klasik tarz Belâgat çalışmalarını devam ettirenler ve Belâgata modern bir vechе vermek isteyenler olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür.

XX. Yüzyıl Belâgatçılarının özelliği, daha önceki dönemlerde yazılıp bu dönemin başlarında neşredilen metin, şerh ve hâşiyelerden faydalanarak konuyu kendi düşüncelerine göre ifade etme yoluna başvurmalarıdır. Bu dönemde ufak tefek ilavelerle klasik tarzı devam ettiren Belâgatçılar ve eserleri şunlardır: Huseyn b.

---

<sup>1</sup> Hulûsi KILIÇ, a.g.md., s. 383.

Ahmed el-Merşafî (Ö. 1307/1889), el-Vesiletü'l-'EDEBİYYE 'İLE'l-'ULÛMÎ'l-'ARABİYYE;  
Ahmed el-Hâşimî (Ö. 1362/1943), Cevâhiru'l-belâğa fî'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî';  
Ahmed Muştafa el-Merâğî (Ö. 1952), 'Ulûmu'l-belâğa.

Belâğata modern bir vech'e vermek isteyenler genellikle Batı edebiyatını okumuş, incelemiş ve edebiyattaki gelişmelerin etkisinde kalmış kimselerdir. Bunlar Belâğatın edebî tenkitle iç içe olması ve Batıdaki gibi estetik çalışmalardan faydalanılması gerektiğini savunmuşlardır<sup>1</sup>. En önemli temsilcileri Tâhâ Huseyin, 'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd ile İbrâhîm el-Mâzinî'dir. Bunların çoğu Belâğatla doğrudan ilgili eserler kaleme almamakla beraber yazı ve kitaplarında Belâğat konularına sık sık yer vermiş kimselerdir. Modern anlamda Belâğat çalışmaları ortaya koyan Belâğatçılar ve eserleri ise şunlardır: 'Emîn el-İjûlî, fennü'l-ķavîl, el-Belâğa ve 'ilmü'n-nefs; Ahmed Hâsan ez-Zeyyât, Difâ' 'anî'l-belâğa, 'Alî el-Cârim-Muştafa 'Emîn, el-Belâğatu'l-vâziha<sup>2</sup>.

## 1. BELÂĞATIN BÖLÜMLERİ

### 1.1. BEYÂN İLMİ

Beyân; sözlükte, ortaya koymak, açık-seçik olmak, açıklamak ve anlaşılır hale getirmek gibi mânalara gelir<sup>3</sup>.

Bir terim olarak "Beyân"; bir mânayı farklı söz ve usûllerle anlatmayı öğreten, belirli usûl ve kuralları olan bir ilimdir. Belâğat ilmini meydana getiren üç ilim dalından (Me'ânî, Beyân ve Bedî') birisidir. İfâdelerdeki açıklık derecesi; o ifâdenin hakîkat, meccâz, teşbîh, isti'âre ve kinâye olmasına göre değişir. İşte Beyân ilmi, bu ifâde tarzlarından hangisinin daha belirg olduğunu inceler<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Muhammed Berekât Hamdî Ebû 'Alî, a.g.e., s. 23.

<sup>2</sup> Hulûsi KILIÇ, a.g.m.d., s. 383.

<sup>3</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s.162; el-Kazvîni, el-'İdâh, II/326; Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Beyân", DİA, İstanbul, 1992, VI/22.

<sup>4</sup> El-Hâşimî, es-Seyyid Ahmed, Cevâhiru'l-Belâğa fî'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-Bedî', Beyrut, el-Mektebetü'l-'asriyye, 1999, s. 216.

Bu ilmin kurucusu Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Muşennâ et-Temîmî'dir (Ö.210/825). Daha sonra sırasıyla; el-Câhız (Ö.255/869); İbnu'l-Mu'tezz (Ö. 296/909); Kudâme b. Ca'fer (Ö.337/948) ve 'Ebû Hilâl el-'Askarî (Ö. 400/1009); İbn Reşîk el-Kayrevânî (Ö.456/1064) ve 'Abdulkâhîr el-Curcânî (Ö.471/1078-79) bu ilmin gelişmesinde rol oynayan belli başlı âlimlerdir<sup>1</sup>.

Beyân kelimesini terim anlamına en yakın şekilde ilk ele alan el-Câhız'dır (Ö. 255/869). Onu ilk defa müstakil bir ilim olarak inceleyen ilk müellif Ebû Mansûr es-Se'âlibî (Ö. 429/1038), ikinci müellif ise ez-Zemâşşerî'dir (Ö. 538/1144). Bunlardan sonra, bu ilmi Belâgat ilmi içindeki yerine ikinci sıraya koyan ve tafsilen ele alanlar, es-Sekkâkî (Ö. 626/1229), el-Ğazvînî (Ö. 739/1338) ve et-Teftazânî'dir (Ö. 792/1390). El-Ğazvînî'nin eserlerinden sonra Belâgat ilimleri diğer birçok ilimde olduğu gibi duraklama devrine girmiş, müstakil eserlerin yerini şerh ve hâşiyeler almıştır<sup>2</sup>.

## 1.2. ME'ÂNÎ İLMİ.

Me'ânî (المعاني) kelimesi mâna (المعنى) kelimesinin çoğuludur. Mâna, lügatte "maksûd" (المقصود) yani kastedilen şey demektir. Edebî bir terim olarak mâna, zihnin tasavvur ettiği şeyin lafızla ifadesidir<sup>3</sup>.

Belâgatı meydana getiren üç ilim dalından (Me'ânî, Beyân, Bedî') birisi olan Me'ânî ilmi (علم المعاني), "lafızların muktezâ-yı hâle mutâbakatını bildiren ahvâle dair usûl ve kaideleri açıklayan ilim" olarak tarif edilmiştir<sup>4</sup>.

Me'ânî ilmini ilk defa ortaya çıkaran kişi bilinmemektedir. Ancak Beyân ilminden sonra tedvin edilen bu ilim dalında ilk eser veren kişi el-Câhız'dır (Ö. 255/869). El-Câhız'ın, "el-Beyân ve't-Tebyîn" ile "İ'câzu'l-Ğur'an" adlı eserlerini,

<sup>1</sup> İrfân Matrâcî, el-Câmi'u li fîmûnî'l-luğatî'l-'arabiyyeti ve'l-'arûd, Beyrut, 1987, s. 105.

<sup>2</sup> Nasrullah Hacımüftüoğlu, a.g.md., DİA, VI/22.

<sup>3</sup> Hikmet Akdemir, a.g.e., s. 227.

<sup>4</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s. 161.

el-Muberrred'in (Ö. 285/898), "el-Kâmil" adlı eseri; Kudâme b. Ca'fer'in (Ö. 310/948), "Naḳdu'n-Naẓm" ve Naḳdu'n-Neşr" adlı meşhur eserleri takip etmiştir. Nihâyet Abdulkâhîr el-Curcânî (Ö. 471/1078), "Esrâru'l-Belâğa" ve "Delâ'ilü'l-İ'câz" adlı eserlerinde Me'ânî ilmini, müstakil bir ilim olarak bütün teferruatıyla ele almıştır. Bundan dolayı, bazı alimlere göre Me'ânî ilminin kurucusu el-Curcânî'dir. Bundan sonra Me'ânî ilmi, Beyân ve Bedî' ilmiyle beraber Belâgat ilmiyle ilgili eserlerde yer alarak günümüze kadar gelmiştir<sup>1</sup>.

Me'ânî ilmi, nahvin ruhudur, onun sebep ve gayelerini açıklar. Bir cümlelerin ne zaman haber, ne zaman inşâ yapılacağı, kasr, fasl ve vaslın ne zaman gerekli olduğu, cümledeki öğelerin takdim ve tehirlerinin ne zaman marife, ne zaman nekre yapılacağı ve benzer konuların hepsi, bu ilim vasıtasıyla öğrenilir. Bu konuların bilinmesi de Kur'an-ı Kerim'in i'câzının anlaşılmasında büyük kolaylıklar temin eder. Okuyucusunu fesâḫat ve Belâgatın sırlarına vakıf kılan Me'ânî ilminin mevzuları şu şekilde sıralanmaktadır<sup>2</sup>:

1. Haber (الخبر)
2. 'İnşâ' (الإششاء)
3. Musnedun 'İleyh'in Halleri (أحوال المُنسَدِ إِلَيْهِ)
4. Musnedin Halleri (أحوال المُسْنَدِ)
5. Fiilin Mutealliklerinin Halleri (أحوال مُتَطَلَّقاتِ الْفِعْلِ)
6. Kâsr (القصر)
7. Fasl ve Vasl (الفصل والوصل)
8. 'İcâb, 'İtnâb ve Musâvât (الإيجاب والإطناب والمساوات)

## I. BÖLÜM

### BEDÎ' İLMİ

#### 1.BEDÎ'

<sup>1</sup> El-Merâḡî, a.g.e., s. 9.

<sup>2</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 47.

## 1.1.BEDÎ'İN SÖZLÜK ANLAMI

Bed' (عَدَ) kökünden gelen Bedî' kelimesinin lügat manası, örneği ve benzeri olmadan bir şeyi yaratan, icâd eden demektir. Nitekim, "بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ" "O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır"<sup>1</sup> âyetinde bu mana mevcuttur<sup>2</sup>.

## 1.2.BEDÎ'İN TERİM ANLAMI.

Bir Belâgat ıstılahı olarak Bedî', kelamı lafız ve mana yönünden güzelleştirme yollarına ait bilgileri ihtiva eden ve bu husustaki kaideleri inceleyen ilim dalıdır<sup>3</sup>.

Bedî' kelimesi, yukarıda izah edilen ve Belâgat ilminin üç dalından (Me'ânî, Beyân, Bedî') birini teşkil eden ilmin ismi olduğu gibi, bu ilmin şümulüne giren edebî sanatların da vasfıdır. Araplar çeşitli edebî sanatları ihtiva eden şiirlere "bedî'îyye" adını vermişlerdir<sup>4</sup>.

Bedî' ilminin temelini atan el-Câhız'dır (Ö. 255/869). Ondan sonra bu konuda kitap yazan Abbâsî halifesi Abdullah b. Mu'tezz'dir (Ö. 296/908-909). Kitabının adı "Kitâbu'l-Bedî'"dir. İbnu'l-Mu'tez, bu kitabında bedî' ilminin prensiplerini açıklayıp ana konularını tarif etmiştir. İbnu'l-Mu'tez, Bedî'in, yeni şairlerin bir icadı olmayıp Kur'an-ı Kerim'de, hadîs-i şeriflerde ve eski Arap şiirlerinde mevcut olduğunu beyan etmektedir. Daha sonra Bedî' ilmiyle ilgili birçok eser yazılmıştır<sup>5</sup>.

Bedî' ilmiyle ilgili sanatlar, "el-muḥessinâtu'l-lafziyye" ve "el-muḥessinâtu'l-ma'neviyye" olmak üzere iki ana bölümde toplanmaktadır. Şimdi bunları inceleyelim.

## 2.EL-MUḤESSİNÂTU'L-LAFZİYYE VE EL-MUḤESSİNÂTU'L-MA'NEVİYYE

<sup>1</sup> Bakara suresi, 2/117.

<sup>2</sup> İbn Fâris, a.g.e., s.117; İbn Manzûr, a.g.e., VIII/6.

<sup>3</sup> İbn Raşîk, a.g.e., I/453; er-Râzî, a.g.e., s.114.

<sup>4</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s.360; Nasrullah Hacımüftüoğlu, a.g.md., s. 320.

<sup>5</sup> Abdulazîz 'Afiş, 'İlmu'l-bedî', Beyrut, Dâru'n-nahdati'l-'arabiyye, 1985, s. 7.

Bedi' ilmi; kelâmın, lafız ve manalarının güzelleştirme yollarına ait bilgileri inceleyen bir ilimdir. Bu süsleme sanatlarının bir kısmı, mana ile ilgili güzelleştiriciler olup bunlara, "المُحَسَّنَاتُ الْمُعَنَوِيَّةُ" "mânevî güzelleştiriciler" denir. Bir kısmı da lafızla ilgili güzelleştiricilerdir. Bunlara da, "المُحَسَّنَاتُ اللَّفْظِيَّةُ" "lafza ait güzelleştiriciler" denir<sup>1</sup>. Bedi' lafzî güzelleştiriciler ve mânevî güzelleştiricilerden ibaret olduğuna göre, bunları incelememiz yerinde olacaktır. Önce lafzî güzelleştiricileri ele alıyoruz.

## 2.1.EL-MUHESSİNÂTU'L-LAFZİYYE (المُحَسَّنَاتُ اللَّفْظِيَّةُ)

### 2.1.1. 1-CİNÂS (الجناس):

Cinâs kelimesi, sözlükte مُجَانِسَةٌ gibi جَانَسَ ilk fiilinin masdarı olup iki şeyin birbirine benzemesi anlamına gelir.<sup>2</sup> Bir edebiyat terimi olarak; manâları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki veya daha fazla kelimenin nazım veya nesirde bir arada kullanılmasına "cinâs" denir. Buna "tecni's", "tecânus" ve "mucânese" adı da verilir. Belâgat kitaplarında genellikle cinâş, "cinâs-ı tâmm" ve "cinâs-ı gayr-ı tâmm" olmak üzere iki ana bölüme ayrılır. Bunlar da kendi aralarında alt bölümlere ayrılırlar.<sup>3</sup>

A) Tam cinâs (الجناس التام): Harfleri, vucûh-i erba'a denilen hareketler, neviler, sayılar ve düzenleri yönünden tam bir ittifâk içinde olan kelimeler, tam cinâsı meydana getirirler.<sup>4</sup> Tam cinâs, içinde kullanılan kelimelere göre birkaç kısma ayrılır:

a) Mumâsil cinâs (الجناس المُمَاثِل): Bir ibârede ismin isimle, fiilin fiille teşkil ettiği cinâs, bu adı alır.<sup>5</sup> "وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُفْصِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ" "Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar (dünyada) ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin

<sup>1</sup> 'Alî el-Cârim-Mustafa Emîn, el-Belâğatu'l-vâdiha, Mısır, 1959, s. 263.

<sup>2</sup> İbn Manzûr, a.g.e., VI/43; el-Merağî, a.g.e., s. 330; Muhammed Sa'îd İsbir-Bilâl Cunceydî, eş-Şâmil, Beyrut, 1998, s. 409.

<sup>3</sup> İbn Raşîk, a.g.e., I/546; el-Curcânî, a.g.e., s. 7.

<sup>4</sup> El-Kazvînî, et-Telhîs, s. 237; 'Alî el-Cârim-Mustafa Emîn, a.g.e., s. 265.

<sup>5</sup> Abdülazîz 'Afik, a.g.e., s. 199; 'İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 209.

ederler.”<sup>1</sup> Bu âyet-i kerîmedeki birinci (السَّاعَةِ) kelimesi, “kıyamet günü”, ikincisi “kısa zaman parçası”, anlamında kullanılmış olup ikisi de isimdir.<sup>2</sup>

لَمْ تَلَقْ غَيْرَكَ إِنَّمَا يَلَاذِبُهُ فَلَا بَرَحْتَ لِعَيْنِ الدَّهْرِ إِنَّمَا

“Senden başka kendisine sığınılacak hiç bir insana rastlayamadık. Sen zamanın gözü için, gözbebeği olmakta devam ediyorsun”<sup>3</sup>. Bu beyitteki birinci (إِنَّمَا) kelimesi “insan”, ikincisi “gözbebeği” anlamında kullanılmış olup ikisi de isimdir.

**b) Mustevfâ cinâs (الجناسُ المُستوفى) :** Cinâsı meydana getiren benzer kelimelerden birinin isim, diğerinin fiil veya edat olması halinde meydana gelen cinâsa “mustevfâ cinâs” denir.<sup>4</sup>

وَمَنْ يُؤْتِ يَخْتِي لِيَخْتِي فَلَمْ يَكُنْ إِلَى رَدِّ أَمْرِ اللَّهِ فِيهِ سَبِيلٌ

“Yaşasın diye ona Yahya adını verdimse de bunda Allah’ın emri karşısında ölümden kurtulmak için hiçbir çare bulunmadı”<sup>5</sup>. Bu beyitte geçen (يَخْتِي) kelimelerinden birincisi özel isim, ikincisi fiildir.

**c) Cinâs-ı murekkeb (الجناسُ المُركَّب) :** Cinâslı ibarelerden her ikisi veya birisi iki kelimeden meydana gelirse bu tür cinâslara “cinâs-ı murekkeb” veya “cinâs-ı terkîb” adı verilir.<sup>6</sup> Bu cinâs da üç ayrı kısma ayrılır:

**ca) Muteşâbih cinâs (الجناسُ المُتَشَابِه) :** İmlâları ve okunuşları birbirine uyan lafızların meydana getirdiği murekkep cinâslara “muteşâbih cinâs” denir.<sup>7</sup>

إِذَا مَلِكٌ لَمْ يَكُنْ دَا هِيَةً فَدَعَا فَدَوَّلَتْهُ دَاهِيَةً

“Hükümdar, bağış yapan cömert bir kişi değilse onu bırak, çünkü devleti gidicidir”. Buradaki cinâsın birinci ibaresi “sâhib ve mâlik” anlamındaki (ذَا) ve bağış

<sup>1</sup> Rûm suresi, 30/55.

<sup>2</sup> Ahmed Ahmed Feşel, İlmü'l-Bedî': Ru'ye Cedîde, Kahire, Dâru'l-Maârif, 1996, s.163.

<sup>3</sup> 'Alî el-Cârim-Mustafâ Emîn, a.g.e., s. 265.

<sup>4</sup> El-Kazvîni, el-'İdâh, II/536; Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 200; el-Hâşimî, a.g.e., s. 326.

<sup>5</sup> Muhammed Zihni Efendi, el-Kavlü'l-ceyyid fî şerhi ebyâti't-telhis ve şerhayhi ve hâşiyeti's-seyyid, İstanbul, 1304, s.487.

<sup>6</sup> El-Kazvîni, et-Telhis, s. 238; el-Merâğî, a.g.e., s. 331; 'İrfân Matrâci, a.g.e., s. 212.

<sup>7</sup> Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 202; Muhammed Saîd 'İsbir-Bilâl Cüneydî, a.g.e., s. 837.

anlamına gelen (هبة) kelimesinden meydana gelmiştir. İkincisi ise (ذهب) “gitti” fiilinden türeyen “gidicidir” anlamındaki (ذاهبة) ism-i fâilidir.<sup>1</sup>

cb) Cinâs-ı mefrûk (الجناس المرفوق):

Benzer kelimelerin yazılışları farklı olursa buna “cinâs-ı mefrûk” denir.<sup>2</sup>

مَا الَّذِي ضَرَّ مُبِيرَ الْجَمِّ لَوْ جَمَلْنَا      تَلَكُمُ قَدْ اخَذَ الْجَمُّ وَلَا جَمَّ لَنَا

“Bizim hiç kadehimiz olmadığı halde, siz hepiniz kadehi almışsınız. Şayet şakilik eden şahıs, bize de güzellikle davranırsa, bunun ona ne zararı dokunur?” Bu beyitte, birinci mısraın sonundaki (جَمَّ) lafzı ile, ikinci mısraın sonundaki (جَمَلْنَا) lafzının, yazılışları farklıdır.<sup>3</sup>

cc) Cinâs-ı merfuv (الجناس المرفوع): Mürekkebin cinâs, iki kelimedenden değil, bir lafzın tamamı ile diğer bir lafzın parçasından meydana gelirse buna “cinâs-ı merfuv” denir.<sup>4</sup>

وَالْمَكْرُ مَهْمَا اسْتَطَعْتَ لَا تَاتِهَ      إِنِّي تَبِي السُّؤْدَدَ وَالْمَكْرُمَةَ

“Şeref ve fazilet sahibi olman için, her ne kadar gücün yetse de hile yapmal” Bu beytin birinci mısraının başındaki “hile” anlamındaki (المَكْرُ) ile “her ne...,” manasındaki (مَهْمَا) edatının ilk kısmı olan (مَهْ) “meh”in birleşmesi ile (مَكْرُمَةً) “mekrumeh” meydana gelir. İkinci mısraın sonunda bulunan “iyilik ve kerem” anlamındaki (مَكْرُمَةً) kelimesi ile aralarındaki benzerlik “cinâs-ı merfuv”u teşkil ederler.<sup>5</sup>

<sup>1</sup> El-Kazvîni, el-’İdâh, II/537; ‘İrfân Matrâci, a.g.e., s. 212.

<sup>2</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 331; el-Hâşimî, a.g.e., s. 329.

<sup>3</sup> El-Kazvîni, el-’İdâh, II/537; et-Telhis, s. 238.

<sup>4</sup> Muhammed Sa’id ‘İsbir-Bilâl Cüneydî, a.g.e., s. 837; Mehmet Kaya Bilgegil, Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Ankara, 1980, s. 314.

<sup>5</sup> ‘İrfân Matrâci, a.g.e., s. 213; Muhammed Sa’id ‘İsbir-Bilâl Cüneydî, a.g.e., s. 837.

**B-Tam olmayan cinâslar (الجناسُ الناقصُ أو غيرُ التام):** Kelimeler arasında dört benzerlik yönünden biri bozulduğu takdirde, tam olmayan cinâslar meydana gelir.<sup>1</sup>

Bunun da çeşitleri vardır:

**a-Harflerin cinsinde farklılık vaki olduğu takdirde tam olmayan cinâs iki kısma ayrılır:**

**1-Cinâs-ı muzâri (الجناسُ المضارع):** Mahreçleri, birbirine yakın, neveleri, şekilleri ve tertipleri aynı kalmak şartıyla, yalnız harfler arasında farklılık bulunan lafızların meydana getirdiği sanat “Cinâs-ı muzâri” adını alır.<sup>2</sup>

“بَيْتِي وَبَيْنَ كَيْلِي لَيْلٌ دَامِسٌ وَطَرِيقٌ طَلِبِسٌ” “Benimle evim arasında çok karanlık bir gece ve bozuk bir yol vardır.”<sup>3</sup> El-Ĥarfî’ye (Ö. 516/1122) ait olan bu beyitte, (دَامِسٌ) deki “dâl” ve (طَلِبِسٌ) deki “t” harflerinin neveleri her ne kadar ayrı ise de mahreçleri birbirine yakındır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “الْخَيْلُ مَقْفُودٌ بِقَوَامِصِهَا الْخَيْرِ” “Hayır, atların alınlarına bağlıdır.”<sup>4</sup> Bu hadiste geçen (الْخَيْلُ - الْخَيْرِ) kelimeleri arasında “Cinâs-ı muzâri” sanatı vardır.

**2-Cinâs-ı Lâhîk (الجناسُ اللحق):** Cinaslı kelimelerin harflerinin mahreçleri birbirinden uzak ise buna “Cinâs-ı Lâhîk” denir. Bu cinasta da farklı olan harfler, kelimenin başında, ortasında veya sonunda bulunabilirler.<sup>5</sup> Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“فَلَمَّا يَلَيْكُمُ فَلَا تَقْرَءُوا لَهُمْ وَلَا تَكُنْ لَهُمْ” “Yetime gelince, sakın onu üzme! Yoksula gelince, sakın onu azarlama!”<sup>6</sup> Bu âyet-i kerîmede cinas, (تَقْرَءُوا - تَكُنْ) kelimeleri arasındadır.

<sup>1</sup> Er-Râzî, a.g.e., s. 127; es-Sekkâkî, a.g.e., s. 429; el-Kazvîni, el-’İdâh, II/538.

<sup>2</sup> İbn Raşîk, a.g.e., I/553; Abdulazîz ‘Afîk, a.g.e., s. 205.

<sup>3</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s. 429; el-Kazvîni, el-’İdâh, II/540; et-Telhîs, s. 240.

<sup>4</sup> El-Buhârî, ‘Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. ‘İsmâ’îl, el-Câmi’u’s-sahîh, İstanbul, 1987, Cihâd, 43, 44; Muslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, Sahîhu Muslim, İstanbul, 1982, zekât, 25; el-Kazvîni, el-’İdâh, II/540; et-Telhîs, s. 240.

<sup>5</sup> Abdulazîz ‘Afîk, a.g.e., s. 205; el-Hâşimî, a.g.e., s. 327; el-Merâğî, a.g.e., s. 332.

<sup>6</sup> Duhâ suresi, 93/9-10; Muhammed Saîd ‘İsbir-Bilâl Cuneydî, a.g.e., s. 741.

B-Harflerin sayısı yüzünden meydana gelen "cinas" da "nakıs cinas" tandır. Bu da dört kısma ayrılır:

1)Cinâs-ı muṭarraf veya Cinâs-ı merdûf (الجناسُ المُطَرَّفُ أو الجناسُ المَرْدُوفُ) : Bu, harflerin sayısından kaynaklanan cinastır. Bu farklılık, başta, ortada ve sonda olabilir.<sup>1</sup> "دَوَامُ الْخَالِ مِنَ الْمُحَالِ" "Durumun aynen devam etmesi, imkansızdır." Bu ibârede cinas, (حال- مُحَال) kelimeleri arasındadır.<sup>2</sup>

Ebû Temmâm'ın şu şiirinde de bu edebî sanat vardır:

يَمْشُونَ مِنْ أَيْدٍ غَوَاصٍ غَوَاصِيمٍ      تَصُولُ بِأَسْنَانٍ قَوَاضٍ قَوَاضِبٍ

"Onlar, savaşta; düşmanı kahreden, dostları koruyan kuvvetli ve güçlü ellerini uzatıp öyle kılıçlarla hücum ederler ki, o kılıçlar, değdiği kimsenin işini bitiren keskin silahlardır". Bu beyitte cinâs, (غَوَاصٍ - غَوَاصِيمٍ) ve (قَوَاضِبٍ - قَوَاضٍ) kelimeleri arasındadır.<sup>3</sup>

2)Cinâs-ı Muzeyyel (الجناسُ المُذَيَّلُ):

Kelimeler arasındaki farklılık, bir harften fazla olursa ve bir kelimenin sonundan iki veya daha fazla harf noksan ise buna "Cinâs-ı Muzeyyel" denir.<sup>4</sup>

Hassân b. Sâbit (r.a.) (Ö. 54/674), bir şiirinde şöyle demiş:

وَكُنَّا مَتَى يَغْزُو النَّبِيُّ قَبِيلَةَ      نَصِلُ جَانِبَيْهِ بِالْقَتَا وَالْقَتَابِيلِ

"Hazreti Peygamber herhangi bir kabile ile savaştığı zaman, biz mızraklarla ve süvari alayı ile onun (Peygamberin) etrafını kuşattırdık."<sup>5</sup> Bu beyitte cinâs, (القَتَا- القَتَابِيلِ) kelimeleri arasındadır.

C)Harflerin hareketlerindeki farklılıktan meydana gelen eksik cinas:

Bu gruba giren cinas iki kısma ayrılır:

1)Cinâs-ı muḥarref (الجناسُ المُحَرَّفُ)

<sup>1</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 327; 'İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 214.

<sup>2</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 326.

<sup>3</sup> 'Alî el-Cârim- Mustafa 'Emîn, a.g.e., s. 268; el-Merâğî, a.g.e., s. 332.

<sup>4</sup> Et-Tefâzânî, a.g.e., s. 423; 'Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 207.

<sup>5</sup> 'Alî el-Cârim-Mustafa 'Emîn, a.g.e., s. 268.

Cinası meydana getiren kelimelerdeki farklılık hareke ve sükun dolayısıyla olursa buna “cinâs-ı muḥarref” denir.<sup>1</sup>

هَلَّا تَهَاكُ تَهَاكَ عَنْ لَوْمٍ أَمْرٍ لَمْ يَلَفْ غَيْرَ مَنْعَمٍ بِشَقَامٍ

“Neden aklın seni mutsuzluğundan dolayı nimeti bulunmayan bir kimseyi kınamaktan menetmedi.” Bu ibarede cinas, (تَهَاكَ - تَهَاكَ) kelimeleri arasındaki hareke ve sükun farkındadır.<sup>2</sup>

**2-Cinâs-ı muṣaḥḥaf (الجناسُ المصَحَّفُ):** Cinaslı kelimelerde harflerin şekilleri aynı, noktaları farklı ise buna “muṣaḥḥaf cinâs” denir.<sup>3</sup>

Peygamberimiz (s.a.v.), Hz. Ali’ye şöyle demiş:

“فَصُرْ ثَوْبَكَ فَيْئَهُ اِنْقَى اِنْقَى وَانْقَى اِنْقَى” “Elbiseni kısalt. Çünkü bu durum; elbisenin daha temiz, takvaya daha uygun ve daha uzun ömürlü olmasını sağlar.” Bu hadisteki cinâs, (انْقَى - انْقَى - انْقَى) kelimeleri arasındaki noktalama farkındadır.<sup>4</sup>

**D-Harflerin dizilişinin değişik olması ile meydana gelen cinâs:**

Cinaslı kelimelerde harflerin sırası değişik olduğu takdirde “cinâs-ı ḳalb” meydana gelir. Cinâs-ı ḳalb, dört çeşittir.

**1-Ḳalb-i kull (قَلْبُ كُلِّ):** Cinaslı kelimelerin birisinin harfleri, ters dizildiğinde diğer kelimeyi oluşturuyorsa buna “ḳalb-i kull” denir.<sup>5</sup>

“حَسَامَةُ فَتَحَ لَأُولِيَاءِهِ حَتَفَ لَأَعْدَائِهِ” “Onun kılıcında, dostları için fetih, düşmanları için ölüm vardır.”<sup>6</sup> Bu ibâredeki (فَتَحَ - حَتَفَ) kelimelerin dizilişi gibi.

**2-Ḳalb-i ba‘z (قَلْبُ بَعْضٍ):** Cinaslı kelimelerin bazı harflerinin tertip ve düzeninin değişik olması ile oluşuyorsa buna “ḳalb-i ba‘z” denir.<sup>7</sup>

<sup>1</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 328; el-Merâğî, a.g.e., s. 332; Muhammed Sa‘îd ‘İsbir-Bilâl Cüneydî, a.g.e., s. 814.

<sup>2</sup> ‘Alî el-Cârim-Mustafa Emin, a.g.e., s. 264; ‘Abdulazîz ‘Atîk, a.g.e., s. 209.

<sup>3</sup> ‘İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 217; el-Hâşimî, a.g.e., s. 328.

<sup>4</sup> ‘Abdulazîz ‘Atîk, a.g.e., s. 210.

<sup>5</sup> El-Kazvînî, el-‘İdâh, II/541; ‘Abdulazîz ‘Atîk, a.g.e., s. 211; ‘İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 218.

<sup>6</sup> Et-Tehânevî, a.g.e., I/307; el-Hâşimî, a.g.e., s. 329; el-Merâğî, a.g.e., s. 332.

<sup>7</sup> Et-Teftâzânî, a.g.e., s. 424; Muhammed Sa‘îd ‘İsbir-Bilâl Cüneydî, a.g.e., s. 895.

" إني خشيت أن تفوت بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ " "Ben senin; 'İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün..' demenden korktum."<sup>1</sup> Bu âyetteki (بَيْنَ - بَنِي) kelimelerin dizilişi gibi.

3-**Ḳalb-i mucenneḥ** (القلب المجنّح): Aralarında cinâs-ı kalb bulunan kelimelerden birinin, beytin başında, diğerinin ise beytin sonunda bulunmasına "Ḳalb-i mucenneḥ" denir.<sup>2</sup>

"قَدْ لَاحَ انْزَارُ الْهَدَى مِنْ كُلِّ فِي كُلِّ حَالٍ" "Her durumda, onun elinden hidâyet nurları parladı."<sup>3</sup> Bu ibaredeki cinâs, (لاَح - حَال) ibarelerinin düzeni ve tertibindedir.

4-**Ḳalb-i mustevî** (القلب المستوي): Cinâslı ibâre, sonundan başına doğru okunduğu takdirde, başından sonuna doğru okunduğu halde meydana gelen metnin aynısı ortaya çıkıyorsa buna "mustevî ḳalb cinası" denir.<sup>4</sup>

"كُلُّ فِي كُلِّ ... " "Onların hepsi yörlügededir."<sup>5</sup>

"رَبِّكَ فُكِّرْ ..." "Rabbini yücelt."<sup>6</sup>

E-Yukarıda sayılan cinas çeşitlerinin dışında kalan ve "cinâsın mülhakları" denilen diğer bazı cinâs türleri de vardır. Bunlar, burada şöyle sıralanabilir:

1-Cinâs-ı iştikâk (جناس الإشتقاق): Cinâslı kelimeler, aralarındaki iştikâk (türeme) yönünden birleştikleri takdirde buna "cinâs-ı iştikâk" denir.<sup>7</sup>

"إِنَّمَا - قِيمٌ" "فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ" "... yönünü o gerçek dine çevir."<sup>8</sup> Bu âyetteki (قِيمٌ - قِيمٌ) kelimeleri, aynı maddeden türemişlerdir.

<sup>1</sup> Tâhâ suresi, 20/94; Nusreddin Bolelli, a.g.e., s. 353.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, el-'İdâh, II/541.

<sup>3</sup> 'Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 214.

<sup>4</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 329.

<sup>5</sup> Enbiyâ' suresi, 21/33.

<sup>6</sup> Muddessir suresi, 74/3.

<sup>7</sup> El-Kazvîni, el-'İdâh, II/542.

<sup>8</sup> Rum suresi, 30/43; Tâcuddîn 'Ammu 'Alî, en-Nûr'u'l-muğî fî 'usûli'l-kavâ'idî ve'l-'i'râbî ve'l-belâğatî ve'l-'arûdî ve'l-'imlâ', Dimeşk, Dâru'l-fıkr, 1424/2003, s. 290.

2-Cinâs-ı muleffaḳ (الجناسُ المُلَفَّفُ): Cinaslı kelimelerden her ikisi, iki kelimeden oluştuğu takdirde buna “cinâs-ı muleffaḳ” denir.<sup>1</sup>

Kâdî Abdalbâkî b. Ebî Huşayn, bir şiirinde şöyle demiştir:

فَلَمْ تَضَعْ الْأَعَادِي قَدْرَ شَانِي وَلَا قَالُوا ثَلَاثَ قَدْرَ رِثَانِي

“Düşmanlar, benim itibarımı düşüremediler. Ve “falan kimse bana rüşvet verdi” demediler”<sup>2</sup>. Bu beyitteki (قَدْرَ شَانِي - قَدْرَ رِثَانِي) kelimeleri, arasında “cinâs-ı muleffaḳ” sanatı vardır.

3-Cinâs-ı muzdevic (الجناسُ المَزْدُوجُ): Cinaslı kelimelerin arasında bir fasıla olmadan direkt ardarda gelmeleri halinde “cinâs-ı muzdevic” meydana gelir. Bu edebî sanata; “muredded” veya “mukerrer” cinas diyen müellifler de vardır<sup>3</sup>.

(جَدُّ - وَجَدُ) “Kim çaba harcarsa, aradığını bulur.” Bu ibâredeki (جَدُّ - وَجَدُ) kelimeleri arasında “cinâs-ı muzdevic” sanatı vardır<sup>4</sup>.

4-Cinâs-ı muşâbehe (الجناسُ الْمُشَابَهَةُ): Aynı kökten türemedikleri halde, böyle gözüken iki kelimenin meydana getirdiği cinasa “cinâs-ı muşâbehe” denir<sup>5</sup>.

“قَالَ لِي لَيْسَ بَيْنَ الْيَمِينِ وَالْقَالِينَ” “Lut dedi ki: Doğrusu ben sizin bu işinizden tiksiniyorum”<sup>6</sup>. Bu âyetteki (قَالٍ - قَالِينَ) kelimeleri, aynı kökten gelmiş gibi görünürler. Hâlbuki bunlar, değişik köklerden türemişlerdir.

## 2.1.2. 2-’İKTİBÂS (الِإِقتِبَاسُ):

’İktibâs, lugatte; “ilim almak, faydalanmak, ateş yakmak üzere bir yerden kor almak” mânalarını ifâde eder<sup>7</sup>. Bedî’ terimi olarak ’iktibâs; bir şâir veya nâsirin ifâdeyi süsleyip manâyı kuvvetlendirmek maksadıyla âyet ve hadislerden bir kısmını,

<sup>1</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 329.

<sup>2</sup> İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 220.

<sup>3</sup> El-Kazvîni, et-Telhûs, s. 241.

<sup>4</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s. 430.

<sup>5</sup> Et-Tehânevî, a.g.e., I/308.

<sup>6</sup> Şu’arâ’ suresi, 26/168; es-Sekkâkî, a.g.e., s. 430.

<sup>7</sup> İbn Fâris, a.g.e., s. 871; İbn Manzûr, a.g.e., VI/167; El-Firûzâbâdî, a.g.e., s. 722.

âyet ve hadis olduğuna işaret etmemek şartıyla almasıdır<sup>1</sup>. Kâfiye ve vezin zaruretine binâen iktibas edilen metni biraz değiştirmek caizdir. Bu sanat icrâ edilirken dinî ve edebî esaslara dikkat edilmelidir. Özellikle dînen yasaklanmış işleri yapma veya şakalaşma gayesiyle 'ıktibâsa başvurulmamalıdır<sup>2</sup>.

رَحَلُوا قُلُوبَهُمْ مُسْتَبِلًا عَنْ دَارِهِمْ      اِنَّا "بَاخِعٌ نَفْسِي عَلَى اَثَرِهِمْ"

"Onlar, göçtüler, ben onların yurdunu soruşturacak değilim. Ve üzümlere, arkalarından kendimi âdeta mahvedeceğim"<sup>3</sup>.

اِنْ كُنْتَ اَزْمَنْتَ عَلَيَّ هَجْرًا      مِنْ غَيْرِ جُرْمٍ "فَصِنَّرٌ جَمِيلٌ"

وَإِنْ تَبَيَّنْتَ بِنَا غَيْرَنَا      "فَحُصْنَبَا اللَّهُ وَبَعْمُ الْوَكِيلِ"

"Şayet sen, bir suçumuz olmadığı halde, bizi terketmeye karar vermişsen, bize güzel sabretmek düşer. Şayet sen, bizi başkasıyla değiştirmişsen Allah bize yeter. O, ne güzel vekildir." Şâir, bu şiirinin ilk beytinin sonunda Yusuf suresinin 18. âyetinden; ikincisinde de 'Âl-i 'İmrân suresinin 173. âyetinden 'ıktibâs yapmıştır<sup>4</sup>.

**Genel olarak 'ıktibâs üç kısma ayrılır:**

1-Makbûl ve güzel sayılan 'ıktibâs: Hutbeler, vaazlar, anlaşmalar, Peygamber'i (s.a.v.) metheden metinler ve benzeri ibârelerdeki 'ıktibâs bu kısımdan sayılır.

2-Mubâh 'ıktibâs: Gazel ve kıssalarda yapılan 'ıktibâs bu kısma girer.

3-Merdûd ve mustehcen 'ıktibâs: İslâmî emir ve âdaba aykırı olarak yapılan 'ıktibâslardır<sup>5</sup>.

### 2.1.3. SECİ' (السَّجْعُ) :

Seci'; sözlükte; "güvercin ve kumru gibi kuşların nağmelerini tekrarlamak suretiyle ötmelerine" denir<sup>1</sup>. Bir Bedî' terimi olarak seci'; nesirde, iki fasılının son

<sup>1</sup> 'Alî el-Cârim-Mustafa Emîn, a.g.e., s. 269-270.

<sup>2</sup> Et-Tehânevî, a.g.e., III/522.

<sup>3</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 339.

<sup>4</sup> 'İrân Matracî, a.g.e., 236.

<sup>5</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 347.

harflerinin birbirinin aynı olmasıdır<sup>2</sup>. Es-Sekkâkî'ye (Ö. 626/1228) göre; nesirde seci', nazımdaki kâfiye gibidir<sup>3</sup>. Edebiyatçıların büyük bir kısmına göre seci', yalnız nesre aittir<sup>4</sup>.

**Seci' dört kısma ayrılır:**

**1-Muraşsa' seci' (السَّجْعُ الْمُرَّصَعُ) :**

İki cümlede yer alan kelimelerin, kafiye ve vezin bakımından birbirine denk olmasıdır<sup>5</sup>.

Şâsım b. 'Alî b. Muhammed el-Ḥarfî'nin (Ö. 516/1122), şu şiirinde olduğu gibi:

هُوَ يَطْبَعُ الْأَسْنَجَاجَ بِجَوَاهِرِ لَفْظِهِ وَيَقْرِعُ الْأَسْمَاعَ بِزَوَاجِرِ وَعْظِهِ

“O, inci gibi sözleriyle secili sözleri işliyor, nakşediyor. Ve kötülüklerden alıkoyucu vaazlarıyla kulakları çınlatıyor”<sup>6</sup>.

**2-Muṭarraf seci' (السَّجْعُ الْمُطَرَّفُ) :**

Vezin bakımından uygunluk olmamakla beraber, kâfiyede denklik bulunan seci'lere “muṭarraf seci'” denir.<sup>7</sup>

“مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا” “Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğün yakıştıramıyorsunuz? Oysa O, sizi aşama aşama yaratmıştır.”<sup>8</sup>

**3-Mutevâzî seci' (السَّجْعُ الْمُتَوَازِي) :**

Bir ibârede, fasılalarda ve vezin yönünden birbirine uygunluk bulunursa buna “mutevâzî seci'” denir.<sup>9</sup>

<sup>1</sup> İbn Fâris, a.g.e., s. 506; İbn Manzûr, a.g.e., VIII/150; El-Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 939; Muhammed Sa'îd 'İsbir-Bilâl Cumejdî, a.g.e., s. 525.

<sup>2</sup> İbn Fâris, a.g.e., s. 506; İbn Manzûr, a.g.e., VIII/150; El-Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 939; 'Alî el-Cârim-Mustafa Emin, a.g.e., s. 273.

<sup>3</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s. 431.

<sup>4</sup> Nusrettin Bolelli, a.g.e., s.338.

<sup>5</sup> 'Abdulaziz 'Atîk, a.g.e., s. 218; M. Kaya Bilgegil, a.g.e., s. 336.

<sup>6</sup> El-Kazvîni, et-Telhis, s. 246.

<sup>7</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 330.

<sup>8</sup> Nûh suresi, 71/13-14; el-Kazvîni, el-'İdâh, II/547.

<sup>9</sup> Et-Tehânevî, a.g.e., II/376.

"اللَّهُمَّ اَعْطِ مُتْلِفًا خَلْقًا وَاَعْطِ مُنْسِبًا تَلْفًا" "Allah'ım senin yolunda malını harcayan kimseye, harcanan malın yerini doldurmayı; harcamayan kimsenin malına da yok olmayı nasib eyle!"<sup>1</sup>

#### 4-Mutevâzin seci' (السَّجْعُ الْمُتَوَازِنُ) :

Fastılalardaki harflerin sayısının birbirine denk olması ve son harfinin değişik olması durumundaki seciye "mutevâzin seci'" denir.<sup>2</sup>

Seci'in en güzeli; uzunluk, kısalık ve lafızları açısından eşit olanıdır.

"فِي سِدْرٍ مَخْضُوضٍ وَطَلْحٍ مَقْضُوضٍ وَظِلٌّ مَقْضُودٌ" "Onlar, dalbastı kirazlar meyva dizili muzlar uzamış gölgeler arasındadır"<sup>3</sup>.

6-El-Meştûr (المَشْتُور): Bu, şiire ait bir seci'dir. Beyitin her mısraının revî harfinde birbirinden ayrı kâfiyesi bulunur. Ebû Temmâm'ın şu beytinde olduğu gibi:

تَنْبِيرٌ مُعْتَصِمٌ بِاللَّهِ مُنْتَقِمٌ      اللَّهُ مُرْتَجِبٌ فِي اللَّهِ مُرْتَقِبٌ

"Allah'a sığınan, Allah için intikam alan ve Allah için istekte ve gözetlemede bulunan kimsenin tedbiri..." Birinci mısraın kâfiyesi, "mim" harfidir; ikinci mısraın kâfiyesi "bâ" harfidir<sup>4</sup>.

#### 2.1.4. REDDU'L-'ACUZ 'ALA'S-ŞADR (رَدُّ الْعَجْزِ عَلَى الصَّدْرِ)

Reddu'l-'acuz 'ala's-şadr lafızla ilgilidir. "Acuz", şiirde bir mısraın ikinci yarısının; nirdde paragrafın son cümlesinin adıdır. Mısraın ilk yarısı veya paragrafın ilk cümlesi ise "şadr"ı teşkil eder. Buna göre bir Bedî' terimi olarak "Reddu'l-'acuz 'ala's-şadr", lafız ve mana açısından aynı olan veya lafızları aynı manaları farklı olan veya bunlara benzeyen lafız, cümlelerin başında ve sonunda zikretmektir<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> El-Buhârî, Zekat, 27; Muslim, Zekat, 57; 'Alî el-Cârim-Mustafa Emin, a.g.e., s. 272.

<sup>2</sup> Et-Tehânevî, a.g.e., II/377.

<sup>3</sup> Vâkı'a suresi, 56/28-30; el-Merâğî, a.g.e., s. 337.

<sup>4</sup> 'Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 220.

<sup>5</sup> El-Kazvîni, el-'İdâh, II/543.

Belâgat kitaplarında bu edebî sanat, altı ayrı bölüme ayrılmıştır. Ancak biz konuyu fazla uzatmamak için bu kısımları, ayrı ayrı zikretmedik. Yalnız misallerini vermekle yetindik:

سَرِيعَ إِلَى ابْنِ أُمِّ يَطْلُبُ خَدَّهُ      وَلَيْسَ إِلَى دَاعِيِ اللّٰهِ بِسَرِيعِ

“Amcaoğlunun suratına şamar atarken sûratlidir. Fakat o, bağış isteyeneye karşı sûratlı değildir”<sup>1</sup>.

سَائِلُ اللّٰهِمَّ يَرْجِعْ وَنِعْمَةُ سَائِلٍ      “Alçak olan kimseden bağış isteyen, gözyaşı akarken geri döner”<sup>2</sup>.

”فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارٌ“ “Dedim ki: Rabbinizden bağışlanma dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır”<sup>3</sup>.

#### 2.1.5. TEŞŞİR (التشطير)

Lafzî güzelliğlerden olan Teşşir sanatı, beytin iki mısrandan her birini diğer mısraın aksine seci’ yapmaktır.

تَنْبِيرُ مُعْتَصِمٍ بِاللّٰهِ مُنْتَقِمٌ      لّٰهُ مُرْتَجِبٌ فِي اللّٰهِ مُرْتَقِبٌ

“Bu, Allah’a yönelenin, Allah için intikam alanın, Allah’ın rızasını gözetenin ve Allah’ın lütuflarını bekleyenin tedbiridir”<sup>4</sup>.

#### 2.1.6. MUVÂZENE (الموازنة)

Muvâzene de lafzî güzelliğlerdendir. O da, iki fasılanın, kâfiyede değil de vezinde birbirine uymasıdır. “وَتَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ وَذَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ” “Dizilmiş koltuklar, yastıklar ve serilmiş nefis döşemeler vardır”<sup>5</sup> ayetinde olduğu gibi.

Yine şâirin şu sözü de muvâzene’ye örnektir:

مِنْهَا الْوَحْشُ إِلَّا أَنْ هَذَا أَوَاتِسُ      قَتْنَا الْخَطَّ إِلَّا أَنْ يَكُنْ زَوَاتِسُ

<sup>1</sup> ‘Abdulazîz ‘Atîk, a.g.e., s. 225.

<sup>2</sup> Kazvîni, Telhîs, s. 242.

<sup>3</sup> Nüh suresi, 71/10; el-Hâşimî, a.g.e., s. 333.

<sup>4</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs s.158.

<sup>5</sup> Gâşiye Suresi, 88/15-16; el-Hâşimî, a.g.e., s.249-250.

“Onlar güzel gözülükte) yabansıgırı gibidirler. Fakat uysaldırlar. Onlar Hatt’ın mızrakları gibi düz ve uzun boyludurlar. Fakat onlar solmuş bir haldedirler”<sup>1</sup>.

### 2.1.7. KALB (القلب)

başta doğru okunduğunda da aynı metnin ortaya çıkmasıdır<sup>2</sup>. Şâirin,

مَوْتُهُ تَنُومٌ لِكُلِّ هَوٍّ      وَهَلْ كُلُّ مَوْتُهُ تَنُومٌ

“Onun sevgisi bütün sıkıntılar içinde devam eder. Herkesin sevgisi her zaman devam edebilir mi?” sözü gibi.

Kur'an'da Cenab-ı Hakk'ın, "كُلٌّ فِي فَتَقٍ" "Her biri birer yörüngededir"<sup>3</sup>. Ve "بِكَ فَتَقِرُّ" "Rabbini yücelt"<sup>4</sup> sözü gibi.

### 2.1.8. TEŞRİ' (التشريع)

onlardan hangisi üzerinde durulursa anlam doğru çıkar. Şâirin,

"يَا خَاطِبَ الدُّنْيَا الدُّنْيَةُ إِلَهًا  
شَرِكُ الرُّدَى وَقَرَارَةُ الْأَخْدَارِ"

“Ey âdi dünyayı arzulayan kişi! O aslında ölüm tuzağı ve kederlerin karargâhıdır”<sup>5</sup>  
sözü gibi.

2.1.9. LUZÛM MÂ LÂVELZEM (لِزْمُ مَا لَا يَلْزَمُ)

Luzûm mâ lâyelzenî sanatı da lafzî güzelliiktendir. O da, nazımda revî harfinden veya nesirde fasılalarda revî yerinde bulunan harften önce seci'de gerekli olmayan bir şeyin getirilmesidir<sup>6</sup>. Yüce Allah'ın şu sözü buna örnektir: **قُلْنَا الْيَتِيمَ لَا تَفْهَرْ وَأَمَّا السُّؤْلُ فَلَا** "Öyleyse sakın yetimi üzme. El açıp isteyenî de azarlama"<sup>7</sup>.

## 2.2. EL-MUHESINÂTU'L-MA'NEVIYYE (المُحَسِّنَاتُ الْمَعْنَوِيَّةُ)

<sup>1</sup> El-Merâgî, a.g.e., s.305.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, *et-Telhîs*, s.158.

<sup>3</sup> Enbiyâ', 21/33.

<sup>4</sup> El-Merâgî a.g.e., s.305.

<sup>3</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s.159.

<sup>6</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 251.

<sup>7</sup> Duhâ, 93/9-10.

### 2.1.1. TİBÂḲ (الطَبَاقُ)

Tîbâḳ, ‘mufâ‘ale’ babından (طَبَقَ) fiilinin masdarı olup sözlükte “bir şeyi diğerine uygun hale getirmek; iki şeyi birbirine eşit hale getirmek veya onları aynı hizaya getirerek yapıştırmak; dört ayaklı hayvanların yürürken arka ayaklarının ön ayaklarının izine basması” gibi manalara gelir.<sup>1</sup> Bir Bedî’ terimi olarak; hakikat olsun, mecâz olsun iki zıt mânâyı bir arada zikretmeye “Tîbâḳ” denir. Buna; “muṭâbaḳat”, “tezâd”, “taṭbîḳ” ve “tekâfu” de denilir.<sup>2</sup>

Aynı cinsten kelimelerin oluşturduğu “Tîbâḳ”, dört kısma ayırmak mümkündür.

1-Her iki kelimenin de fiil olması:

Konu ile ilgili bazı misaller :

Hz. Peygamber, (s.a.v.) Ensâr kabilesine şöyle buyurmuş:

إِنَّكُمْ لَتَنفَرُونَ عِنْدَ الْقَرْعِ وَتَقِلُونَ عِنْدَ الطَّمْعِ “Şüphesiz ki sizler, korku (savaş) anında çoğalır, tamah (mala karşı olan hırs) zamanında azalırsınız.”<sup>3</sup>

2-Her iki kelimenin de isim olması:

"وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَبْرٌ" “Küçük, büyük (günahlar) hepsi satır satır yazılmıştır”<sup>4</sup>.

"وَتَحْسِبُهُمْ أَنْقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ" “Uykuda oldukları halde, sen onları uyanık sanırsın”<sup>5</sup>.

3-Her iki kelimenin de harf (edat) olması:

"لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ" “Herkesin kazandığı (iyilik) kendine, yapacağı kötülük ise aleyhinedir.”<sup>1</sup> Bu âyetle, mana açısından birbirine zıt olan (لِ) “lâm” ve (عَلَى) “alâ”nın her ikisi de edattır.

<sup>1</sup> İbn Fâris, a.g.e., s. 631; İbn Manzûr, a.g.e., X/209-211; El-Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 1165.

<sup>2</sup> İbn Raşîk, a.g.e., I/576.

<sup>3</sup> Muhammed Ali Ebû Hamde, Abdullâh İbnu'l-Mu‘tezz ve Kitâbu'l-Bedî’, Amman, Dâru'l-Beşîr, 1420/1999, s.72.

<sup>4</sup> Nusreddin Bolelli, a.g.e., s. 353.

<sup>5</sup> Kehf suresi. 18/18; el-Kazvînî, el-‘İdâh, II/477.

### 1-Biri isim diğeri fiil farklı cinsten kelimelerin oluşturduğu tıbâk

"أَوَمَنْ كَانَ مِيتًا فَاحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مِثْلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ

"Ölü iken hidâyetle dirilttiğimiz, kendisine insanlar arasında yürüyecek bir nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp, ondan çıkamayan kimse gibi olur mu?"<sup>2</sup>

Tıbâk şu kısımlara ayrılır:

#### 1- Tıbâk-ı 'icâb (الطَّبَاقُ الْإِجَابِ)

Birisi olumlu, diğeri olumsuz olmamak şartıyla, birbirine zıt manaları ifâde eden iki lafzın bir arada zikredilmesine "Tıbâk-ı 'icâb" denir<sup>3</sup>.

"أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهَدْيِ" "İşte onlar o kimselerdir ki, hidâyet karşılığında sapıklığı satın aldılar."<sup>4</sup> Bu âyetle, (الضَّلَالَةَ) ve (الْهَدْيِ) kelimeleri arasında "tıbâk-ı 'icâb" vardır.

#### 2- Tıbâk-ı's-selb (الطَّبَاقُ السَّلْبِ)

Aynı cinsten iki kelimenin bir defa olumlu, bir defa da olumsuz olarak, veya aynı kelimenin bir defa olumlu, bir defa da olumsuz olarak bir arada zikredilmesine "Tıbâk-ı selb" denir<sup>5</sup>.

"يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ" "Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez"<sup>6</sup>. Bu âyetle, (يُرِيدُ) ve (يُرِيدُ) ibareleri arasında "Tıbâk-ı selb" vardır.

وَلَا يَنْكُرُونَ الْقَوْلَ حِينَ تَقُولُ      وَلَتَنْكُرَ إِن شَاءَ اللَّهُ النَّاسَ قَوْلَهُمْ

"Biz dilersek insanların sözünü hoş karşılamayız. Biz konuştuğumuzda onlar, sözlerimize karşı çıkmazlar." Yâni çok güçlü ve kuvvetli olduğumuz için

<sup>1</sup> Bakara suresi, 2/286; Muhammed Berekât Hamdî Ebû Âlî, el-Belâğatü'l-'arabiyye fî dav'i menhecin mutekâmil, Amman, Dâru'l-beşîr, 1412/1992, s.68.

<sup>2</sup> En'âm suresi, 6/122; el-Hâşimî, a.g.e., s. 303.

<sup>3</sup> Âlî el-Cârim-Mustafa Emin, a.g.e., s. 281.

<sup>4</sup> Bakara suresi, 2/16; 'İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 179.

<sup>5</sup> El-Kazvîni, el-'İdâli, II/480-481.

<sup>6</sup> Bakara suresi, 2/185; es-Sâbüni, Muhammed 'Âlî, Safvetü't-tefâsîr, Beyrut, 1980, I/123.

söylediklerimize karşı çıkamazlar<sup>1</sup>. Bu şiirde, (لَنْكُورُ) ve (لَا يُنْكُرُونَ) ibâreleri arasında “Tıbâk-ı selb” vardır.

### 3- Tıbâk-ı ‘ihâmu’t-tezâd (طَبَاقُ إِيْهَامِ التَّضَادِّ)

Hakikî manaları birbirine zıt olan iki kelimenin, aralarında zıtlık yokmuş gibi kullanmalarına “Tıbâk-ı ‘ihâmu’t-tezâd” denir.<sup>2</sup>

لَا تَعْجَبِي يَا سَلَمٌ مِنْ رَجُلٍ ضَجَّكَ الْمَثِيبُ بِرَأْسِهِ قَبَكِي

“Selmâ! İhtiyarlığın başıyla alay ettiği ve böylece ağlayan bir adamın haline şaşırma!”<sup>3</sup> Bu beyitte, birbirinin zıddı olmayan iki kelime bir araya getirilmiştir. Hakikî manada birbirinin zıddı olmakla beraber, mecazî manada zıtlık yoktur. O iki manadan biri (بَكِي) “ağlamak”, diğeri de (ضَجَّكَ الْمَثِيبُ) ihtiyarlığın “gölmesidir” (alay etmesidir). Aslında gülmek ile ağlamak birbirine zıttır. Fakat gülmek hakikî manada kullanılmadığı için, buna “‘ihâmu’t-tezâd” denir.

#### 2.1.2. ‘İRŞÂD (الْإِرْشَادُ)

‘İrşâd sanatı da mânevi güzelliklerdendir. Bazıları ‘İrşâdî “teshîm” diye isimlendirmiştir. O da revî (kelimenin son harfi) bilindiği zaman nesir veya beyitte acuz (son kelimeye) delâlet eden şeyin acuzdan önce getirilmesidir. “وما كان الله ليعظلمهم” (son kelimeye) delâlet eden şeyin acuzdan önce getirilmesidir. “ولكن كانوا انفسهم يعظلمون” Allah onlara zulmetmiş değildir. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı”<sup>4</sup> ile şairin,

إِذَا لَمْ تَسْتَطِعْ شَيْئاً فَدَعِهِ وَجَاوِزِهِ إِلَى مَا تَسْتَطِيعُ

“Bir şeye gücün yetmediğinde onu bırak, gücünün yettiği şeye geç” sözü gibi<sup>5</sup>.

#### 2.1.3. MUZÂVECE (الْمُزَاوَجَةُ)

<sup>1</sup> Ahmed el-Hûs, Kıssatu'l-belâğa: 'uslûbun mutatavvirun fi'l-belâğati'l-'arabiyye, Dimeşk, 1413/1992, s.31.

<sup>2</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 270.

<sup>3</sup> Besyûnî 'Abdulfettâh Feyyûd, 'İlmu'l-Bedî', Kahire, Muessesetu'l-Muhtâr, 1428/1998, s.149.

<sup>4</sup> Tevbe Suresi, 9/70.

<sup>5</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s.132.

Muzâvece de manevî güzelliiklerdendir. O da, şart ve cezadaki iki anlam arasında eşdeşlik meydana getirilmesidir. Şâirin,

إذا ما نهى الزاهي فليجّ بي الهوى أصاغت إلى الواشي فليجّ بها الهجر

“Yasaklayıcı bana onun sevgisini yasaklayıp da sevgisi beni kapladıkça o sevgili kovucunun sözünü dinleyip beni terketmede ısrar etti” sözü gibi<sup>1</sup>.

#### 2.1.4. ‘AKS (العكس)

‘Aks sanatı da manevî güzelliiklerdendir. O da, cümlede bir parçanın önce getirilmesi sonra (o parçanın) geri bırakılmasıdır.

Aks’in bir çok şekilleri vardır:

a-Cümlenin iki tarafından biri ile ona izâfe edilen arasında olur. “عادات العادات سادات”  
“Uluların âdetleri, âdetlerin ulularıdır” gibi.

b-İki cümlede bulunan iki fiilin müteallikleri arasında olur. “يخرج الحي من الميت ويخرج”  
“O, ölüden diri çıkarır; diriden ölü çıkarır” (Rûm /19) gibi.

c-İki cümlenin iki tarafında bulunan iki lafız arasında olur. “لا هنّ حلّ لهم ولا هم يحلون”  
“(İnanan) kadınlar kâfirlere helal değildir. Kâfirler de onlara helal olmazlar”  
(Mumtehine /10) gibi<sup>2</sup>.

#### 2.1.5. RUCÛ‘ (الرُّجُوع)

Rücû‘ sanatı da mânevî güzelliiklerdendir. O da, bir nükte temin etmek için, iptal yoluyla önceki söze dönmektir<sup>3</sup>.

قف بانوار التي لم يطفها النّيم بلى وغيرها الأرواح والنّيم

“Zamanın yok edemediği diyarda dur! Evet, rüzgarlar ve yağmurlar onu değiştirmiştir”<sup>4</sup>.

#### 2.1.6. TEVRİYE (التورية)

<sup>1</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s.133.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s.134.

<sup>3</sup> El-‘Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. ‘Abdillâh b. Schl, Kitâbu’s-sinâ’atcyn el-kitâbetu ve’ş-şî‘r, İstanbul, 1320, s.313.

<sup>4</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 275.

Tevriye; sözlükte tef'îl babından olan (وَرَّى) fiilinin masdarı olup “bir sözü veya haberi gizleyip, bunların yerine başka bir söz veya haberi ortaya atmak” manasına gelir<sup>1</sup>. Bir Bedî‘ terimi olarak tevriye; biri yakın olup sözden ilk anda anlaşılan ve fakat kasdedilmeyen, diğeri de uzak olmak üzere iki mânâsı bulunan bir lafzı zikredip bir nükteden dolayı uzak mânâsını kasdederek o lafzı bu mânâsında kullanmaya “tevriye” denilir<sup>2</sup>. Tevriye’de kasdedilen mânâyâ gizli bir karine ile intikal edilir. Bazı edebiyatçılar, “Tevrîye”ye, “ihâm”, “muğâlağa”, “tevcîh” ve “taḥayyul” gibi isimleri vermişlerdir<sup>3</sup>.

Tevriyenin iki rûknü vardır.

a.Muverrâ bih (المُورَّى بِهِ): Kendisi ile tevriye yapılan kelimenin yakın mânâsıdır. Lafzın bu manaya delaleti açıktır.

b.Muverrâ ‘anh (المُورَّى عَنْهُ): Kendisi ile tevriye yapılan kelimenin uzak manasıdır. Lafzın bu manaya delaleti gizlidir.

**Tevriye'nin çeşitleri (الأنسام الثورية):**

Edebiyatçılara göre tevriye; “mücerrede”, “müraşşaha”, “mübeyyene” ve “müheyyee” olmak üzere dört kısma ayrılır:

**1- Tevriye-i mucerrede (الثورية المجردة) :**

Kelimenin yakın ve uzak manasının lazımının (ilgili unsurunun) yer almadığı ve uzak manası kasdedildiğinde buna “tevriye-i mucerrede” denir<sup>4</sup>.

“وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ” “Geceleyin sizi öldüren, gündüzün ne işlediğinizi bilen O’dur”<sup>5</sup>. Yüce Allah’ın (جَرَحْتُمْ) ifâdesinin yakın manası, “yaraladınız”dır. Ancak burada “işlenen günahlar” olan uzak manası kasdedilmiştir<sup>6</sup>.

<sup>1</sup> İbn Manzûr, a.g.e., XV/389-390; El-Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 1730.

<sup>2</sup> İbn Raşîk, a.g.e., I/529.

<sup>3</sup> İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 187.

<sup>4</sup> ‘Abdulazîz ‘Atîk, a.g.e., s. 126; M. Kaya Bilgegil, a.g.e., s. 193.

<sup>5</sup> En’âm Suresi, 6/60.

<sup>6</sup> Tâcuddîn ‘Ammu ‘Alî, a.g.e., s. 278.

## 2- Tevriye-i muraşşaha (التَّوْرِيَّةُ الْمُرَاشَّحَةُ):

Tevriyeyi meydana getiren sözden önce veya sonra, yakın mânâya ait “levâzımın”dan bir şeyin zikredilmiş olmasıdır<sup>1</sup>.

“وَالْمَمَاءَ يَنْتَاقُهَا بَأَيْدٍ” “Biz, göğü bir kuvvetle binâ ettik.”<sup>2</sup> Bu âyeti kerimede (أَيْدٍ) kelimesi, (يَدٍ) kelimesinin çoğuludur. Bu kelimenin yakın manası bir uzuv olan “el”dir. Bu mânâ, Allah için imkansızdır. Ayet-i kerimde kelimenin uzak manası olan “kuvvet ve kudret” kastedilmiştir. (يَنْتَاقُهَا) ibâresi, tevriye yapılan (أَيْدٍ) “eller” kelimesinden önce zikredilmiştir<sup>3</sup>.

## 3-Tevriye-i mubeyyene (التَّوْرِيَّةُ الْمُبَيَّنَّةُ):

Tevriyeyi meydana getiren kelimeden önce veya sonra, uzak mananın levâzımından biri yer alırsa buna “mubeyyen tevriye” denir<sup>4</sup>.

أَيْهَا الْمَعْزُورُ عَلَيَّ حَسْبُكَ اللَّهُ تَعَالَى

“Ey bizden yüz çeviren kimse! Allah sana yeter. Gel!” Beytin sonundaki (تَعَالَى) kelimesiyle kastedilen, “gel” manasını ifâde eden emir kipidir. Kastedilen uzak manası da (تَعَالَى) kelimesiyle “yüce”dir<sup>5</sup>.

## 4- Tевriye-i muheyye’e (التَّوْرِيَّةُ الْمُهَيَّيَّةُ)

Muheyye’e, “hazırlanmış” demektir. Bir bedî’ terimi olarak; iki manalı bir sözden önce veya sonra bulunan diğer bir söz tarafından hazırlanan tevriye, bu adı alır. Başka bir ifâde ile tevriye, öyle iki kelimde yapılır ki şayet bu lafızların biri olmasaydı, diğerinde tevriye meydana gelmezdi<sup>6</sup>.

Hız. Ali’nin, Eş’as b. Kays, için söylediği şu sözü “Tevriye-i muheyye’e” için bir misaldir: “كَانَ يَخُوكَ الشُّمَالُ بِالْيَمِينِ” “O, sağ eli ile ihramları dokuyordu.” Bu

<sup>1</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s. 219.

<sup>2</sup> Zâriyât suresi, 51/47.

<sup>3</sup> El-Kazvîni, el-’İdâh, II/500.

<sup>4</sup> Besyûnî ‘Abdulfettâh Feyyûd, a.g.e., s. 176.

<sup>5</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 276.

<sup>6</sup> ‘Abdulazîz ‘Atîk, a.g.e., s. 129.

cümledeki (فَمَال) kelimesinin yakın manası “sol el”, uzak manası ise (فَمَالَة) kelimesinin çoğulu olup “başa veya omuza atılan bir çeşit örtü veya ihramdır.” Şayet (فَمَال) kelimesinden sonra (الْبَيْن) ibaresi zikredilmeseydi, tevriye meydana gelmezdi<sup>1</sup>.

#### 2.1.7. 'İSTİHDÂM (الِإِسْتِخْدَامُ)

'İstihdâm, sözlükte (الْخِذْمَةُ) hizmet, kökünden türemiş istif'âl (الِإِسْتِغْلَال) babından masdar olup kullanma, iş verme, iş sağlama, hizmet, görev ve vazife gibi manalara gelir<sup>2</sup>. Bir Bedî' terimi olarak “'istihdâm”, iki mânâya gelir:

1. İki mânası olan bir sözün bir mânâsını kendisiyle, diğer mânâsını, zamiriyle ifâde etmek sanatıdır<sup>3</sup>.

Konu ile ilgili bazı misaller :

إِذَا نَزَلَ السَّمَاءُ بِأَرْضِ قَوْمٍ رَعِيْدًا وَإِنْ كَانُوا غِيْظًا

“Bir kavmin toprağına yağmur yağdığı zaman onlar öfkeleneler bile, onun çayırını hayvanlarımıza otlatırız”. Bu beyitteki (السَّمَاءُ) kelimesinden (الْمَطَرُ) “yağmur” manası kastedilmiştir. (السَّمَاءُ) kelimesine râci olan (رَعِيْدًا) fiilinin sonundaki (لَا) zamiriyle de (الثَّبَات) “bitki” kastedilmiştir. Her iki mânâ da mecâzîdir<sup>4</sup>.

2. Bir kelimeye râci olan iki zamirden biriyle lafzın bir mânâsını, diğeriyle de diğer mânâsını kasdetmek sanatıdır. Bu iki durumda da her iki mânâ, hakîkî veya mecâzî olabilir.<sup>5</sup>

"إِنَّمَا أَجَلَ كِتَابٍ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ" "Her ecel için bir yazı vardır. Allah, dilediğini siler, (dilediğini de) sabit kılar."<sup>6</sup> (كِتَابٌ) “kitâbun” kelimesi ile, kesin olarak

<sup>1</sup> 'İrfân Matrâcî, a.g.e., s. 192; Hz. Ali'nin bu sözü bazı eserlerde "كَانَ يَمْحُو الْكِتَابَ بَيْنِيْهِ" şeklinde geçmektedir. Bkz. Komisyon, el-Mu'cemu'l-vesîf, İstanbul, Çağrı Yayınları, tsz., s. 495.

<sup>2</sup> İbn Manzûr, a.g.e., XII/167.

<sup>3</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 301.

<sup>4</sup> Ahmed Muhammed Ali, Dirâsât fî 'İlmi'l-Bedî', Mısır, 1406/1986, s. 285.

<sup>5</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 306.

<sup>6</sup> Ra'd suresi. 13/38-39.

belirlenen ecel ve yazılmış kitap kastedilebilir. Bu kelime (أجل) ve (يَمُخُو) kelimeleri arasında bulunmaktadır.

Böylece bu kelimenin iki mânâsından biri olan belirlenmiş süre, (أجل) “ecel” kelimesi zikredilerek kullanıldı. Diğer mânâsı olan “yazılmış kitap” ise (يَمُخُو) ibâresi karinesi ile kullanılmıştır.<sup>1</sup>

#### 2.1.8. LEFF U NEŞR (الْفُ وَالنَّشْرُ)

Leff u neşr sanatı da mânevî güzelliklerdendir. O da, çeşitli şeyleri detaylı veya mücmel olarak zikrettikten sonra dinleyicinin yerli yerine koyacağına güvenerek kelimelerden her birine ait şeyleri tayin etmeden zikretmektir.<sup>2</sup>

##### 1. Detaylı olarak zikredilen leff u neşr.

Bu da iki kısımdır. Çünkü Neşr;

a-Ya Leffin tertibine göre, "وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتُبَيِّنُوا مِنْ فَضْلِهِ"

“Rahmetinden geceyi ve gündüzü sizin için yaptı ki dinlenesiniz hem de çalışıp lütfundan isteyesiniz”<sup>3</sup> gibi.

b-Ya da Leffin tertibine göre değildir. Şâirin,

كَيْفَ اسْمُكَ وَأَنْتَ جَقْفٌ وَغَصْنٌ وَغَزَالٌ لَخَطَا وَقَدْأَ وَرَقَا

“Senden nasıl soğuyabilirim ki sen bakışta âhu, boyda fidan, kalçada kum yığını gibisin” sözü gibi.

##### 2. Mücmel olarak zikredilen leff u neşr.

Yüce Allah’ın "وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى" “Onlar dediler ki cennete ancak yahudi veya hristiyan olanlar girer.”<sup>4</sup> sözü gibi ki, "وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا" ve "وَقَالَتِ النَّصَارَى لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ نَصَارَى" yani “Yahudiler dediler ki cennete ancak Yahudi olanlar girer. Hristiyanlar da dediler ki cennete ancak Hristiyan olanlar girer”

<sup>1</sup> Muhammed Sa’id ‘İsbir-Bilâl Cüneydî, a.g.e., s. 87.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s. 135.

<sup>3</sup> Kasas Suresi, 28/73.

<sup>4</sup> Bakara Suresi, 2/111.

demektir. Her bir fırka arkadaşının sapıklığını bildiğinden iltibas olmadığı için Cenâb-ı Hakk iki fırka veya iki söz arasında mücmel olarak Leff yapmıştır<sup>1</sup>.

#### 2.1.9. CEM' (الجمع) :

Cem'; sözlükte; (جَمَعَ) fiilinin masdarı olup toplamak, dağınık şeyi bir araya getirmek, birleştirmek gibi mânâlara gelir.<sup>2</sup> Bedî' terimi olarak mânâları bakımından birbirine uygun düşen veya tekâbü'l eden lafızları bir hükümde toplamaya "cem" denir.<sup>3</sup>

#### Konu ile ilgili bazı misaller :

"الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا" "Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür"<sup>4</sup>.

Bu âyette, mal ve oğullar, dünya hayatının süsü olmaları hükmünde birleştirilmişlerdir<sup>5</sup>.

Ebu'l-'Atâhiye'nin (Ö. 211/826), Mucâşi' b. Mes'âde'ye hitaben söylediği şu şiirinde de aynı edebî sanat mevcuttur:

مَتَسَدَّةٌ لِلْمَرْءِ أَيُّ مَتَسَدَّةٍ      إِنَّ الشُّبَابَ وَالْفَرَاغَ وَالْجَدَّةَ

"Gençlik, işsizlik ve zenginlik insanın fevkalâde bozulmasına sebep olan unsurlardır". Bu şiirde; gençlik, işsizlik ve zenginlik gibi üç şey bir hükümde birleştirilmiştir<sup>6</sup>.

#### 2.1.10. TEFRİK (التفريق) :

Tefrîk, sözlükte (فَرَّقَ) fiilinin masdarı olup ayırmak, dağıtmak manasına gelir<sup>7</sup>. Bir Bedî' terimi olarak; bir nevide birleşen iki şeyi zikretmek ve bunları birbirinden ayırma sanatıdır<sup>8</sup>.

Yüce Allah şöyle buyurmuş:

<sup>1</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s. 136.

<sup>2</sup> İbn Fâris, a.g.e., s. 224; İbn Manzûr, a.g.e., VIII/53-60; el-El-Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 917.

<sup>3</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 310.

<sup>4</sup> Kehf suresi, 18/46.

<sup>5</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s. 221.

<sup>6</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 308.

<sup>7</sup> İbn Fâris, a.g.e., s. 843; İbn Manzûr, a.g.e., X/299; El-Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 1183.

<sup>8</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s. 425.

"İki deniz birbirine eşit olamaz. وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فَرَاتٌ سَالِحٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أَجَاجٌ"

Bu tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da tuzludur, acıdır (boğazı yakar).<sup>1</sup>

Abdülazîz b. Serâya Şafiyuddîn el-Hillî (Ö. 750/1349), bir methiyesinde övdüğü şahıs hakkında şöyle demiştir:

فَجُودٌ كَفَيْهِ لَمْ يُقْلَعْ مَخَابِيهُ عَنْ الْعِبَادِ وَجُودٌ الْمُسْتَحْبُ لَمْ يَنْمُ

"Onun elinin cömertliğinin bulutları, kullardan açılmaz (onları terk etmezler), bulutların cömertliği ise devam etmez".<sup>2</sup>

#### 2.1.11. TAKSİM (التقسيم) :

Taksîm, sözlükte (قسم) kökünden türeyen (قسم) fiilinin masdarı olup parçalama ve bölme gibi manalara gelir<sup>3</sup>. Bir Bedî' terimi olarak; iki veya daha fazla parçası olan bir şeyi zikredip daha sonra bu parçaların her birini tayin ve tahsis yoluyla belirtmek suretiyle aralarındaki ilgiyi ortaya koyma sanatıdır<sup>4</sup>. Bu belirtme işi, taksîmi; leff u neşirden ayıran bir özelliktir. Taksim bir kaç kısma ayrılır:

a-Bir şeyin bütün kısımlarını zikretmektir<sup>5</sup>.

Yüce Allah şöyle buyurmuş:

"إِنْ يَعْلَمُوا الْخَيْرَ يَخْفَوْهُ وَإِنْ عَظِمُوا شَرًّا أَدَاغُوا وَإِنْ لَمْ يَعْلَمُوا كَذَّبُوا" "Şayet onlar iyiliği bilirlerse onu gizlerler, bir kötülüğü öğrenirlerse onu yayarlar ve bir şey bilmedikleri takdirde yalan söylerler."<sup>6</sup>

b-Çok sayıdaki şeyleri zikrettikten sonra, bunlardan her birinin hakkını ayrı ayrı vermektir<sup>7</sup>.

Cerîr'in şu şiirinde olduğu gibi:

وَلَا يُقِيمُ عَلَى ضَمِيمٍ يُرَادُ بِهِ إِلَّا الْأَذْلَانِ عِيرَ الْحَيِّ وَالْوَتْدِ

<sup>1</sup> Fâtûr suresi, 35/12; ayrıca bk., el-Hâşimî, a.g.e., s. 311.

<sup>2</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 309.

<sup>3</sup> İbn Manzûr, a.g.e., XII/480; El-Firûzâbâdî, a.g.e., s. 1483.

<sup>4</sup> İbn Raşîk, a.g.e., I/599.

<sup>5</sup> El-Kazvîni, el-'İdâh, II/509; el-Merâğî, a.g.e., s. 309.

<sup>6</sup> İbn Raşîk, a.g.e., I/604.

<sup>7</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 309.

هَذَا عَلَى الْخَسْبِ مَرْبُوطٌ بِرُؤْيَيْهِ وَذَا يُفْتَحُ فَلَا يُرْثَى لَهُ أَحَدٌ

“Hiç kimse kendisine yapılmak istenen zulme sabredip oturmaz. Yalnız iki zelil ki bunların biri eşek diğeri kazıktır. Eşek, eski bir ip parçasıyla zillet üzere bağlanır. Kazık ise başı yarılr ve kimse ona acımaz.”<sup>1</sup>

c-Veya bir şeyin vasıflarını zikretmek ve her birisine uygun olan ilâvelerde bulunmaktır <sup>2</sup>.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ فَبَيْنَهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَبَيْنَهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْهِ وَبَيْنَهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ “ Allah, her canlıyı sudan yarattı, işte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi de dört ayağı üstünde yürür.”<sup>3</sup>

#### 2.1.12.EL-CEM‘ MA‘A‘T-TEFRÎK (الْجَمْعُ مَعَ التَّفْرِيقِ) :

İki veya daha fazla şeyi bir hüküm altında toplayıp daha sonra bunların arasına farklılık koyulursa “el-Cem‘ ma‘a‘t-tefrîk” sanatı yapılmış olur.<sup>4</sup>

فَوَجَّهْتَ كَأَنَّهُ فِي ضَوْئِهَا وَقَلْبِي كَأَنَّهُ فِي حَرِّهَا

“Senin yüzün aydınlıkta ateş gibidir. Benim kalbim de hararetinde ateş gibidir.” Şair bu beyitte, sevgilisinin yüzünü ve kendi kalbini ateşe benzetme hususunda birleştirmiştir. Sonra bu ikisi arasındaki farkları söyleyerek onları birbirinden ayırmıştır.<sup>5</sup>

“خَلَقْتَنِي مِنْ تَارٍ وَخَلَقْتَنِي مِنْ طِينٍ” “Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.”<sup>6</sup> Bu âyette, önce şeytan ve Adem yaratma hükmünde birleştirilmiş. Daha sonra aralarındaki farklılık zikredilerek ikisini birbirinden ayırmak suretiyle “el-Cem‘ ma‘a‘t-tefrîk” sanatı meydana gelmiştir.<sup>7</sup>

<sup>1</sup> M. Zihni Efendi, a.g.e., s. 342.

<sup>2</sup> Aynı eser, s. 346.

<sup>3</sup> Nûr suresi. 24/45; ayrıca bkz., Nusrettin Boilelli, a.g.e., s. 385.

<sup>4</sup> Muhammed Sa‘id ‘İlsbir-Bilâl Cüneydi, eş-Şâmil, a.g.e., s. 402.

<sup>5</sup> Şihâbüddîn Mahmûd el-Halebî, Husnu’t-tevessul ilâ smâ‘ati’t-teressul, tah. ‘Ekrem ‘Osmân Yûsuf, Irak, Dâru’r-reşid, 1980, s. 281.

<sup>6</sup> A‘râf suresi, 7/12.

<sup>7</sup> El-Hâşimî, a.g.e., s. 312.

### 2.1.13 EL-CEM' MA'A'T-TAKSİM (الْجَمْعُ مَعَ التَّقْسِيمِ) :

Çeşitli şeyleri bir hüküm altında topladıktan sonra onları ayrı ayrı hükümlere bağlamak; veya önce çeşitli şeyler hakkında ayrı ayrı hükümler vererek daha sonra onları bir hüküm altında birleştirme sanatına “el-Cem' ma'a't-taksım” sanatı denir<sup>1</sup>.

Hassân b. Şâbit bir methiyesinde şöyle demiştir:

قَوْمٌ إِذَا حَارَبُوا ضَرُّوا عَدُوَّهُمْ      أَوْ حَافِلُوا نَفَعُ فِي أَشْيَاءِهِمْ نَفْعًا  
سَجِيَّةٌ بَلَّكَ مِنْهُمْ غَيْرٌ مُحْتَمِنَةٌ      إِنَّ الْخَلَائِقَ لَمَّا عَظُمَ شَرُّهَا الْبَذَعُ

“Onlar; savaştıklarında düşmanlarına zarar veren; veya taraftarlarına faydalı olmaya teşebbüs ettiklerinde de faydalı olabilen bir millettir. Bu onların, -sonradan meydana gelmeyen- köklü bir karakteridir. Çünkü huyların en kötüsü sonradan uydurulandır.” Şair, birinci beyitte; övdüğü kavmin karakterlerinin değişik olduğunu, onların düşmanlarına zarar veren; taraftarlarına faydalı olan kimseler olduğunu belirtmiş. Sonra ikinci beyitte, bu iki niteliğin onların değişmez ve sabit karakterleri olduğunu bildirerek onları, huylarında birleştirmiştir. Böylece “el-Cem' ma'a't-taksım” sanatı yapılmış oldu<sup>2</sup>.

### 2.1.14. EL-CEM' MA'A'T-TEFRİK VE'T-TAKSİM (الْجَمْعُ مَعَ التَّفْرِيقِ وَالتَّقْسِيمِ):

Bir hükümde toplanan iki veya daha çok şey arasına farklılık koyup sonra bunları ayrı ayrı vasıflandırmaya “el-Cem' ma'a't-tefrîk ve't-taksım” sanatı denir<sup>3</sup>.

"يَوْمَ يَتَّبِعُ النَّاسُ أَلْفًا يَلْفَةً مِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ. فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَيُنَادُونَ رَبَّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنُفُوسِهِمْ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَلٌ إِمَّا يُرِيدُ. وَأَمَّا الَّذِينَ سَعَوْا فَيُتَنَصَّلُونَ فِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَذَابٌ غَيْرُ مَجْتُوذٍ." "O (kıyâmet) geldiği gün, Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbahttır, kimi de mutlu. Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki... Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır.

<sup>1</sup> Er-Râzî, a.g.e., s. 296.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, el-'İdâh, II/508.

<sup>3</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s. 426.

Çünkü Rabbin istediğini hakkıyla yapandır. Mutlu olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedi kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur.”<sup>1</sup> Bu ayette; önce bütün varlıklar, (وَمَا لَا تَكَلِّمُ نَفْسَ) “hiç kimse konuşmaz” hükmünde toplanmış, sonra bazıları bedbaht, bazıları mutlu şeklinde vasfedilerek taksimata tabi tutulmuştur.<sup>2</sup>

#### 2.1.15. TECRİD (التَّجْرِيدُ)

Tecrid sanatı da mânevî güzelliklerdendir. O da, nitelikli bir durumdan, nitelik o işte kemâle erdiğinden, mubâlağa için o nitelikle kendisi gibi olan başka bir durumun çıkartılmasıdır.

O da birkaç kısımdır:

a-Arapların, “بِمَنْ مِنْ فُلَانٍ صَدِيقٌ حَمِيمٌ” “Benim için falancadan sıcak bir dost vardır” sözü gibi. Yani falan kimse dostlukta öyle bir dereceye ulaşmıştır ki ondan dostlukta kendisi gibi olan başka bir dostun çıkarılması doğrudur.

b-Arapların, “إِنْ سَأَلْتَ فُلَانًا لَتَمَنَّكَ بِهِ الْبَحْرُ” “Eğer falana bir şey sorarsan kesinlikle deniz gibi engin birisine sormuş olursun” örneği tecridin bölümlerindendir.<sup>3</sup>

#### 2.1.16. MAKBÛL MUBÂLAĞA (الْمُبَالَغَةُ الْمُقْبُولَةُ)

Maqbûl Mubâlağa sanatı da manevî güzelliklerdendir. Mubâlağa, vasfın onda şiddet ve zaafı nihayet bulmadığı zannedilmesin diye bir vasfın şiddet veya zaafı muhal yahut uzakta ihtimal derecesine eriştiğinin iddia edilmesidir.

Mubâlağa Teblîğ, İğrâk ve Guluuv ile sınırlıdır.

1-İddia edilen vasfı aklen ve âdeten mümkün ise Teblîğ’dir. Şâirin,

فَعَادَى جَدَاءَ بَيْنِ نَوْرٍ وَتَفْجَةٍ      بَرَاكًا قَلَمٌ يَتَضَخَّ بِمَاءِ فَيْصَلٍ

<sup>1</sup> Hûd Suresi, 11/105-107.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s. 223.

<sup>3</sup> Hasan b. Os mân b. Huseyn el-Muîfî, Hulâsatu'l-Me'âni, tah., ‘Abdulkâdir Huseyn, Kahire, Dâru'l-İ'tisâm, tsz., 430-431.

“O at, yaban öküzü ile yaban ineği arasında birbiri ardınca avlamak için çok koştu da yıkanacak kadar terlemedi” sözü gibi.

2-Eğer iddia edilen vasıf alken mümkün, âdeten mümkün değilse İgraktır. Şâirin,

وَنُكْرُمُ جَارِكَا مَا دَامَ فِينَا وَتُثْبِمُهُ الْكَرَامَةُ حَيْثُ مَا لَا

“Biz komşumuza, yanımızda bulunduğu sürece ikram ederiz. Gittiği yere de arkasından göndeririz” sözü gibi.

3-Eğer iddia edilen şey, aklen ve âdeten mümkün değilse Ğuluvv’dur. Şâirin,

وَأَخَفْتُ أَهْلَ الشَّرِكِ حَتَّىٰ إِلَهَ تَخْلُفُكَ الْطُفْءَ الَّذِي لَمْ تُخْلُقْ

“Sen şirk ehlini korkuttun. Öyle ki henüz yaratılmamış nutfeler bile senden korkuyorlar” sözü gibi.

Mağbûl Ğuluvv birkaç kısımdır:

a-Başına, onu doğruya yaklaştıracak bir şey getirilen Ğuluvv. Yüce Allah’ın, يَكَادُ زَيْتُهُ

“Onun yağı hemen hemen, ateş dokunmasa bile, ışık verir”<sup>1</sup> sözündeki (يَكَادُ) gibi<sup>2</sup>.

b-Hayâlden güzel bir tür içeren Ğuluvv. Şâirin,

عَقَنْتُ سَتَابَهَا عَلَيْهَا عَجْرًا لَوْ تَبَتَّقِي عَقَا عَلَيْهِ لَا مَكْنَا

“O atların turnak uçları, üzerlerine o kadar toz bağlamıştır ki o tozun üzerinde koşmak isteseler mümkündür” sözü gibi.

Her iki tür de şâirin,

يُخَيِّلُ لِي أَنْ سَمُرَ الشُّهُبِ فِي الْجَنَى وَتُشَلَّتْ بِأَهْدَابِي الْيُونُ أَنْجَقِي

“Hayalimde öyle canlanıyor ki gece karanlığında yıldızlar yerlerine çivilenmiş, göz kapaklarım da kirpiklerimle onlara sınıksız bağlanmış” sözünde toplanmıştır.

Şaka ve eğlenme yerinde kullanılanlar da Mağbûl Ğuluvv sınıfındandır. Şâirin,

أَسْكُرُ بِالْأَمْسِ إِنْ عَزَمْتُ عَلَى الشَّرِّ بِمَا غَدَا إِنْ دَا مِنْ الْعَجَبِ

<sup>1</sup> Nûr Suresi, 24/35.

<sup>2</sup> El-Kazvîrû, et-Telhîs, s.141; el-Merâğî, a.g.e., s. 283-285.

“Yarın içmeye niyet etsem dünden sarhoş olurum. Gerçekten bu çok tuhaf” sözü gibi<sup>1</sup>.

#### 2.1.17. EL-MEZHEBU'L-KELÂMÎ (الْمَذْهَبُ الْكَلَامِيّ)

El-Mezhebu'l-kelâmî sanatı da manevî güzelliklerdendir. O da, istenilen bir husus için kelâmcıların metoduyla delil getirmektir.

“لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا” “Yerde, gökte Allah’tan başka tanrılar olsaydı ikisi de mahvolup gitmişti.”<sup>2</sup>

“يَلْمِزُ الْفُلَّ قَالَ لَا أَحِبُّ الْفُلَيْنِ” “Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi”<sup>3</sup>.

“يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ رَبِّهِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن نُّرٍّ” “Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan yarattık”<sup>4</sup> gibi.

#### 2.1.17. HUSNU'T-TA'LÎL (حُسْنُ التَّحْلِيلِ) :

Husnu't-ta'lîl, ifâdeye incelik katmak ve onu süslemek maksadıyla, bir hususu, hayalî bir sebebe dayandırarak, hakîkî sebebine aykırı bir sebeple vasıflandırma sanatıdır. Ancak bu hususla hayalî sebep arasında bir münasebetin bulunması şarttır<sup>5</sup>.

**Konu ile ilgili misaller:**

“لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمُنْكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ” “Allah tarafından önce verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu”<sup>6</sup>.

Peygamberimiz şöyle buyurmuş:

“جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا” “Yeryüzü bana secde yeri ve temizleyici kılındı.”<sup>7</sup>

#### Şibh-i Husn-i Ta'lîl (شِبْهَ حُسْنِ التَّحْلِيلِ) :

<sup>1</sup> El-Kazvînî, et-Telhîs, s.142.

<sup>2</sup> Enbiyâ' suresi, 21/22; el-Kazvînî, et-Telhîs, s.142.

<sup>3</sup> En'âm suresi, 6/76; el-Merâğî, a.g.e., s.285.

<sup>4</sup> Hac suresi, 22/5; el-Hâşimî, a.g.e., s.223.

<sup>5</sup> 'Alî el-Cârim-Mustafa Emîn, a.g.e., s. 289.

<sup>6</sup> Enfal suresi, 8/68; ayrıca bkz, Nusrettin Bolelli, a.g.e., s. 394.

<sup>7</sup> El-Buhârî, a.g.e., Teyemmum 1, Salât 56; Muslim, a.g.e., Mesâcid 3, 4, 5.

Husnu't-ta'îl içine, (كأن) “keenne” ve benzeri edatlarla zan ve şüphe sokulursa bu gibi ifâdelere “Şibh-i Husn-i Ta'îl” denir.

رَبًّا شَلَقَتْ رِيحَ الصَّبَا لِرِيَاضِهَا إِلَى الْمَزْنِ حَتَّى جَاذَهَا وَهُوَ هَامِعٌ  
كَأَنَّ السَّحَابَ الْغُرَّ غَيَّرَ نَحْوَهَا خَبِيبًا فَمَا تَرَقَّى لَهُنَّ مَذَامِغٌ

“Oralarda yüksek tepeler vardır. Saba rüzgarı, esmesiyle o çimenlere yağmur bulutu nezdinde şefaatte bulundu. Nihâyet bulutlar, bardaktan boşanırcasına o tepelere bolca yağmur indirdiler. Sanki bol yağmurlu beyaz bulutlar, o yüksek tepelerin altında sevdiklerini kaybetmişler de göz yaşlarını tutamıyorlardı.” İkinci beytin başındaki (كأن) ‘sanki’ kelimesi, Husn-i Ta'îl'in içine zan ve şüphe soktuğu için, burada “Şibh-i Husn-i Ta'îl” sanatı meydana gelmiştir<sup>1</sup>.

#### 2.2.19. TEFRÎ' (التَفْرِيعُ)

Tefrî' sanatı da mânevi güzelliklerdendir. O da bir hükümün, bir durumun, ilgili olduğu başka bir hususa mal edilmesinden sonra ilişkili olanına mal edilmesidir<sup>2</sup>. Yani bir duruma ait iki muteallakın ya da iki şeyin aynı anda zikredilmesidir<sup>3</sup>. Şâirin,

أَحْلَأَكُمْ بِسِقَامِ الْجَهْلِ شَفَائِيَّةٌ كَمَا بَمَاؤُكُمْ تُشْفِي مِنَ الْكَلْبِ

“Kanlarınız kuduz hastalığına şifâ verdiği gibi akıllarınız da cehâlet hastalığına şifâ vermektedir”<sup>4</sup> sözü gibi.

#### 2.2.20. TE'KÎDU'L-MEDḤ BİMÂ YUŞBİHU'Z-ZEMM (تَكْيِيدُ الْمَدْحِ بِمَا يُضَيِّعُ الذَّمَّ)

Te'kidu'l-medḥ bimâ yuşbihu'z-zemm, birini zemmediyormuş gibi görünerek medh etmektir. Veya yermeye benzeyen övmedir. Bu, üç kısma ayrılır:

a-Birincisi: Olumsuz olan bir yermeye vasfından; “ona dahilmiş gibi farzederek” bir öyme vasfını, ondan istisnâ ederek zikretmek şeklinde yapılır<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Et-Teflâzânî, a.g.e., s. 412.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s.145.

<sup>3</sup> el-Merâğî, a.g.e., s.287.

<sup>4</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s.145.

<sup>5</sup> Meccî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, Mu'cemu'l-mustalahâtü'l-'arabiyye fi'l-luğa ve'l-'edeb, Beyrut, 1984, s. 85.

وَلَا عَيْبَ لَيْكُمُ غَيْرَ أَنْ ضَيُّوْقُكُمْ  
تُعَابُ بِمَسِيئَاتِ الْأَحْيَةِ وَالْوَطَنِ

“Sizin hiçbir kusurunuz yoktur. Ancak, sizin misafirleriniz, dostlarını ve vatanlarını unutmak kusuru ile suçlanıyorlar.”<sup>1</sup>

**b-İkincisi:** Bir şeyi bir vasıfla övmek ve bu vasıftan sonra, peşinde ikinci bir övgü vasfı bulunan bir istisnâ edatı zikretmek suretiyle yapılır<sup>2</sup>.

“الْبَلَدُ مُعْتَدِلُ الْهَوَاءِ جَمِيلُ الْمَنْظَرِ إِلَّا أَنْ أَهْلَهُ كَرَمَاءُ” “Bu şehrin, havası ılımandır, manzarası güzeldir, ne var ki halkı cömerttir.”<sup>3</sup>

**c-Üçlülüsü:** Bir şeyi övmek ve ondan sonra muferrerğ istisnayı getirmek. Bu istisnâden sonra da medhe delâlet eden bir ibareyi getirmek suretiyle yapılır<sup>4</sup>.

“وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ” “Onlardan, sırf göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, aziz ve hamid olan Allah’a iman ettikleri için intikam aldılar.”<sup>5</sup>

2.2.21. TE’KİDU’Z-ZEMM Bİ MÂ YUŞBİHU’L-MEDH (تَاكِيدُ النَّقْمِ بِمَا يُشْبِهُ الْمَدْحَ):

Te’kîdu’z-zemm bi mâ yuşbihu’l-medh, medih ifâde eden ibâreye benzeyen ibâre ile zemmi pekiştirmektedir. Bu edebî sanat da üç kısma ayrılır:

**a-Birincisi:** Medih ifâde eden olumsuz bir ibâreden sonra “ona dahililmiş gibi farzederek” bir zemm vasfını ondan istisnâ ederek zikretmek şeklinde yapılır<sup>6</sup>.

وَلَا خَيْرَ لِيْهِمْ غَيْرَ أَنْ عَظِيْمُهُمْ  
إِذَا مَا دَعَا الدَّاعِيَ إِلَيْهِ يَغِيْبُ

“Onlarda hiç bir hayır yoktur. Ne var ki onların büyüğünü (başkanlarını), biri (yardıma) davet ettiği zaman, o hemen ortadan kaybolur.”<sup>7</sup>

**b-İkincisi:** Bir şeye bir zemm (yerme) sıfatını ispatladıktan sonra, ardından başka bir zemm (yerme) sıfatı gelen bir istisnâ edatını getirmek suretiyle yapılır<sup>8</sup>.

“فَالَانِ فَاسِقٌ إِلَّا أَنَّهُ جَاهِلٌ” “Falanca fâsıktır. Ancak o, ayrıca câhildir.”<sup>1</sup>

<sup>1</sup> M. Zihni Efendi, a.g.e., s. 367.

<sup>2</sup> Abdulaziz ‘Atîk, a.g.e., s. 165.

<sup>3</sup> ‘Alî el-Cârim-Mustafa Emin, a.g.e., s. 156.

<sup>4</sup> El-Kazvîni, el-‘İdâh, II/525.

<sup>5</sup> Burûc Suresi, 85/8; ayrıca bkz., es-Sâbûnî, a.g.e., III/543.

<sup>6</sup> Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, a.g.e., s. 85.

<sup>7</sup> İrfan Matracı, a.g.e., s. 203.

<sup>8</sup> ‘Alî el-Cârim-Mustafa Emin, a.g.e., s. 293.

c) Üçüncüsü: Olumsuz bir vasıftan sonra istisnâ-i muferrağ zikretmek suretiyle yapılır.

"لا نمتحنين منه إلا جهله" "Cahilliği dışında hiç bir özelliğini beğenmiyoruz."<sup>2</sup> örneğinde olduğu gibi.

#### 2.2.22. İDMÂC (الإمّاع)

İdmâc sanatı da manevî güzelliklerdendir. O da, bir anlam için söylenmiş olan bir sözün başka bir anlam içermesidir. Şâirin,

أَقْلَبُ فِيهِ أَجَلَتِي قَلْبِي      أَخَذَ بِهَا عَلَى الذُّهْرِ الدُّنْيَا

"Ben o gecede (uykusuzluğum nedeniyle) göz kapaklarımı açıp kapıyorum. Sanki ben onunla (gözleri mi açıp kapamakla) zamanın günahlarını saymaktayım" sözü gibi. Şâir, geceyi uzunlukla vasfederken araya, zamandan şikâyeti de sokuşturmuştur<sup>3</sup>.

#### 2.2.23. TEVCÎH (التَّوَجِّه)

Tevcîh sanatı da manevî güzelliklerdendir. O da sözlü, farklı iki yöne ihtimali olacak şekilde söylemektir. Bir gözü kör olan adam için "لَيْتَ عَيْنَيْهِ مَوَّاءَ" "Keşke iki gözü de aynı olsa" diyenin sözü gibi<sup>4</sup>.

Es-Sekkâkî, "Farklı iki yöne ihtimâlî göz önüne alındığında, Kur'ân'ın muteşâbih âyetleri de Tevcîh'tendir" demiştir<sup>5</sup>.

#### 2.2.24. TECÂHULU'L-ÂRÎF (تَجَاهُلُ الْعَارِف)

Tecâhulu'l-ârif sanatı da manevî güzelliklerdendir. O da, es-Sekkâkî'nin adlandırdığı gibi bir nükte için bilineni bilmezden gelmektir.

a-Hârici bir kadının şu sözünde bulunan azarlama gibi:

أَيَا ضَنْجَرَ الْخَائِبُونَ مَا لَكَ مَوْرِقًا      فَكَيْفَ لَمْ تُجَرِّغْ عَلَى ابْنِ طَرِيفٍ

<sup>1</sup> 'Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 170.

<sup>2</sup> Et-Tehânevî, a.g.e., 1/87.

<sup>3</sup> El-Hâsîmî, a.g.e., s.222.

<sup>4</sup> El-Kazvînî, et-Telhîs, s.147.

<sup>5</sup> El-Merâğî, a.g.e., s. 291.

“Ey Habur (denilen yerin) ağacı! Sen niye yapraklısın? Sanki sen İbn Târif’e hiç üzülmemişsin”.

**b-Övgüde aşırılık gibi. Şâirin,**

ألمع بريق سري أم ضوئ مصباح أم ابتسمتها بالمتظر الضاحي

“Gördüğüm şey, gece çakan şimşek parıltısı mı yoksa kandil parıltısı mı, ya da sevgilinin gülümsemesi ile ön dişlerden ortaya çıkan parıltı mı?” sözü gibi.

**c-Ya da yergide aşırılık gibi. Şâirin,**

وما أنري وسوق إخال أنري أقوم أن جنن أم يساء

“Hısn’ın ailesi erkek midirler yoksa kadın mıdırılar, bilmiyorum. Sanırım yakında anlayacağım” sözü gibi.

**d-Sevgide şaşkınlık gibi. Şâirin,**

يا لله يا ظيقت القاع قلن لنا ليلاي مكن أم ليلى من البشر

“Ey düz yerin ceyfânları! Allah aşkına bana söyleyin, benim Leyla’m sizden mi yoksa insan mı?” sözü gibi<sup>1</sup>.

#### 2.2.25. EL-ĞAVL Bİ’L-MÛCİB (القول بالموجب)

Bedî’ tabirlerinden olan “el-ğavl bi’l-mûcib”, muhatabın veya soru soran kimsenin beklenmediği bir cevap ile karşılanmasıdır. Bu sanat, iki kısma ayrılır:

1.Muhatabın, beklediği şeyden başka bir şeyle cevap almasıdır.

2.Soru soran kimseye, maksada uygun olduğunu işaret etmek için, başka bir şeyle cevap vermek şeklinde yapılır.

**a-Birincisi:** Sözü, muhatabın gayesine aykırı bir şekilde yorumlamaktır. Bunun sebebi ise, mütekellimin söylediği sözün maksada daha uygun olduğunu veya verilen cevabın muhatabın durumuna daha uygun ya da onun için daha önemli olduğunu vurgulamaktır<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> El-Kazvîni, et-Telhîs, s.148.

<sup>2</sup> El-Kazvîni, el-’İdâh, I/162; ‘Alî el-Cârim-Mustafa Emin, a.g.e., s. 296.

"يَقُولُونَ لَنْ نَجْعَلَ إِلَى الْمَعِينَةِ لِيُخْرِجَ الْأَعْرَضَ مِنْهَا الْأَنْثَى وَلَكِنَّ الْعِزَّةَ وَلِرَسُولِهِ وَلَكِنْ الْمُنَافِقِينَ ۚ

يَقْتُمُونَ"

"Onlar, andolsun eğer Medine'ye dönersek, en üstün olan, en alçak olanı oradan mutlaka çıkaracaktır, diyorlardı. Halbuki üstünlük ancak Allah'ın ve Peygamberinin ve mü'minlerindendir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.<sup>1</sup>" Münafıklar, kendilerinin en şerefli olduklarını iddia etmişler. Fakat bu ayetin son kısmında yüce Allah, şeref ve üstünlüğün yüce Allah'a, peygamberine ve mü'minlere ait olduğunu belirtmiştir<sup>2</sup>.

b-İkincisi: Sorulan soruyu, duruma uygun olan diğer bir soru yerine koymak ve bu şekilde cevaplandırmak suretiyle yapılır<sup>3</sup>.

"بَسَّالْوَيْتُ عَنْ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ" "Sana, yeni doğan hilal şeklindeki ayları sorarlar. De ki; onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir.<sup>4</sup>" Bir sahâbe, Peygamber'den (s.a.v.) hilalin önce ince görünüp, sonra yavaş yavaş büyüyüp dolunay şekline girdiğini ve sonra yine aşama aşama küçülerek ilk şekline dönmesinin sebebini sordu. Bu sorunun cevabında, ayın değişme sebeplerinin hikmeti belirtildi. Çünkü bu hikmetler, soru soran kimse için daha önemli şeylerdi. Böylece ashâbın hilalin değişme sebeplerini sorması, değişme hikmetlerini sormaları gibi kabul edildi<sup>5</sup>.

## 2.2.26. 'İTTİRÂD (الإِطْرَادُ)

'İttirâd sanatı da manevî güzelliklerdendir. O da. memdûh veya başkasının ve atalarının isimlerini zorlanmadan doğum sırasına göre zikretmektir. Şâirin,

يَنْتَبِهُ بَيْنَ الْخَارِثِ بَيْنَ شِهَابٍ      إِنَّ يَقْتُلُوكَ فَقَدْ ثَلَّثَتْ غُرُوشُهُمْ

"Seni öldürdülerse, 'Uteybe b. el-Hâris b. Şihâb'ı öldürmenle sen de onların ocaklarını yıkımsı oldun" sözü gibi.<sup>6</sup>

<sup>1</sup> Münâfıkûn Suresi, 63/8.

<sup>2</sup> 'Abdulaziz 'Atîk, a.g.e., s. 184.

<sup>3</sup> El-Kazvîni, el-'İdâh, I/163-164; el-Hâşimî, a.g.e., s. 319.

<sup>4</sup> Bakara Suresi, 2/189.

<sup>5</sup> 'Alî el-Cârim-Mustafa Emîn, a.g.e., s. 295.

<sup>6</sup> El-Kazvîni, et-Telhûs, s.149.

### 3.BEDİ' İLMİNİN ARAP DİLİNE ETKİSİ

Daha ilk dönemlerde Arap şiiri ve nesrinde bedî'in varlığına şahit oluyoruz. Fakat fazla değildi. İbnu'l-Mu'tez ve Kudâme ile birlikte eleştirmenler bedî' üzerinde çalışmaya başladılar. Daha sonra bu eleştirilerin yerini bedî' alanında büyük gelişmeler aldı. Bedî' ilmine olan bu ilgi neticesinde edebiyatçılar, bedî sanatlarını kullanmada tüm yeteneklerini seferber etmişlerdir. Bu yoğun çabalar sonucunda edebiyat, adeta bedî' boyasıyla boyandı. Yazarlar da bu alanda eserler ortaya koymak ve bedî sanatlarını gerek şiirlerinde gerekse nesirlerinde kullanmak için birbirleriyle yarıştılar. Eserlerinde kullandıkları bu sanatların çokluğunu kendileri için bir övünç kaynağı saydılar. Bu durum, edebiyatta me'ânî ilminin etkisinin azalmasına neden oldu. Artık edebiyatçılar bedî sanatlarının olmadığı ne bir şiir ne de bir nesir ortaya koydular. Bedî' yazarlarına gelince, onlar, bu konuda aşırı gitmediklerini, sadece eskilerin yolundan gittiklerini ve bu sanatların kasidelerinde birkaç beyitle sınırlı olduğunu söylemişlerdir.

Güzel olan, bedî'i sanatların edebiyatta ölçülü kullanılmasıdır<sup>1</sup>. Çünkü Arap edebiyatında bedî', kadını güzelleştiren süs benzer. Yerinde ve ölçülü kullanılırsa çok olmasında bir sakınca yoktur. Nasıl ki kadının gözündeki sürme ve yüzündeki boya fazla olduğunda yahut ten rengiyle uyumadığında kadını çirkinleştiriyorsa bedî' sanatı yerinde kullanılmazsa sözü çirkinleştirir. Bedî' sanatlarının sık kullanmasından dolayı kusurlu sayılanlar arasında Ebû Temmâm gösterilir. Ayrıca İbnu'l-'Amîd ve dönemindeki edebiyatçılar, şiirlerinde ve hatta ilmi yazılarında kafiye söz söylemeye özen göstermişlerdir. Edebiyatçıların bedî' sanatlarını kullanmada bir takım zorlamalara gitmeleri Arap edebiyatı için -özellikle Osmanlı döneminde- bir gerileme sebebi sayılmıştır. Bu durum, 19. yüz yılın ortalarına kadar sürdü. Bundan sonra edebiyatçılar, eserlerinde bedî' sanatlarını daha ölçülü kullanmaya başladılar. Bazı

<sup>1</sup> Ahmed en-Nâdî Şu'le, a.g.m., s. 222.

edebiyatçılar yeteneklerini ortaya koyarak bu sanatları eserlerinde ustaca kullanmışlardır. Ahmed Şevki'nin “Esvâkı'z-zeheb” isimli kitabını buna örnek verebiliriz. Çağımızdaki edebiyatçıların bedî' ilmiyle yakından ilgilenmeleri, Arap dilinin lafız ve üslup yönünden gelişmesine neden olmuştur<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Aynı eser, s. 223.

## II. BÖLÜM.

### 1. ARAP EDEBİYATINDA BEDİ'İYYÂT

#### 1.1. Bedî'ıyyâtın Tanımı

Arap Edebiyatında ve özellikle Arap şiiri üzerinde uzun süre etkisini sürdüren Bedî'ıyyâta herhangi bir tanım getirilmemiş olması ve Bedî'ıyyâtın ölçülerinin belirtilmemiş olması şaşırtıcıdır. Bedî'ıyyât yazarlarının bedî'ıyyelerini oluştururken bağlı kalacakları kurallar ve esaslar da belirlenmemiştir. Ancak yazılmış tüm bedî'ıyyeleri incelemek suretiyle Bedî'ıyyâtın kural ve esaslarına ulaşmamız mümkün olabilir.

Bu kasidelere “bedî'ıyye” ismini ilk olarak Şafıyyuddîn el-Ĥillî vermiş ve bu sanatın temellerini kendisi atmıştır. Bunu anlamak için yazmış olduğu bedî'ıyyesinin ismine bakmamız yeterlidir. El-Ĥillî, kasidesine “el-Kâfiyetu'l-bedî'ıyye fî'l-medâ'ihî'n-nebeviyye” ismini vermiştir. El-Ĥillî'den sonra yazılan aynı özellikteki tüm kasidelere bedî'ıyye ismi verilmiştir<sup>1</sup>.

El-Ĥillî'den hemen sonra gelen İbn Hicce el-Ĥamevî, bedî'ıyyesinin önsözünde şöyle demektedir: “Bu, Hz. Peygamber'i övmek maksadıyla el-Burde tarzında yazmış olduğum bir bedî'ıyyedir”<sup>2</sup>.

Böylece bu terim gerek insanlar gerekse şairler nezdinde de kabul görmüş ve yayılmıştır. Bu terimin tanınmış ve belirli kasideler için kullanılmış olmasına rağmen buna herhangi bir tanım konmamış ve bu alan belirli esaslara bağlanmamıştır<sup>3</sup>. Her bedî'ıyyât yazarı bu konudaki kanaatlerini belirtmiş olmasına rağmen bazen bu yorum ve kanaatler bir başka bedî'ıyyât yazarı tarafından konulan ölçülerle çelişmiştir. Bununla birlikte söz konusu yorumlardan ortak noktalara ulaşmamız mümkündür.

<sup>1</sup> Aynı eser, s.40.

<sup>2</sup> İbn Hicce el-Ĥamevî, Hizânetu'l-edeb ve ġâyetu'l-'ereb, Beyrut, Dâru'l-Kâmûs, 1304, s. 2.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.40.

Örneğin Safiyyuddîn el-Hillî, bir bedî'îyyede bulunması gereken şartlarla ilgili şunları söylüyor: “Kasidemi Baħr-ı basîṭ vezninde ve 145 beyitten oluşturdum. Her beyitte bir bedî' sanatı zikretmek suretiyle bu kasidede 150 bedî' sanatına yer verdim”. O halde el-Hillî'ye göre bir bedî'îyyede bulunması gereken şartlar şunlardır:

- a-Bedî'îyyenin uzun bir kaside olması.
- b-Baħr-ı basîṭ vezninde yazılması.
- c-Her beytinin bir bedî' sanatı ihtiva etmesi.
- d-Hz. Peygamber'i medhetmiş olması<sup>1</sup>.

Zekî Mubârek'e göre Bedî'îyyât, Hz. Peygamber'i medheden ve her beytinde bir bedî' sanatı içeren kasidelerdir<sup>2</sup>. Muhammed Rızk Selîm Fîrî ise bedî'îyyâtı, hicrî sekizinci asırda yıldızı parlayan yeni bir şiir sanatı olarak görür. Ona göre bir bedî'îyye mutlaka bir veya birden fazla bedî' sanatı ihtiva etmelidir. Bu, tüm bedî'îyyelerde bulunan ortak özelliktir<sup>3</sup>.

Keşfu'z-zunûn'un yazarı Kâtip Çelebî, bedî'îyyeleri, “şerhleri olan kasideler” olarak tarif etmektedir<sup>4</sup>.

Ömer Ferrûh'a göre bedî'îyyât, Hz. Peygamber'i öven kasidelerdir<sup>5</sup>.

Ahmed İbrâhîm Mûsâ, eş-Şıbgü'l-bedî'î isimli eserinde, bedî'îyyeyi, her beytinde bir veya birden fazla bedî' sanatı bulunan kasideler olarak tarif etmektedir<sup>6</sup>. Muhammed er-Rabzâvî, bir bedî'îyyede bulunması gereken şartları dört maddede toplamaktadır:

1-Hz. Peygamber'in medhedilmesi.

2-Baħr-ı Basîṭ vezninde yazılması.

<sup>1</sup> Aynı eser, s.41.

<sup>2</sup> Zekî Mubârek, a.g.e., s.169.

<sup>3</sup> Muhammed Rızk Selîm, 'Asr salâfîni'l-memâlik ve netâcehu'l-ilmî ve'l-'edeбі, Kahire, 1381/1962, VI/157.

<sup>4</sup> Kâtip Çelebi, a.g.e., I/233.

<sup>5</sup> Ferrûh, 'Ömer, Târihu'l-'edeбі'l-'arabî, Beyrut, Dâru'l-'İlm li'l-Melâ'în, 1978, III/656.

<sup>6</sup> Ahmed İbrâhîm Mûsâ, es-Şıbgü'l-Bedî'î fi'l-luğati'l-'arabiyye, Kahire, Dâru'l-Kâtib el-'Arabî, 1388/1969, s. 372.

3-Kafiyesinin 'mim'li olması.

4-Her beytinde bedî' sanatlarından birini gizli veya açık olarak ihtiva etmesi<sup>1</sup>.

Şevkî Zayf ise el-İllî'nin, bedî'îyesinin mukaddimesinde zikrettiği şartları kabul etmektedir<sup>2</sup>.

Böylece genel anlamda bedî'îyye, Hz. Peygamber'i ve nadiren bir başkasını medhetmek gayesiyle yazılan ve her beytinde bir bedî' sanatı ihtiva eden uzun bir kasidedir. Bu tanımın içine tüm bedî'îyyâtı almamız mümkündür.

Özel anlamda bedî'îyye, her beytinde bir bedî' sanatı ihtiva eden, baħr-ı basîf vezninde yazılan, kafiyesi mimli olan ve Hz. Peygamber'i öven uzun kasidedir. Bu ikinci tarifle Bedî'îyyâtın alanı daraltılmıştır. Öncelikle, kısa kasideler bu tanımdan çıkarılmış, sonra da baħr-ı basîf vezninde ve mimli kafiye üzere yazılmayan kasideler elenmiştir<sup>3</sup>.

Bedî'îyyâtın şartlarını taşımayan kasideleri reddeden bu tarif, Arap edebiyatı tarihinde farklı asırlarda kaleme alınmış birçok bedî'îyyâtı içine almıştır. Bedî'îyyâtla ilgili iki tarif yapmamızın sebebi budur.

Birinci tarif, sahîh veya şâz olduğuna bakmaksızın eğrisiyle doğrusuyla bir çok kasideyi içine almasına rağmen ikinci tarif, Bedî'îyyât şairlerinin belirledikleri esasları kapsayan kasideleri Bedî'îyyâttan saymaktadır. Bize göre doğru olan ikinci tariftir. Bu tarif doğru ve tam olunca, birinci tarifi bir kenara atabiliriz.

Bedî'îyyenin tarifinden bedî'îyyâtın şartları, gayesi ve konusunu bir de kasidenin temel dayanaklarını çıkarmamız mümkündür.

## 1.2.Bedî'îyyâtın Şartları

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 43.

<sup>2</sup> Şevkî Dayf, a.g.e., s.360.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.46.

1- Bahr-ı basî<sup>1</sup> vezninde olması.

2-Mim'li kafiye şeklinde gelmesi.

3-Her beytinde en az bir bedî' sanatı olması ve bu sanatın, beyitte açıkça ifade edilmesi.

4-100 beyitten az olmaması<sup>2</sup>.

### 1.3.Bedî'ıyyâtın Gayesi ve Konusu

Bedî'ıyyâtın gayesi, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) ve ashabını medhetmektir. Bu bedî'ıyyenin manevî gayesidir. Bedî'ıyyenin bedî' sanatlarını ihtiva etmesi de Bedî'ıyyâtın ilmi gayesidir. Bedî'ıyyelerin, İbn Mâlik'in Elfiye'si gibi öğretim amaçlı olmaları ilmi gayelerinin bir sonucudur. Eğitim amaçlı kasideler ile Bedî'ıyyât arasındaki temel fark, bedî'ıyyâtın, hem eğitim amaçlı olması hem de Hz. Peygamber'i medhetmesidir<sup>3</sup>.

Sulţânî'ye göre, gayesi ve konusuna göre Bedî'ıyyât üç kısımdır:

1-Hz. Peygamber'i övmesi.

2-Peygamber olmayan kimseleri övmesi.

3-Hz. İsa'yı (a.s.) övmesi<sup>4</sup>.

Ancak biz, bu görüşü benimsemiyoruz. Çünkü Hz. İsa'yı öven kasideler bize göre bedî'ıyyâtın sayılmaktadır. Bu yüzden Sulţânî'nin bedî'ıyyâtın saydığı el-'İrbîlî'nin kasidesini bedî'ıyyâtın saymıyoruz. Çünkü bu bedî'ıyye, her beytinde bir bedî' sanatı ihtiva etmek suretiyle bedî'ıyyâtın sadece bir şartını taşımaktadır. Diğer şartları ise taşımamaktadır<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Bahr-i basî: Ustûlû dört kere "مُسْتَعْلَمٌ فَاِذَا عَلِمَ" "mustef'ilun fâ'ilum" olan vezindir. Bkz. Taceddin Uzun, Arapça'dan Türkçe'ye Tercüme Çalışmaları-II, Seçme Şiirler ve Açıklamaları, Konya, 1999, s. 15.

<sup>2</sup> Aynı eser, s. 47.

<sup>3</sup> Muhammed 'Alî Sultânî, el-Belâğatü'l-'arabiyye fi funûnihâ, Dimeşk, 1400/1980, s.13.

<sup>4</sup> Aynı eser, s. 15.

<sup>5</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.48.

Bedî'ıyyâtın gelişimini tamamladığı asırlarda sarf, nahiv, fıkıh ve benzeri ilimleri öğreten ilmi manzumelerin yoğun bir şekilde telif edildiğini görüyoruz.<sup>1</sup> Birincisi akıllara ikincisi de duygulara hitap etmiştir.<sup>2</sup>

#### **1.4.Bedî'ıyyât'ın Doğuş Sebepleri**

Bedî'ıyyât bir anda ortaya çıkmamıştır. Bedî'ıyyâtın ortaya çıkmasında bir takım sebepler etkili olmuştur. Bazı şairler tarafından kaleme alınan ve yeterli şartları taşıyan şiirler, Bedî'ıyyâtın doğuşunu hızlandırmıştır<sup>3</sup>.

Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

##### **a-Belâgat (Bedî') Alanında Çalışma İsteği.**

Belâgat alanında çalışma isteği Bedî'ıyyâtın birinci doğuş sebebidir. İlk Bedî'ıyyât yazarı el-Ğillî, kasidesine yazdığı şerhin mukaddimesinde bu hususu dile getirmiştir. Onun ilk hedefi, okurken rastladığı doğruluğundan emin olduğu bedî' sanatlarını içine alan bir kitap yazmaktır. El-Ğillî şöyle diyor: "Alimlerin kitaplarında bedî' ile ilgili okuduğum hususları bir araya topladım. Bunlara, eski Arap şiirinden çıkardığım bedî' çeşitlerini de ekledim. Sonra bedî sanatlarının tümünü içine alacak bir kitap yazmaya karar verdim".

El-Ğillî'nin bu sözü, bedî alanında çalışma isteğini ortaya koyan açık bir delildir.<sup>4</sup>

##### **b-Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Övgüde Bulunma İsteği**

El-Ğillî, kasidesine yazdığı şerhin mukaddimesinde şöyle der: "Uzun süren bir rahatsızlık geçirdim. Şiddetli ağrılarım vardı. Rüyamda Hz. Peygamber'den beni hastalıklardan kurtaran övgü dolu bir mektup aldım. Bunun üzerine kitap yerine bedî'çeşitlerini içine alan ve Hz. Peygamber'i öven bir kaside yazmaya karar verdim. Sonra Baħr-ı basîť vezninde 154 beyitten oluşan bir kaside yazdım".

<sup>1</sup> Aynı eser, s.49.

<sup>2</sup> Aynı eser, s.50.

<sup>3</sup> Aynı eser, s.31.

<sup>4</sup> Aynı eser, s.32.

İlk bedî'îyyeyi ortaya koyan el- Hîllî için iki sebep bir araya gelmiştir. Bu sebepler birbirini tamamlamıştır. Birincisi, içinden geçirdiği ve yazılı ilim haline getirmek istediği bedî' sanatlarıdır. İkincisi de hastalığından şifa bulmak için tıpkı selefi el-Bûşîrî gibi Hz. Peygamber'i övme isteğidir.

Kasidelerdeki dînî eğilimi hemen hemen tüm Bedî'îyyât yazarlarında görmemiz mümkündür. Bunlar aynı zamanda birer tasavvuf alimidir. Söz konusu dînî eğilim içinde olan ve bu konuda bazen aşırı giden bazı Hristiyan şairlere de rastlıyoruz. Bunun sonucu olarak Bedî'îyyât doğmuş ve günümüze kadar gelmiştir.

#### **c-Şairde Hem Yazı Yazma Hem Şairlik Kabiliyeti olması**

Şairde, yazı yazma ve şairlik kabiliyetleri bir arada bulunmalıdır. İlk Bedî'îyyât yazarı el-Hîllî'den başlayarak günümüze kadar yazılmış bedî'îyyelerden şu iki şeyi çıkarmamız mümkündür:

#### **1-Şairin Yetenekli Olması ve Kâfiye Yönünden İnsanların Beğenisini Kazanacak Kasideler Oluşturması<sup>1</sup>.**

Tanınmış büyük divanlara sahip olan, Şafiyuddîn el-Hîllî, Şa'bân el-'Âşârî, İbn Hicce el-Hamevî, 'Â'îşe el-Bâ'ûniyye, Celâluddîn es-Suyûtî, 'Abdulgâfî en-Nâbulî, Nâsîf el-Yâzicî, vb. Bedî'îyyât yazarlarının şiirleri sadece bedî'îyyelerden ve kısa kasidelerden ibaret değildir. Bilakis bu şiirler, aynı zamanda onların şairlikleriyle telif kabiliyetlerini ortaya koymaktadır.

#### **2-Bedî'îyyât Yazarının Bilinen Başka Eserleri Olması.**

Bedî'îyyât yazarının bilinen başka eserleri olması önemli bir husustur. Kasideleri yanında birçok eser bırakan el-Hîllî, İbn Hicce, Kâsım el-Bekrecî, en-Nâbulî gibi şairlerin tamamına yakını, kendi bedî'îyyelerini şerh etmek suretiyle nesirdeki

<sup>1</sup> Aynı eser, s.33.

ustalıklarını ispatlamışlardır. Bu şekilde yazılan şerhlerle şair, kasidesinde anlaşılmayan yerleri açıklamış, bir takım analizler yapmış ve şiirdeki bedî sanatlarını incelemiştir.<sup>1</sup>

Yukarıda zikrettiğimiz sebeplerden ayrı olarak hasta olan kişide ortaya çıkan duygu yoğunluğu da bazı kişileri bedî'yye yazmaya itmiştir. Buna ilk bedî'yyenin sahibi el-Ğillî'yi örnek verebiliriz. El-Ğillî'nin, uzun süren hastalığından ve çektiği şiddetli ağrılardan daha önce söz etmiştik.

Bilindiği üzere hasta olan bir kişi, hastalığına sürekli olarak çare arar. Hasta olan kişi duygu yüklüdür ve iyileşeceğine dair inancı tamdır. Eğer bu kişi inançlı ise ruhundaki incelik ve ilmi derinlik, güçlü şairlik yeteneğiyle birleşecek eşsiz bir bedî'yye ortaya çıkacaktır<sup>2</sup>.

#### **d-Şöhret ve Gösteriş Peşinde Olmak**

Şairler, Ka'b b. Zuheyr, eş-Şerîf er-Râzî, vb. şairlerin kasidelerini okur okumaz aynı tarzda birer kaside de onlar yazmıştır. Örneğin el-Bûşîrî'nin el-Burde isimli kasidesi, meşhur olmuş, herkesin beğenisini kazanmış ve herkes ondan bahseder olmuştur. El-Bûşîrî'nin el-Burde'sinin ulaştığı şan ve şöhretin aynısı, büyük şair, müellif ve edip olan el-Ğillî için olmaz mıydı? Şöhretin geniş kapısından giren el-Ğillî, el-Bûşîrî'yi taklit ederek ünlü kasidesini yazmıştır. El-Ğillî, vezin ve konu yönünden el-Burde ile aynı olan kasidesinde her beyitte bir bedî sanatı zikretmiştir. Hem nesir hem de şiir alanındaki çalışmalarıyla tanınan el-Ğillî, amacına büyük ölçüde ulaşmıştır.

Bu sadece el-Ğillî'nin sergilediği bir tutum değildir. El-Ğillî'den sonra gelen Bedî'yyât yazarlarının tamamına yakını aynı metodu izlemişlerdir. Örneğin 'İzzuddin el-Mevşîlî, Safiyyuddîn el-Ğillî'nin bedî'yyesinin yakaladığı şöhreti görünce, bu bedî'yyeye benzer bir kaside yazmıştır. Kasidesinin her beytinde bir bedî sanatına yer

<sup>1</sup> Aynı eser, s.34.

<sup>2</sup> Aynı eser, s.35.

veren el-Mevşilî, el-Hillî'den farklı olarak her beyitte bedî' sanatının adını da zikretmiştir.

Şa'bân al-Âşârî de tek bir bedî'yye ile yetinmeyerek bu alandaki birikimini iki bedî'yye daha yazarak göstermek istemiştir. Çoğunda anlam ve lafız yönünden tekrarlar bulunsa da telif ettiği bu üç bedî'yye, toplam 870 beyitten oluşmaktadır.

İbn Hicce el-Hamevî ise el-Hillî ile el-Mevşilî'yi örnek almış ve el-Burde'den de esinlenmiştir. İbn Hicce bu üç kasideden daha üstün bir kaside telif etmek istiyordu.<sup>1</sup>

Abdulğani en-Nâbulî, İbn Hicce'deki bu şöret ve yükselme hırısına dikkat çekmektedir. En-Nâbulî, bu konudaki hoşnutsuzluğunu yazmış olduğu şerhin mukaddimesinde belirtmek suretiyle İbn Hicce'yi eleştirmiştir<sup>2</sup>.

Kendisinden önce yazılmış bu dört bedî'yyeyi ve bunların şerhlerini inceleyen en-Nâbulî, bu kasidelerle aynı üslupta olan "Nesemâtu'l-es'hâr fî medhî'n-nebiyyi'l-muhtâr" isimli bir kaside de kendisi telif etmiştir. Bir kaside ile yetinmeyen en-Nâbulî, ikinci bir kaside daha yazmıştır. Taklitçilik ve şöret hırısı bedî'yyât yazarlarının çoğunda mevcuttur. Yazılan bedî'ryyelere ve bunların şerhlerine baktığımızda bu hususu açıkça görürüz.

Gerçekten bedî'ryyât, yazarları için büyük bir şöret aracı olmuştur. Yazıldıkları dönemde aynı anda Hicaz'dan başlayarak Yemen, Irak, Şam, Mısır ve Endülüs'te yayılma imkânı bulmuştur.<sup>3</sup>

#### e-Toplumun Etkisi

İnsanlar, yepyeni bir sanat anlayışı ile yazılan bu bedî'ryyeleri kabullenerek bunlara sahip çıkmışlardır. Bunlar bazen o zamanın hükümdarlarının istekleri sonucu telif edilmiştir. Bu kasidelerdeki ifade güzelliği ve anlam yoğunluğu bu konuda etkili

<sup>1</sup> İbn Hicce, a.g.e., s. 2.

<sup>2</sup> 'Abdulğani en-Nâbulî, Nefehâtu'l-'ezhâr 'alâ nesemâti'l-'eshâr, Dimeşk, 1299, s. 4.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.38.

olmuştur. Bedî'ıyyâtın halkın gönlünde yer etmiş olması Bedî'ıyyât yazarlarını daha da hırslandırmıştır<sup>1</sup>.

### 1.5.Bedî'ıyyâtın Temel Unsurları

Bedî'ıyyât konusuyla ilgili şu ana kadar müstakil ve kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Araştırmacılar eserlerinde, Bedî'ıyyât konusunu, sadece yüzeysel bir şekilde ele almışlardır. Bunun için Bedî'ıyyâtın birçok yönü açığa kavuşmamıştır. Bunlardan birisi de 'Bedî'ıyyâtın doğuşu' konusudur.

Şimdiye kadar araştırmacılar, Bedî'ıyyâtın ne zaman başladığını ve ilk Bedî'ıyyâtın hangisi olduğunu ve kim tarafından yazıldığını tespit etmekte zorluk çekmişlerdir. Bedî'ıyyât alanında yazılmış ilk eser ile ilgili üç şairin çalışması söz konusudur. Bunlar, 'Alî b. 'Osmân 'Eminuddîn el-'İrbîlî (Ö. 670), 'Abdulazîz b. Serâyâ Şafıyyuddîn el-Hillî (Ö. 750) ile Muhammed b. Aḥmed b. Câbir el-Endelûsî'dir (Ö. 779)<sup>2</sup>.

Araştırmacıların bu konudaki görüşleri şöyledir:

1-Zekî Mubârek, ilk bedî'ıyyât yazarının bir "el-Burde" hayranı olan İbn Câbir el-Endelûsî olduğunu söylemektedir. Zekî Mubârek; İbn Câbir el-Endelûsî'nin, el-Burde üzerinde çalışırken yeni bir sanat olan Bedî'ıyyâtı keşfettiğine değinerek bir kasidenin Bedî'ıyyâtın sayılabilmesi için, Hz. Peygamber'i medhetmiş olmasını ve her beytinde bir bedî' sanatı ihtiva etmesini şart koşmuştur. Ona göre Bedî'ıyyât alanında ilk çalışma İbn Câbir'in; ikincisi de el-Ḥillî'nindir. Zekî Mubârek'i böyle bir düşünceye sevk eden husus, Ebû Ca'fer el-'Elbîrî'nin İbn Câbir'in bedî'ıyyesine yaptığı şerhin mukaddimesindeki bu bedî'ıyye ile ilgili söyledikleridir. El-'Elbîrî şöyle diyor: "Bu bedî'ıyye, ender bir sanat anlayışı içinde yazılmıştır. İnce ve eşsiz bir üslubu vardır. Belâgat yönünden zengindir"<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Aynı eser, s.39.

<sup>2</sup> Aynı eser, s.55.

<sup>3</sup> Zekî Mubârek, a.g.e., s. 169.

2-Mahmûd er-Rabzâvî, “İbn Hicce el-Hamevî şâ‘iren ve nâkiden” isimli eserinde Mubârek’e katılmayarak ilk bedî‘iyyenin, Şafiiyuddîn el-Hillî’nin kasidesi olduğunu belirtmiştir. Bu görüşüne gerekçe olarak el-Hillî’nin İbn Câbir’den daha önce yaşamış olmasını gösterir. Er-Rabzâvî, bu konuda şöyle diyor: “El-Hillî, İbn Câbir’den otuz sene önce vefat etmiştir. Bu tek başına yeterli bir sebep olmayabilir. Ancak el-Hillî’nin, bedî‘iyyesini yazmaya iten sebepler bizi bu görüşümüzde haklı çıkarabilir. El-Hillî, bedî‘iyyesine yaptığı şerhin mukaddimesinde Belâgat alanında bir eser telif etmek istediğini belirtmektedir. O, devirde, Belâgat çalışmalarının yoğun olduğu düşünülürse el-Hillî’nin bu çabası önem kazanmaktadır. Ne var ki yakalandığı bir hastalık, onu Belâgat eseri yerine bedî‘ sanatlarını ele alan bir kaside yazmaya itmiştir”.

“El-Hillî, kendisinden önce yazılmış Belâgat kitaplarından, bedî‘iyyâtın temel özelliklerini çıkarmıştır. Ona göre bir kasidenin bedî‘iyye olabilmesi için Hz. Peygamber’i medhetmiş olması, bahr-ı basît vezninde ve mimli kafiye üzere yazılmış olması, ayrıca her beytinde açık veya gizli olsun bir bedî‘ sanatı bulunması şarttır<sup>1</sup>.

El-Hillî’den sonra gelen İbn Câbir de kasidesini bu şartlara göre tanzim etmiştir. Acaba İbn Câbir, kimden esinlenerek bu şartları ihtiva eden bir kaside yazdı? Mubârek, İbn Câbir’in el-Bûşîrî’den etkilendiğini belirtmektedir. Ancak el-Bûşîrî’nin meşhur kasidesi, bedî‘ sanatlarını ihtiva etmemektedir. O halde İbn Câbir, kasidesini yazarken el-Bûşîrî’den çok, el-Hillî’den esinlenmiştir”.

Er-Rabzâvî’den önce yaşamış olan ‘ed-Dureru’l-kâmine’ yazarı İbn Hacer de (Ö. 852) aynı görüştedir. İbn Hacer, İbn Câbir’in hayatını anlatırken şunları söylemektedir: “İbn Câbir, el-Hulletu’s-siyerâ fî medhî hayri’l-verâ isimli kasidesini el-Hillî’nin bedî‘iyyesine benzer tarzda yazmıştır”<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> ‘Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 57.

<sup>2</sup> İbn Hacer el-‘Askalânî, Ahmed, ed-Dureru’l-kâmine, fî a’yâni’l-mi‘eti’s-sâmine, Mısır, Dâru’l-Kutubi’l-Hadîse, tsz., III/429-430.

Ayrıca Şa'bân el-'Âşâfî (Ö. 828), el-'İkdu'l-bedî' fî medhî's-ş-şefî' isimli bedî'îyyesinin mukaddimesinde, Şafîyyuddîn el-Hillî'nin kasidesinin Bedî'îyyât alanında yazılmış diğer kasidelerden önce geldiğini söylemektedir<sup>1</sup>.

Bunun gibi İbn Hicce de (Ö. 837) bedî'îyyesinin şerhinde kaynak olarak önce el-Hillî'nin daha sonra İbn Câbir'in ve son olarak el-Mevşillî'nin beyitlerinden örnekler vermiştir. Buna göre bedî sanatlarını ele alan ve bedî'îyye olarak isimlendirilen ilk kasideyi yazan kişi, ünlü şair Şafîyyuddîn el-Hillî'dir.

Arap edebiyatı tarihi alanında eserleri bulunan bir çok âlimin aynı görüşte olduklarını görüyoruz<sup>2</sup>.

3-Es-Şıbgü'l-Bedî'î'nin yazarı Ahmed 'İbrâhîm Mûsâ, Zekî Mubârek'in yanı sıra tüm araştırmacıların bu konuda yanlışla düşüklerini alaycı bir üslupla anlatmaktadır. Ona göre ilk Bedî'îyyât yazarı, ne Mubârek'in dediği gibi İbn Câbir; ne de cumhurun dediği gibi el-Hillî'dir. Ahmed 'İbrâhîm Mûsâ'ya göre ilk Bedî'îyyât yazarı bunların her ikisinden önce yaşamış olan ve el-Kutubî'nin (Ö. 764) 'Fevâtü'l-vefeyât' isimli eserinde zikrettiği Mısır'lı tasavvuf alimi ve şair olan, Alî b. 'Osman b. 'Alî b. Suleymân 'Eminuddîn es-Suleymânî el-'İrbilî'dir (Ö. 670). Feyyûm'da vefat eden el-'İrbilî'nin, yazmış olduğu kasidenin her beyti bir bedî' sanatı ihtiva etmektedir<sup>3</sup>.

Şevkî Zayf, Bedî'îyyâtın, es-Suleymânî el-'İrbilî (Ö. 670) ile başladığını belirtmektedir<sup>4</sup>. Bir bütün halinde ilk bedî'îyyeyi yazan ise Şafîyyuddîn el-Hillî'dir. Alimler, ilk bedî'yyat yazarının Şafîyyuddîn el-Hillî olduğu hususunda birleşmişlerdir<sup>5</sup>.

### 1.6.Bedî'îyyâtın Yazıldığı Dönem

Bedî'îyyâtın doğuşunu ve ilk Bedî'îyyât yazarının Şafîyyuddîn el-Hillî olduğunu tespit ettikten sonra ilk bedî'îyyenin yazıldığı tarihi belirlememiz gerekmektedir.

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.58.

<sup>2</sup> Na'im el-Humî, er-Râ'id fî'l-edebî'l-'Arabî, Dimeşk, Dâru'l-Me'mûn, 1979, s.571.

<sup>3</sup> Ahmed 'İbrâhîm Mûsâ, a.g.e., s. 377.

<sup>4</sup> Şevkî Dayf, a.g.e., s. 360.

<sup>5</sup> Bekrî Şeyh Emin, a.g.e., s. 19.

Kaynaklarda bununla ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu husus, ilk Bedî'îyyât yazarı olan el-Ĥillî'nin doğum tarihi hicrî 677 ile vefat tarihi olan 750 seneleri arasında aranmalıdır. Şafiyyuddîn el-Ĥillî, uzun bir tahsilden geçip birçok kitap okuduktan sonra bedî'îyyesini yazdığını bizzat kendisi belirtmiştir.

Bir bedî'îyye, ancak geniş bir şiir bilgisi ve tecrübesiyle yazılabilir. El-Ĥillî ise bunu uzun bir çaba sonucu elde etmiş olmalıdır. Buna göre, ilk bedî'îyye hicrî sekizinci asrın ilk yarısında yazılmış olmalıdır.

İlk bedî'îyyenin ortaya çıkmasıyla Bedî'îyyât alanındaki çalışmalar tüm hızıyla devam etmiş ve zamanımıza kadar gelmiştir. Bu ilim dalının ortaya çıkmasının üzerinden tam yedi asır geçti. Bu tarihi süreçte Bedî'îyyât alanındaki çalışmalar, çeşitli Arap ülkelerindeki şairler tarafından daha sonraki nesillere bir kültür mirası olarak bırakılmıştır. Müslüman şairlerin bedî'îyyelerini örnek alan Hristiyan şairler de Hz. İsâ'yı (a.s.) öven kasideler yazmışlardır. Bu kasideler, üslup olarak Hz. Peygamber'i medheden bedî'îyyelere benzemektedir.

### 1.7.Bedî'îyyât Yazarlar

"El-Bedî'îyyât fi'l-eğebi'l-'arabî" isimli kitabında Alî Ebû Zeyd, bedî'îyyelerin önemli bir kısmını tespit etme imkanı bulduğunu söylemektedir. Ancak Bedî'îyyât alanındaki çalışmaların azlığı sebebiyle bu alanda yazılmış tüm bedî'îyyelere ulaşamadığını belirtmektedir<sup>1</sup>. Alî Ebû Zeyd'e göre Bedî'îyyât alanındaki çalışmaların büyük bir kısmı, Memlûklüler ve daha sonraki dönemlerde yazılan eserlerde yoğunluk kazanmıştır.

Bedî'îyyât alanında ilk kapsamlı ve müstakil çalışmayı yapan Alî Ebû Zeyd<sup>2</sup> bu alanda 90 kadar bedî'îyyeyi tespit ettiğini 50 kadarını dağınık olarak çeşitli kitaplarda

<sup>1</sup> Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.70.

<sup>2</sup> Bekrî Şeyh Emin, a.g.e., s.11.

bulduğunu ifade etmektedir<sup>1</sup>. Biz de bedî'îyyeleri Ali Ebû Zeyd'in tespit ettiği şekilde sıralayacağız.

### 1-El-Kâfiyetu'l-bedî'îyye fi'l-medâ'ihî'n-nebeviyye:

El-Kâfiyetu'l-bedî'îyye fi'l-medâ'ihî'n-nebeviyye, Bedî'îyyât tarihinde bir bütün halinde yazılmış ilk bedî'îyyedir. Tanınmış şairlerden 'Abdulazîz b. Serâyâ b. Alî es-Sinbîsî Şafiiyuddîn el-Hillî'nin<sup>2</sup>, Hz. Peygamber'i övmek maksadıyla konu, vezin ve kafiye yönünden el-Bûsirî'nin "el-Burde"sine benzeyen bir kasidesidir<sup>3</sup>.

Hem şiir hem de nesir alanında çeşitli eserler yazan el-Hillî'nin yayınlanmış bir divanı, fasîh olmayan bir dille yazdığı el-'Âtîlu'l-hâlî isimli bir risalesi, Şafvetu's-şu'arâ' ve hûlâşatu'l-bulâğâ' ile el-Hîdmetu'l-celiyye adında bir risalesi bulunmaktadır.

Tüm şiir sanatlarını öğrenen el-Hillî, bedî' sanatlarını içeren ve Hz. Peygamber'i öven ve bedî'îyyât adıyla tanınan ilk kasidenin de yazarıdır. Bedî'îyyât yazarları, en çok Şafiiyuddîn el-Hillî'den etkilenmişlerdir<sup>4</sup>.

El-Hillî, şiirlerinde sade bir dil ve güzel bir üslup kullanmıştır. El-Hillî, bedî'îyyesine estetik, açıklık ve düzen katmak için beyitteki bedî' sanatının ismini tevriye yoluyla da olsa belirtmekten kaçınmıştır.<sup>5</sup> En tanınmış eseri, el-Kâfiyetu'l-bedî'îyye fi'l-medâ'ihî'n-nebeviyye isimli bedî'îyyesidir. Bedî' ile ilgili bir eser yazmak niyetiyle işe başlayan el-Hillî, bedî' ile ilgili 70 eseri okumuştur. Allah'ın

<sup>1</sup> 'Ali Ebû Zeyd, a.g.e., s.71.

<sup>2</sup> El-Hillî, 788 yılında Bağdat ve Kûfe arasında bulunan Hille'de doğmuş ve burada yetişmiştir. Ticaret amacıyla Mardin, Şam, Mısır ve diğer şehirlere gitmiştir. El-Hillî, bir muddet Mardin'de hukum süren Artukluların himayesinde yaşamıştır. El-Hillî'nin hayatı, vefat tarihi olan 750 yılına kadar hep yolculuklarla geçmiştir. El-Hillî'nin hayatı için bkz., el-Kutubî, İbn Şâkir, Fevâtu'l-vefeyât, tah., 'İhsân 'Abbâs, Beyrut, Dâru Sadr, tsz., II/335-387; İbn Hacer el-'Askalanî, Ahmed, ed-Dureru'l-kâmine, fi a'yânî'l-mi'eti's-sâmine, Mısır, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, tsz., II/479-481; Corci Zeydân, Târîhu 'âdâbi'l-luğati'l-'arabiyye, Kâhire, Dâru'l-Hilâl, tsz., III/139-140; Yusuf 'Ilyân Serkîs, Mu'cemu'l-matbû'âtî'l-'arabiyye el-mu'arreb, Mısır, Matba'atu Serkîs, 1346/1928, s. 788-789; Ahmed Emîn, Zuhru'l-'İslâm, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1388/1969, IV/200-202; ez-Zirikî, Hayruddîn, el-A'lâm, Beyrut, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyin, 1979, IV/17-18; ez-Zeyyât, Ahmed Hasan, Târîhu'l-'edebi'l-'arabî, Beyrut, Dâru's-Sekâfe, 1978, s. 368; Na'im el-Himsî, a.g.e., s. 568, 571.

<sup>3</sup> 'Abdulazîz 'Afîk, Fî târihi'l-belâğati'l-'arabiyye, Beyrût, Dâru'n-naḥdati'l-'arabiyye, tsz., s. 318.

<sup>4</sup> Aym eser, s. 319.

<sup>5</sup> Aym eser, s. 319.

rızasını kazanmak ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaatinin elde etmek amacıyla el-İllî, bu meşhur kasidesini kaleme almıştır<sup>1</sup>.

El-İllî, sözkonusu bedî'iyyeyi bedî' sanatlarıyla süslemiş ve Arap şiirinde Bedî'iyyât adıyla tanınacak yeni bir sanatı ortaya çıkarmıştır. El-İllî, bu kasidesi ile ilgili şunları söylemektedir: "Baḥr-i basîṭ vezninde ve 151 çeşit bedî' sanatı ihtiva eden 145 beyitlik bir kaside yazdım".

Bedî'iyyesinin ilk beyitleri şöyledir:<sup>2</sup>

إِنْ جُنْتُ مَلْعًا فَسَلِّ عَنْ جِيرَةِ الْعَلَمِ وَأَقْرِ السَّلَامَ عَلَى غُرْبٍ يَذِي سَلَمِ

Diğerlerinden farklı olarak el-İllî'nin bedî'iyyesinde şair, sanatsal bir kaygı taşımaya rağmen beyitteki kelimeler ile vezin arasında bir uyum bulunmaktadır. Okuyucu, bu kaside ile kendisi arasında duygusal bir bağ hisseder.

El-İllî, beyitteki bedî' sanatını, beytin hemen yanına yazmıştır. Bununla da yetinmeyerek kasidesinin daha iyi anlaşılması için bu kasidesine, "en-Netâ'icu'l-'ilâhiyye" isimli bir şerh de yazmıştır. Bu şerh, "Şerḥu bedî'iyyeti Şafîyyuddîn el-İllî linâzîmihâ" ismiyle hicrî 1316'da basılmıştır.

El-İllî'nin bedî'iyyesini Muhammed b. el-Ḳâsım b. Zâkûr (Ö. h. 1120) şerh etmiştir<sup>3</sup>. Ayrıca bu bedî'iyyeyi 'Abdulḡanî er-Râfi'î, "el-Cevheru's-senî fî şerḥi bedî'iyyeti's-şaffî" ismiyle şerh etmiştir<sup>4</sup>.

El-İllî, Hz. Peygamber'i övdüğü kasidesinden başka "el-'Ertakiyyât" ismiyle tanınan kasideler yazmıştır. Artuklu hükümdarı el-Manşûr'u öven bu kasideler, "Dureru'n-nuhûr" ismiyle de tanınmıştır. 29 kasideden oluşan el-'Ertakiyyât'ın her kasidesi 29 beyitten oluşmaktadır. Bu kitaptaki kasidelerin en önemli özelliği, beytin ilk ve son harfinin aynı olmasıdır.

<sup>1</sup> Ez-Ziriklî, a.g.e., IV/32.

<sup>2</sup> 'Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s.73.

<sup>3</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, Hedîyyetu'l-'ârifîn 'esmâu'l-mu'ellifîn ve 'asâru'l-musanrifîn, İstanbul, 1951, II/310; Kehhâle, Ömer Ridâ, Mu'cemu'l-Mu'ellifîn, Beyrut, Dâru 'l-hyâi't-Turâsî'l-'Arabî, tsz., XI/145.

<sup>4</sup> Şevkî Dayf, a.g.e., s. 360.

Mısır'da bulunduğu sırada da dönemin hükümdarı en-Nâsır b. Kâlavûn'a da medhiyeler yazan el-Hillî'nin bu kasidelerine en-Nâşırıyyât ismi verilmiştir<sup>1</sup>.

## 2-El-Hilyetu's-siyerâ fî medhî hayri'l-verâ:

El-Hilyetu's-siyerâ fî medhî hayri'l-verâ, 'İbn Câbir 'Ebû 'Abdillâh el-Hevvârî el-Mâlikî Muhammed b. 'Ahmed b. 'Alî el-'Endelûsî'ye (Ö. 780) aittir<sup>2</sup>. İbn Câbir, Şafiiyuddîn el-Hillî'den esinlenerek bu kasidesini kaleme almıştır<sup>3</sup>.

İbn Câbir, 'Elfiyyetu 'İbn Mâlik'in şerhi üzerinde çalışarak beyitlerini i'râb etmiştir. Ayrıca Şa'leb'in el-Faşıh isimli eserini yeniden düzenleyerek ezberlenmesini kolaylaştırmıştır. 'İbn Câbir, 'Ebû Nu'aym'ın rivayetine göre sahabe ve tâbi'in isimlerini Recez ölçüsünde yazdığı 'Vesfletu'l-Âbîk' ismini verdiği kasidede toplamıştır. İbn Câbir'in bir de divanı bulunmaktadır.

İbn Câbir'in eserlerini gözden geçirip tekrar yazan er-Ru'aynî, dönemin önemli şairleri arasına girmiştir. Bu iki dost, 'görebilen ve göremeyen' olarak birlikte anılmışlardır. Sonra ikisi h. 743 yılında Halep'in yakınlarına taşınarak hayatlarının son günlerini burada geçirmişlerdir. İbn Câbir, h. 780 yılında arkadaşı er-Ru'aynî'den bir yıl sonra vefat etmiştir<sup>4</sup>.

İbn Câbir'in bedî'îyesi şu beyitlerle başlamaktadır:

بَطْنِيَّةُ اَنْزَلُ وَيَمُّ سَيِّدِ الْاَمَمِ      وَالْاَشْرُ لَهٗ الْمَذْحِ وَالْاَشْرُ اطْيَبُ الْكَلِمِ

<sup>1</sup> Hannâ el-Fâhûrî, el-Câmi' fi'l-'edebi'l-'arabî, Beyrut, Dâru'l-Cil, 1986, s. 1049.

<sup>2</sup> İbn Câbir, h. 698 yılında Endülûs'ün el-Meriyye şehrinde doğmuştur. Gözleri görmüyordu. Kur'an-ı Kerim'i ve nahiv ilmini öğrenen İbn Câbir, devrin tanınmış alimlerinden de fıkıh ve hadis dersleri almıştır. İbn Câbir, hemşehrisi ve çok samimi dostu olan Ahmed b. Yûsuf er-Ru'aynî ile birlikte Mısır'a gitmiştir. İki arkadaşın dostluğu, İbn Câbir'in hayatının sonlarına kadar sürmüştür. İbn Câbir, şiir ve nesir alanında da kitaplar yazmıştır. Bkz. İbn Hacer, a.g.e., III/429-430; İbnu'l-'İmâd el-Hanbelî, 'Abdulhay, Şezerâtü'z-zeheb fî 'ahbâri men zeheb, Beyrut, Dâru'l-mesâir, 1399/1979, VI/268; Taşköprüzâde, Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde, Haydarâbâd, 1329, I/156-157; Corci Zeydân, a.g.e., III/134; Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 60-61; ez-Ziriklî, a.g.e., V/328.

<sup>3</sup> 'Abdulazîz 'Atîf, a.g.e., s. 319.

<sup>4</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 75.

Bu kasîde, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öven bir nebevî medihtir. Aynı zamanda el-Burde'ye naziredir<sup>1</sup>. İbn Câbir, 177 beyitten oluşan bedî'îyyesini iki bölüme ayırmıştır. 73 beyitten oluşan birinci bölümde, lafız ile ilgili 18 bedî' sanatı zikretmiştir. 78 beyitten oluşan ikinci bölümde de mana ilgili 31 bedî' sanatı toplamıştır. Geri kalan ve kasideyi tamamlayan 26 beytin her birinde bir bedî' sanatı zikretmiştir<sup>2</sup>.

İbn Câbir'in bedî'îyyesinin son beyti şöyledir:

لَكِنْ وَإِنْ طَالَ مَنَاجِي لَا أَلِيَّ أَبَدًا فَاجْعَلْ النَّظْرَ وَالْإِقْرَارَ مُخْتَمِي

İbn Câbir de el-Hillî gibi kasidesinde, beyitteki bedî' sanatının çeşidini belirtmemektedir. Ancak el-Hillî'den farklı olarak İbn Câbir, kasidesinde bedî' sanatlarına çok fazla yer vermemiştir. İbn Câbir el-'Endelûsî, Bedruddîn b. Mâlik gibi el-muḥassinâtü'l-lafziyyeyi, el-muḥassinâtü'l-ma'neviyyeden önce zikretmiştir<sup>3</sup>.

İbn Câbir'in bu bedî'îyyesine yaptığı kısa bir şerhin yanı sıra, arkadaşı er-Ru'aynî de bu kasideye "Tirâzu'l-hulle ve şifâ'u'l-gulle" adında uzun bir şerh yazmıştır. Bu kasideyi ayrıca Maḥmûd b. Ḥalîl Dâmâd Bayâzîzâde el-Mustârî (Ö. h.1099) şerh etmiştir.<sup>4</sup>

### 3- El-Mevşilî'nin bedî'îyyesi:

'Alî b. el-Ḥuseyn b. 'Alî b. 'Ebî Bekr 'İzzuddîn el-Mevşilî<sup>5</sup> de bir bedî'îyye yazmıştır<sup>6</sup>. El-Mevşilî'nin bedî'îyyesi, başka bedî'îyyelerle birlikte "el-Bedî'îyyâtü'l-hams fî medḥi'n-nebiyyi'l-muḥtâr ve's-şahâbeti'l-kirâm" ismiyle 1897 yılında Mısır'da basılmıştır<sup>7</sup>.

<sup>1</sup> İsmail Hakkı Sezer, Şâir Bûsîrî ve Burde'si, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1985, s. 261.

<sup>2</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 76.

<sup>3</sup> 'Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 319.

<sup>4</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., II/416; Kehhâle, a.g.e., XXII/162.

<sup>5</sup> Hicrî sekizinci asrın önde gelen şairlerinden olan el-Mevşilî, aynı zamanda bir edebiyat alimiydi. Bir süre Halep'te kaldıktan sonra Dumeşk'e giderek oraya yerleşmiştir. Hicrî 789 yılında Dumeşk'te vefat etmiştir. Bkz., İbn Hacer, a.g.e., III/112; ez-Zirikîlî, a.g.e., IV/270.

<sup>6</sup> Şevkî Dayf, a.g.e., s. 361.

<sup>7</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 77.

İbn Hacer el-‘Askalânî, el-Mevşilî’nin ünlü ve usta bir şair olduğunu Dimeşk’tе yaşadığını ve divanını bir ciltte topladığını yazmaktadır<sup>1</sup>.

El-Mevşilî’nin bedî‘iyyesinin herhangi bir ismi bulunmamaktadır. El-Mevşilî, bu bedî‘iyyeye “eṭ-Ṭavaşşul bi’l-bedî‘ ile’t-tevessul bi’ş-şeffî” isminde bir şerh yazmıştır. El-Mevşilî’nin bedî‘iyyesi, hep bu isimle tanınmıştır. El-Mevşilî’ye yakın bir dönemde yaşamış olan el-‘Askalânî de bu bedî‘iyyeden söz ederken Hz. Peygamber’i öven ünlü bir kaside olduğunu söylemekle yetinmiş ve adını zikretmemiştir.

‘İzzuddîn el-Mevşilî, bedî‘iyyesinin her beytinde bir bedî‘ sanatı zikretmekle yetinmemiştir. Her beyitte bir bedî‘ sanatı zikretmekle birlikte bu bedî‘ sanatının adını beyitte belirtmek suretiyle Bedî‘iyyât alanında ilk yeniliği gerçekleştirmiştir. Bedî‘iyyâta bir yenilik getirmiş olması, bazı alimlerin, el-Mevşilî’nin ilk Bedî‘iyyât yazarı olduğunu söylemelerine neden olmuştur.

‘İzzuddîn el-Mevşilî’nin bedî‘iyyesi şöyle başlamaktadır:

يَرَا عَيَّيْ تَسْتَهْلُ التَّمْعُ فِي الْعَظْمِ عِبَارَةٌ عَنْ نِزَاعِ الْمُفْرَدِ الْعَظْمِ

139 beyitten oluşan bu kaside, 144 çeşit bedî sanatı ihtiva etmektedir<sup>2</sup>.

4-El-Mevşilî’ye ait ikinci bir kaside:

El-Mevşilî’nin, Ka‘b b. Zuheyr’in şîir veznini kullanarak yazdığı, sonu lââm’lı olan bir başka bedî‘iyyesi vardır. Bu kasidenin ilk beyitleri şöyledir.<sup>3</sup>

بَاتَتْ سَعَادَ فُكْلِيَّيَ الْيَوْمِ مَتَبُولٍ مَتِيمٌ أَثَرَهَا لَمْ يَلِدْ مَكْبُولٍ

İbn Hacer el-‘Askalânî’nin bu kaside ile ilgili söyledikleri dışında bir bilgiye sahip değiliz. İbn Hacer, el-Mevşilî’nin mimli kafiye üzere yazdığı bir önceki kasidesine işaret ettikten sonra ‘بَاتَتْ سَعَادَ’ vezninde ve lam kafiye bir başka kasidesinin olduğunu söylemektedir<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> İbn Hacer, a.g.e., III/112.

<sup>2</sup> ‘Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.78.

<sup>3</sup> ‘Abdulaziz ‘Afik, a.g.e., s. 320.

<sup>4</sup> İbn Hacer, a.g.e., III/112

El-Mevşilî Bedî'ıyyât alanında şu ilkleri gerçekleştirmiştir:

a-Beyitte bedî' sanatının çeşidinin ismini tevriye yoluyla belirten ilk kişi olması.

b-Lam kafiyeli bir kaside yazarak bedî'ıyyâtın şartlarına muhalefet eden ilk şair olması.

c-Birden fazla bedî'ıyye yazma geleneğini başlatan ilk şair olması.

#### 5-El-Fethu'l-'illî fî muţârahati'l-Hillî:

El-Fethu'l-'illî fî muţârahati'l-Hillî, Şihâbuddîn Ebi'l-'Abbâs Aḥmed b. Muḥammed

b. 'Alî b. el-'Attâr ed-Duneysirî'nin (Ö. h. 794) bedî'ıyyesidir.<sup>1</sup>

Bu bedî'ıyyenin yazılı bir nüshası Berlin Kütüphanesinde bulunmaktadır. Mısırlı bir edebiyat alimi olan ed-Duneysirî, aslen Mardin yakınlarında bulunan Duneysir beldesindendir. Birçok şiir yazan ed-Duneysirî, Hz. Peygamber'in yanı sıra asrının önemli şahsiyetlerini öven şiirler de yazmıştır. Daha başka eserleri de bulunan ed-Duneysirî'nin en önemli eserleri, "Bedî'u'l-ma'ânî fî envâ'i't-tehânî", "Ḥusnu'l-ıktirâḥ fî vasfî'l-melâḥ", "Ed-Durru'ş-şemîn fî ḥusni't-tazmîn", "Zehru'r-rebî' fî't-teşâbuhi ve'l-bedî", "Ḳat'ul-manâzîr bi'l-burhânî'l-ḥâdir" ve "Laṭâ'ifu'z-zurafâ'"dır.

Metnine sahip olmadığımız bu bedî'ıyye isminden de anlaşıldığı üzere el-Hillî'nin kasidesi ile aynı tarzda yazılmıştır. Yani baḥr-i basîṭ vezninde ve mimli kafiye üzere yazılan ve Hz. Peygamber'i öven bir kasidedir.

#### 6-El-Cevheru'r-refî' ve vecchu'l-ma'ânî fî ma'rifeti 'envâ'i'l-bedî':

El-Cevheru'r-refî' ve vecchu'l-ma'ânî fî ma'rifeti 'envâ'i'l-bedî', 'Abdurrahmân b. Muḥammed b. Yûsuf b. 'Alî Vecihuddîn el-'Alevî ez-Zebîdî el-Yemenî'nin (Ö. h. 803) bedî'ıyyesidir.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Kâtip Çelebi, a.g.e., II/1231; Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/116.

<sup>2</sup> Ez-Zebîdî, 748 yılında doğmuştur. İyi bir fıkıh ve usta bir edebiyat alimi olan ez-Zebîdî, şiir ve nestrin yanı sıra bir çok ilimle uğraşmıştır. Zamanın hükümdarı tarafından büyük bir kıymet görmüştür. Fakat, asılsız bir ihbar sonucu hapse atılmış ve daha sonra serbest bırakılmıştır. Zebîd şehrinde bir medrese

Bedî'ıyyesinin ilk beyitleri şöyledir.<sup>1</sup>

مَنْ مَا يَسْتَلِمِي وَسَلَّ مَا رَيْةَ الْمَلِكِ وَخَصَّ طَيْبَةَ مَاوَى الطَّيِّبِ وَالْكَرَمِ

Yukarıdaki beyitte müellifin, bedîi sanatın çeşidini tevriye yoluyla belirtmediğini ve buna örnek vermekle yetindiğini görüyoruz. El yazması halinde Berlin Kütüphanesinde bulunan bu bedî'ıyye 131 beyitten ibaret olup 132 bedî' sanatının ihtiva etmektedir. Ez-Zebîdî, bu bedî'ıyyesine kapsamlı bir şerh yazmıştır. Ayrıca 'Uveys ismiyle tanınan 'İsâ b. Haccâc da (Ö. h. 807) bu bedî'ıyyeyi şerh etmiştir.<sup>2</sup>

Hem Hediyyetu'l-'Ârifin yazarı, hem de 'Ömer Rızâ Kehhâle<sup>3</sup> ez-Zebîdî'nin bu bedî'ıyyesinin 'Abdurrahmân b. 'İbrâhim b. 'İsmâ'îl b. 'Abdirrahmân b. Muhammed b. Yûsuf el-'Alevî'ye (Ö. h. 920) ait olduğunu yazmışlardır.

#### 7-'İbn Haccâc'ın Bedî'ıyyesi:

'İsâ b. Haccâc b. 'İsâ b. Şeddâd es-Sa'dî el-Mısrî el-Ĥanbelî<sup>4</sup> de (Ö. h.807) bedî'ıyye yazarlardandır.

İbn Haccâc, bedî'ıyyesini, el-Ĥillî'nin bedî'ıyyesine benzer bir şekilde yazmış, ancak kafiyei esreli râ' yapmıştır. Bedî'ıyyesi şöyle başlamaktadır:

مَنْ مَا حَوَى الْقَلْبُ فِي مَلَمَى مِنَ الْعَيْرِ لَقَدْ خَطَرْتُ أَمْنِي عَلَى خَطَرِ

Mim'li kafiye kuralına uymadığı için bu bedî'ıyye, şâz olan Bedî'ıyyâtan sayılmıştır. Bu bedî'ıyye elimizde bulunmamaktadır. Ancak es-Seĥâvî, bu bedî'ıyyeye işaret ederek bedî'ıyyenin esreli râ' kafiyesi dışında el-Ĥillî'nin bedî'ıyyesiyle aynı tarzda yazıldığını ve el-Mecd 'İsmâ'îl el-Ĥaneffî gibi diğer alimlerin övgüsüne nail

yaptıran ez-Zebîdî, burada Hanefî ve Şafî'î fıkını okutmuştur. 703'de vefat etmiştir. Bkz., es-Seĥâvî, Muhammed b. 'Abdirrahmân, ed-Dav'u'l-İlâmi' li'ehli'l-karni't-tâsi', Dâru'l-Hayât, tsz., IV/153-154; Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/529.

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 80.

<sup>2</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/810.

<sup>3</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/544; Kehhâle, a.g.e., V/112.

<sup>4</sup> İbn Haccâc, h. 730 yılında Kahire'de doğmuştur. Şiir ve edebiyatla uğraşmış ve dönemin önde gelen simalarına medhiyeler yazmıştır. Halk dilinde şiirler söyleyen İbn Haccâc, şiirin yanı sıra edebiyat ve lügatle de uğraşmıştır. Dönemin alim ve şairleri ile bir araya gelen İbn Haccâc'ın Safiyyuddîn el-Ĥillî ve Salâh es-Safedî'den ders aldığı rivayet edilmektedir. Bkz., es-Seĥâvî, a.g.e., VI/151-152; Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/810; İbnü'l-'İmâd, a.g.e., VII/73; ez-Ziriklî, a.g.e., V/106.

olduğunu söylemektedir. İbn Haccâc'ın bedî'iyyesini el-Mecd 'İsmâ'il el-Ĥaneffî şerh etmiş ama bu şerh de zamanımıza kadar gelmemiştir.<sup>1</sup> Öyle görünüyor ki bu bedî'iyye İbnu'l-'İmâd el-Ĥanbelfî'nin yaşadığı döneme gelebilmiştir. Çünkü sadece İbnu'l-'İmâd bu bedî'iyyenin ilk beyitlerini eserinde belirtmiştir<sup>2</sup>.

#### 8-El-Bedî'iyye fi'l-ka'beti'l-yemeniyyeti's-şemeniyye:

El-Bedî'iyye fi'l-ka'beti'l-yemeniyyeti's-şemeniyye kasidesinin yazarı Cemâluddin Abdülhâdî b. İbrâhîm b. Ali b. el-Ĥusnî aş-Şan'ânî'dir (Ö. h. 822).<sup>3</sup> Bu bedî'iyye zamanımıza kadar gelmemiştir.

#### 9-El-'Âşârî'nin Bedî'iyyeleri:

Zeynuddin Şa'bân b. Muḥammed b. Dâvûd el-'Âşârî<sup>4</sup> birden fazla bedî'iyye yazmıştır. 807-810 yılları arasında 3 yıl gibi uzun bir süre Bedî'îyyât ile uğraşan el-'Âşârî, bu dönemde üç bedî'iyye yazmıştır. Bu üç bedî'iyye 1977 yılında bir divan şeklinde "Bedî'îyyâtü'l-'Âşârî" ismiyle Bağdat'ta basılmıştır. Bu bedî'iyyelerin ilki de "el-Bedî'îyyetu'l-vustâ" dır. Bunun ilk beyitleri şöyledir:

دَعُوكَ سَلْعًا وَمَلَّ عَنْ سَاكِنِ الْحَرَمِ      وَكَلَّ سَلْمَى وَمَلَّ مَا فِيهِ مِنْ قَرَمِ

308 beyitten oluşan bu bedî'iyye'de 300 bedî' sanatı zikredilmiştir. El-'Âşârî, bu kasidesini 807 yılında ve Şa'bân ayının yarısında yazmıştır. Bedî'iyyenin son beyitleri ise şöyledir:

صَلَّى وَسَلَّمَ رَبِّي دَائِمًا ابْنًا      عَلَيْهِ فِي مُبْنَدَا مُنْجِي وَمُخْتَبِي

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 83.

<sup>2</sup> İbnu'l-'İmâd, a.g.e., VII/73.

<sup>3</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/643; Kehhâle, VI/202.

<sup>4</sup> Hicrî 765 yılında Mısır'da doğan el-'Âşârî, yazı işiyle uğraşmış ve bu alanda ustalaşmıştır. Şiir de yazan el-'Âşârî'ye zamanın hükümdarı tarafından devletin çeşitli kademelerinde görevler verilmiştir. El-'Âşârî Nesirden ziyade şiir alanında eserler yazmıştır. Es-Sehavî, el-'Âşârî'nin, çoğu nazım alanında olmak üzere otuzdan fazla eser verdiğini belirtmektedir. Nazımla ilgili eserleri arasında, "divânü mifâhî'l-ferec fî medhi'n-nebî", "el-Halâve's-sukkeriyye", 100 beyitten oluşan bir uezze ve "lisânu'l-'Arab fî 'Ulûmi'l-'edeb", "el-vechu'l-cemîl fî 'ilmi'l-halîl" gibi eserler bulunmaktadır. Bkz., es-Sehavî, a.g.e., III/301-303; İbnu'l-'İmâd, a.g.e., VII/184; Corcî Zeydân, a.g.e., III/140-141; ez-Ziriklî, a.g.e., III/164.

El-'Âsârî, beyitlerdeki bedî' sanatını tevriye yoluyla belirtmediğini söylemektedir.<sup>1</sup>

El-'Âsârî'nin ikinci bedî'ıyyesi, el-'Ağdu'l-bedî' fî medhî's-şeffî isimli "el-Bedî'ıyyetu'l-kubrâ"sıdır. 400 beyitten oluşan bu kaside Bedî'ıyyât tarihinde yazılmış en uzun bedî'ıyyedir. Müellif, bazı sebeplerden bir süre şiire ara verdiğini sonra da bu bedî'ıyyeyi yazdığını söylemektedir. 640 bedî' sanatı zikredilen bu bedî'ıyyenin ilk beyitleri şöyledir:

حَسَنُ الْبَرَاةِ حَمْدُ اللَّهِ فِي الْكَلِمِ وَمَدْحُ أَحْمَدَ خَيْرُ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ

Müellif bu bedî'ıyyesini yazma işlemini, 10 Rebî'u'l-evvel 809 tarihinde bitirmiştir.

El-'Âsârî'nin üçüncü bedî'ıyyesi olarak "Bedîu'l-bedî fî medhî's-şeffî" isimli "el-Bedî'ıyyetu'l-suğrâ"sı bulunmaktadır. El-'Âsârî, bu bedî'ıyyesini el-Burde ile Şafîyyuddîn el-Hillî'nin kasidesiyle aynı tarzda yazdığını söyleyerek bu bedî'ıyyenin ismini bir beyitte belirtmiştir:

لَأَعْلَى (بَيْتِ الْبَيْتِ) مِنْ مَخَالِبِهَا وَفِي (مَدِينَةِ الشُّلُوعِ) أَيْتُ الْعَجَبِ

169 beyitten oluşan bu bedî'ıyye, 201 bedî' sanat çeşidini kapsamıştır. İlk iki bedî'ıyyesinden sonra kaleme alınan bu kasidenin ilk beyitleri şöyledir:

وَصَنُوبُهُ خَيْرُ صَنْحِيٍّ فِي الْأَنَامِ وَأَهْلُ النَّاسِ وَالْخَيْ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ

El-'Âsârî, ilk iki bedî'ıyyesinden farklı olmak üzere bu kasidesinde, bedî' sanatlarını "lafzî" ve "manevî" şeklinde ele alan ilk kişidir.

El-'Âsârî'nin bu bedî'ıyyelerinin herhangi bir şerhi bulunmamaktadır.<sup>2</sup>

10-El-Cevâhiru'l-lâmi'a fî tecnîsi'l-ferâ'idi'l-câmi'a li'l-ma'âni'r-râ'i'a:

El-Cevâhiru'l-lâmi'a fî tecnîsi'l-ferâ'idi'l-câmi'a li'l-ma'âni'r-râ'i'a, Şerafuddîn b. Mukrî' İsmâ'il b. Ebî Bekr b. 'Abdillâh el-Yemenî<sup>3</sup> tarafından kaleme alınmıştır. Bu bedî'ıyye, iki nüsha halinde Berlin Kütüphanesinde bulunmaktadır<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 85.

<sup>2</sup> Aynı eser, s. 86-89.

<sup>3</sup> İbnu'l-Mukrî', h.755 yılında doğmuştur. İlim tahsili için Yemen'e gitmiş ve burada dönemin önde gelen medreselerinde çeşitli âlimlerden dersler almıştır. Nesir ve şiir alanında isim yapan İbnu'l-Mukrî', bu

Bedî'îyyesi şu beyitlerle başlamaktadır:

أَوْجَزْتُ نَمْلَى قَمْلًا لَا خَوْفَ فِي الْخَرَمِ

شَارَفْتُ نَرْخًا فَرَزَ عَنْ مَتَابِعِهَا الشَّيْمِ

İbnu'l-Mukri', yazdığı şerhin mukaddimesinde, bedî'îyyesini 144 beyitten oluşturdığını ve bu bedî'îyyede, bedî' sanatlarının tümünü içine alan 150 çeşit bedî' sanatı zikrettiğini belirtmiştir.

Bu bedî'îyyeyi, dönemin hükümdarı el-Meliku'n-Nâşır Ahmed b. İsmâ'il'in (Ö. 827) isteği üzerine yazmıştır. İbnu'l-Mukri', bu kasidesinde beyitteki bedî' sanatının adını tevriye yoluyla zikretmemiştir.<sup>2</sup>

Bu bedî'îyye, "el-Ferîdetu'l-câmi'a li'l-ma'âni'r-râ'i'a" ismiyle 'İbnu'l-Mukri' tarafından şerh edilmiştir. El-'Âşârî'nin bedî'îyyesinden önce zikretmemiz gereken bu bedî'îyyeyi 'İbnu'l-Mukri'in vefat tarihini esas alarak daha sonra zikrettik<sup>3</sup>.

#### 11-Tağdîmu 'Ebî Bekr:

Tağdîmu 'Ebî Bekr, şerhiyle birlikte büyük bir şair ve edip olan Taqıyyuddîn 'Ebû Bekr b. Hicce el-Hamevî'nin (Ö.837) bedî'îyyesidir<sup>4</sup>.

Mesleğinin yanında ilmi de ihmal etmeyen İbn Hicce, edebiyat alanında kendisini yetiştirmiş, şiir ve nesir konusunda kendisine başvurulmuş bir kişi olmuştur. Dönemin idarecileri tarafından kendisine ilgi gösterilmiş ve devletin çeşitli kademelerinde önemli görevler üstlenmiştir. Şam bölgesindeki şehirlerin yanı sıra Kahire'ye giden İbn Hicce'nin nesir ve şiir alanında birçok eseri bulunmaktadır. "Yâkûtu'l-keîâm fîmâ

yöntüyle zamanın idarecisinin takdirini toplamıştır. Birçok eseri bulunan İbnu'l-Mukri'in en önemli eseri, el-Firûzâbâdî'nin Yemen Sultanı el-Eğref'e yazdığı "Kitâbu'l-mecd"i konu alan "Unvânu's-şeref"tir. Bundan başka en-Nevevî'nin "er-Ravda" isimli eserine yazdığı "Ravdu't-tâlib" isimli bir muhtasan ve "Mes'ele'tu'l-mâ'i ve's-şems" adında bir eseri de bulunmaktadır. Bkz., es-Schâvî, a.g.e., II/292-295; es-Suyûtî, Celâluddîn, Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât, tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Beyrut, el-Mektebetü'l-'Asriyye, tsz., Buğyetu'l-vu'ât, I/444; İbnu'l-'İmâd, a.g.e., VII/220-222; Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 248-249; ez-Ziriklî, a.g.e., I/310-311.

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 90.

<sup>2</sup> Aynı eser, s. 91.

<sup>3</sup> Aynı eser, s. 92.

<sup>4</sup> 'Abdulaziz 'Atîk, a.g.e., s. 320.

nâbe'i ehli's-şâm", "Kahvetu'l-'inşâ", "Semârâtü'l-evrâk" ve "Keşfu'l-lisâm 'an vechi't-tevriyeti ve'l-'insicâm" en önemli eserleridir.

İbn Hicce'nin bedi'ıyyesi, alimler tarafından büyük ilgi görmüştür. Muhammed b. 'Ahmed b. 'Osmân el-Bistâmî<sup>1</sup> (Ö. 842), 'Osmân ez-Zâhir'in yanı sıra Muhammed b. 'İsâ b. Maḥmûd b. Kinân da (Ö. 1153) bu bedi'ıyyeyi şerh etmiş ve bu şerhine "el-Meḥâsinu'l-marziyye fî şerhi'l-manzûmed'i'l-bedi'ıyye" ismini vermiştir<sup>2</sup>. İbn Hicce'nin en önemli eseri "Hizânetu'l-'edeb"tir. Bu eser bir edebiyat ansiklopedisi konumundadır. Dil, edebiyat, Belâgat, eleştiri, tarih, biyografi, şiir ve nesir bu eserinin maddeleri arasındadır. Hizânetu'l-'edeb, Memluklu ve Eyyûbî şairlerin başvurduğu temel kaynaklardır. İbn Hicce el-Hamevî'nin bedi'ıyyesi, Hz. Peygamber'i öven ünlü kasidelerdendir.

İbn Hicce, bu kasidede, bedi' sanatının türünü beyitte belirtmesiyle el-Mavsili'ye; şiirindeki incelik ve akıcı üslubuyla el-Ḥillî'ye benzemektedir. Hiç şüphesiz İbn Hicce'nin bu bedi'ıyyesi, kafiye ve akıcılık yönünden el-Mavsili'nin bedi'ıyyesinden daha hoştur. Bununla birlikte, bu kasidedeki ses uyumu konusunda bir takım zorlamalara gitmiş olması, İbn Hicce için bir kusur sayılmıştır.

İbn Hicce, kendisinden önce gelen şairlerden farklı bir şey ortaya koymamıştır. Tek yaptığı, kendisinden önceki çalışmalardan derlemeler yapması ve 142 bedi' sanatını kasidesinde zikretmesidir. İbn Hicce, bunu yaparken herhangi bir kayıt ve sınır koymaksızın, bedi'ıyyesinde lafız ile manayı bir arada zikretmiştir. İbn Hicce, kendisinden önceki alimlerden farklı olarak, bazı bedi' sanatlarına çeşitli isimler vermiştir. Örneğin o, taşdır sanatına, reddü'l-'acuz ale's-şadr, 'iltizâm'a ise luzûm

<sup>1</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., II/192-193.

<sup>2</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.95.

mâlâ yelzem 'inde gayrihi ismini vermiştir. Bu isim farklılığının temelinde bedî' sanatının türünü beyitte vermek istemesi yatmaktadır<sup>1</sup>.

Belâğatın bütün incelikleriyle dolu şiirler ve anlaşılması kolay nesirler yazan İbn Hicce, doğup büyüdüğü şehir olan Hama'da 837 yılında vefat etmiştir<sup>2</sup>. Kendisine büyük bir şöret kazandıran bedî'ıyyesinin ilk beyitleri şöyledir:<sup>3</sup>

لِي فِي ابْتِدَاءِ مَنْجَعٍ يَا عَرَبُ ذِي سَكَمٍ  
بِرَاعَةِ تَسْتَهْلُ السَّمْعَ فِي الظَّمِّ

İbn Hicce, bu bedî'ıyyesini el-Hillî ve el-Mevşilî'nin bedî'ıyyeleri ile aynı tarzda yazmıştır. Bunu da kasidesine yaptığı şerhin mukaddimesinde belirtmiştir. İbn Hicce, 142 beyitten oluşan bedî'ıyyesinde 147 çeşit bedî' sanatı zikretmiştir. El-Mevşilî'nin yaptığı gibi beyitteki bedî sanatının çeşidini yine beytin içinde tevriye yoluyla belirtmiştir<sup>4</sup>. İbn Hicce, bu bedî'ıyyesine 570 sayfalık uzun bir şerh yazmıştır<sup>5</sup>.

#### 12-El-Ma'âni'l-yetîme ve'l-mebâni'r-raḥîme:

El-Ma'âni'l-yetîme ve'l-mebâni'r-raḥîme, İbnu'l-Hayyât 'Abdurrahman b. Muḥammed b. Selmân el-Hamevî<sup>6</sup>'nin (Ö. 840) bedî'ıyyesidir.

#### 13-İbnu'l-Kabâkibî'nin bedî'ıyyesi:

İbnu'l-Kabâkibî olarak bilinen Muḥammed b. Ḥalîl b. Ebî Bekr<sup>7</sup>'in de bir bedî'ıyyesi vardır.

#### 14-El-Ḥusûnu'l-mu'îdde likeffî yedî'l-cânî 'anî'l-burde:

<sup>1</sup> 'Abdulazîz 'Atîk, a.g.e., s. 321.

<sup>2</sup> Ferrûh, 'Ömer, Târîhu'l-'edebi'l-'arabî, Beyrut, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyin, 1978, III/840.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 93.

<sup>4</sup> Aynı eser, s. 94.

<sup>5</sup> 'Izzuddîn 'Alî es-Seyyid, el-Hadisü'n-nebevî mine'l-vicheti'l-belâğîyye, Kahire, Dâru't-Tibâ'ati'l-Muhammediyye, 1392/1973, s. 302.

<sup>6</sup> Şiir ve nesir alanında ün yapmış bir edebiyatçı olan İbnu'l-Hayyât, h. 777 yılında Hama'da doğmuştur. Birçok eser bırakan İbnu'l-Hayyât 840 yılında vefat etmiştir. Bkz., es-Seḥâvî, a.g.e., IV/130-131; İbnu'l-'İlmâd, a.g.e., VII/235; Bağdadî İsmail Paşa, a.g.e., I/530; Kehhâle, a.g.e., V/175.

<sup>7</sup> Önde gelen kıraat alimlerinden olan İbnu'l-Kabâkibî, h. 778 yılında Halep'te doğmuş ve öğrenimini burada tamamlamıştır. Ardından Kahire ve Gazze'ye gitmiştir. Gözlerini kaybeden İbnu'l-Kabâkibî h. 849 yılında Kudüs'te vefat etmiştir. Birçok eser bırakan İbnu'l-Kabâkibî'nin başlıca eserleri, "Mecma'u's-surûr ve matle'u's-şumûs ve'l-budûr", "Tahmîsu'l-burde" ve "İdâhu'r-rumûz"dur. Bkz., es-Seḥâvî, a.g.e., XI/216; ez-Ziriklî, a.g.e., VI/117.

El-Huşûnu'l-mu'ide likeffî yedi'l-cânî 'anî'l-burde, Ebû Şucâ' lakabıyla tanınan İmâm Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Muhammed b. Nûreddîn 'Alî eş-Şâfi'î el-Mısrî'nin bedî'iyyesidir.<sup>1</sup> Beyitte bedî' sanatının çeşidini tevriye yoluyla belirtmeyen Ebû Şucâ'ın bedî'iyyesi 270 beyitten oluşmaktadır. Bu bedî'iyyenin ilk beyitleri şöyledir:

إِنْ رَمَتْ سَقِيًّا فَسُقِ يَا خَدَوِ الثَّمِ وَرَوْ عَيْسَكَ سَقِيًّا مَوْزِدَ الثَّمِ

#### 15-İmâduddîn 'İbnu'l-Kaşşâr'ın Bedî'iyyesi:

'İmâduddîn 'İbnu'l-Kaşşâr ve Bedî'iyyesi hakkında elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak "Fihrisu'l-mahtûâtî'l-muşavvere" isimli kitapta, et-Tahtâ'î'nin, 'İbnu'l-Kaşşâr'ın bedî'iyyesini örnek alarak kendi bedî'iyyesini yazdığı anlatılmaktadır. 'İbnu'l-Kaşşâr'ın hicrî dokuzuncu asırda yaşadığını et-Tahtâ'î'nin vefat tarihinden anlıyoruz.

#### 16-Nuhbetu'l-bedî' ve 'envâ'ihî fî medhî'l-cenâbi'r-refî' ve 'etbâ'ih:

Nuhbetu'l-bedî' ve 'envâ'ihî fî medhî'l-cenâbi'r-refî' ve 'etbâ'ih, Ferec b. Ahmed b. 'Ebî Bekr et-Tahtâ'î'nin<sup>2</sup> (Ö. 899) bedî'iyyesidir<sup>3</sup>. Et-Tahtâ'î'nin bedî'iyyesi 'İbnu'l-Kaşşâr'ınkiyle aynı tarzdadır.

#### 17-Mevâhibu'l-bedî' fî 'ilmi'l-bedî':

Mevâhibu'l-bedî' fî 'ilmi'l-bedî', İbn Hallûf lakabıyla tanınan Fas asıllı Şihâbuddîn 'Ebu'l-'Abbâs 'Ahmed b. Muhammed b. 'Abdirrahmân el-Himyerrî'nin<sup>4</sup> (Ö. 899) bedî'iyyesidir. İlk beyitleri şunlardır:

أَمِنْ هَوَى نَوَى بِالْبَانِ وَالْعَطَمِ هَلَّتْ بِرَاعَةِ مَرْزَنِ الثَّمِ كَالْعَطَمِ

<sup>1</sup> Hicrî dokuzuncu asır alimlerinden olduğu sanılan Ebû Şucâ', İskenderiye şehrinde yaşamıştır. Bkz., 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 96.

<sup>2</sup> Es-Sehâvî, a.g.e., VI/168; Kehhâle, a.g.e., VIII/57.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 97.

<sup>4</sup> Bir edebiyat alimi olan İbn Hallûf, h. 829 yılında Cezayir'in Kusanfîne şehrinde doğmuştur. Babasıyla birlikte Mekke, Kudüs ve Kahire'ye gitmiştir. Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş ve dönemin önde gelen alimlerinden ders almıştır. Edebiyatla ilgilenen İbn Hallûf, şiir ve nesir alanında önemli eserler vermiştir. "el-Muğnî" ve "et-Telhîs" müellifin önemli iki eseridir. Bkz., es-Sehâvî, a.g.e., II/122-123; ez-Ziriklî, a.g.e., I/231.

'İbn Hاللؤلؤf, mimli kafiyeyle yazdığı bu bedi'yyesine güzel bir şerh yazmıştır<sup>1</sup>. 1873 yılında Beyrut'ta basılan 'İbn Hاللؤلؤf'un divanında söz konusu bedi'yye ile şerhi bulunmamaktadır.

#### 18-Şifâu'l-kelîm bimedhî'n-nebiyyi'l-kerîm:

Şifâu'l-kelîm bimedhî'n-nebiyyi'l-kerîm, Tacuddîn 'Abdulvahhâb b. 'Ahmed b. Muhanîmed b. 'Arabşâh'ın<sup>2</sup> (Ö. 901) bedi'yyesidir<sup>3</sup>.

#### 19-Bedruddîn el-Hasen b. Maḥzûm et-Taḥḥân'ın bedi'yyesi:

Bedruddîn el-Hasan b. Maḥzûm et-Taḥḥân da bir bedi'yye yazmıştır. El-Kef'amî "Ferecu'l-kerb" isimli eserinde Bedruddîn el-Hasen'in bir bedi'yyesi olduğunu ve bunu el-Hillî'nin bedi'yyesi ile aynı tarzda yazdığını belirtmektedir. El-Kef'amî'nin onunla ilgili verdiği bilgilerden müellifin bir şair ve edebiyatçı olduğunu anlıyoruz<sup>4</sup>. Bundan dolayı onu el-Kef'amî'den önce zikrettik.

#### 20- El-Kef'amî'nin bedi'yyesi:

'İbrâhîm b. 'Ali b. el-Hasen el-Hârîşî el-Kef'amî<sup>5</sup> de bedi'yye yazarlardandır<sup>6</sup>.

Bedi'yyesinin ilk beyitleri şunlardır:

وَمَنْ مَنَّكَ مَنَّكَ عَنْ مُنَيِّبِي وَنَحْيِي  
إِنْ جَنَّتْ سَلَمَى قَسَلٌ مَنْ فِي خِيَابِهِمْ

#### 21-Nazmu'l-bedi' fî medhî ḥayri şeffi':

Nazmu'l-bedi' fî medhî ḥayri şeffi', şerhiyle birlikte 'Abdurrahman b. 'Ebî Bekr Muhammed Celâluddîn es-Suyûfî'ye<sup>1</sup> (Ö. h. 911) aittir<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Es-Seḥâvî, a.g.e., II/122.

<sup>2</sup> İbn 'Arabşâh, h. 813 yılında doğmuştur. Babası ile birlikte seyahatlere çıkmış ve birçok şehir dolaşan müellif, Kahire'ye yerleşmiştir. 901 yılında burada vefat etmiştir. Babasından fikh ve Arapça dersleri alan İbn 'Arabşâh, dönemin önemli alimlerinden olmuştur. Birçok eser bırakan müellifin en önemli eserleri "Ravdatu'r-râid fî 'ilmi'l-ferâ'id", "El-Cevheru'l-mundâd fî 'ilmi'l-Hall b. Ahmed fî'l-'arid" ve yirmi beş bin beyitten oluşan "Delâ'ilu'l-'insâf fî mesâ'il-i'l-hilâf"tır. Bkz., es-Seḥâvî, a.g.e., V/97-98; İbnu'l-'İnâd, a.g.e., VIII/5; Cori Zeydân, a.g.e., III/137-138; ez-Zirikli, a.g.e., IV/180.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 98.

<sup>4</sup> Muhsin Emîn el-Huseynî el-'Âmilî, 'A'yânu's-şî'a, Dimeşk, 1365/1946, XXIII/292-293.

<sup>5</sup> H. 840 yılında Safed şehrinin Kırî'imâ köyünde dünyaya gelen el-Kef'amî, 905 yılında yine burada vefat etmiştir. İmâniye'nin önde gelen alimlerindenidir. Şiir ve nesir alanında 49 kitap ve bir risalesi bulunmaktadır. El-Kef'amî, bedi'yyesine "Nûru hadikati'l-bedi ve nevri hadikati'r-rebî" adında bir şerh yazmıştır. Bkz., Kâtip Çelebi, a.g.e., II/1982; Muhsin Emîn, a.g.e., V/336-358; ez-Zirikli, a.g.e., I/53; Kehhâle, a.g.e., I/65.

<sup>6</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 99.

Bedî'yyesinin ilk beyitleri şöyledir:

تَبَيَّنَ الْعَقِيْلُ وَمِنْ تَفْكَارِ ذِي سَكَمٍ  
بِرَّاعَةِ الْعَيْنِ فِي اسْتِبْكَالِهَا بَدَمٍ

Beyitte geçen el-'Aşkîk, Medine'de bir bölgenin adıdır.

Es-Suyûfî, 133 beyitten oluşan bedî'yyesinde 147 bedî' sanatı zikretmiştir.

Beyitlerde bedî' sanatının ismini tevriye yoluyla belirtmiştir. Söz konusu bedî'yyesini İbn Hicce el-Hamevî'nin bedî'yyesi ile aynı tarzda kaleme aldığını kendi bedî'yyesine yazdığı şerhte belirtmektedir.<sup>3</sup>

Es-Suyûfî bu bedî'yyesine güzel bir şerh de yazmıştır.

Bedî'yye, şu beyitlerle son bulmaktadır.<sup>4</sup>

يَا رَبِّ سَهِّلْ سَرِيْعًا بِالْحَقِّ بِهِمْ  
فَضْلًا وَانْمِجْ مُجِبًّا فِي لُؤْلَائِهِمْ  
وَاكْتُبْ مَدَى الدَّهْرِ فِي الدُّنْيَا لَنَا حَسَنًا  
حَتَّى أَرَى عِنْدَ مَوْتِي حَسَنَ مُخْتَبَرِي

22.Bedî'ul-bedî' fî medhi's-şeffî:

Bedî'ul-bedî' fî medhi's-şeffî, 'Ummu Abdilvehhâb 'Âişe Bint Yûsuf b. Ahmed el-Bâ'ûnî'nin<sup>5</sup> bedî'yyesidir.

Bedî'yyesinin ilk beyitleri şunlardır.<sup>6</sup>

فِي حُسْنِ مَطْمَعِ الْقَمَارِ بِذِي سَكَمٍ  
اصْبَحْتُ فِي زُمَرَةِ الْغُضَائِقِ كَالْعَلَمِ

'Âişe el-Bâ'ûnîyye (Ö. 922/1523), 127 beyitten oluşan bu bedî'yyesinde 129 bedî sanatına yer vermiştir.<sup>1</sup> Bedî'yyesi şu beyitlerle son bulmaktadır:

<sup>1</sup> Es-Suyûfî, h. 849 yılında doğmuştur. Yetim olan es-Suyûfî, Kahire'de yetiştirilmiştir. Yaşlılığında insanlardan uzak bir hayat sürmüş ve zamanını ilim yaparak geçirmiştir. Çalışması karşılığında kimseden bir ücret kabul etmemiştir. Şan ve şöhret peşinde koşmamış ve hiçbir hükümdara yakın olmamıştır. Es-Suyûfî, çeşitli alanlarda birçok eser bırakmıştır. Bkz., es-Sehâvî, a.g.e., IV/65; İbnü'l-'İmâd, a.g.e., VIII/51-55; Corci Zeydân, a.g.e., III/228; Ferrûh, a.g.e., III/898-914; ez-Ziriklî, a.g.e., III/301-302.

<sup>2</sup> 'Abdulazîz 'Atîf, a.g.e., s. 322.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.101.

<sup>4</sup> Aynı eser, s.102.

<sup>5</sup> Âişe el-Bâ'ûnîyye, din, ahlak, ilim, şiir ve edebiyat yönünden dönemin önde gelen alimlerindendir. Büyük bir saygı ve itibar gören el-Bâ'ûnîyye, ilim maksadıyla çeşitli seyahatlerde bulunmuştur. Hocalarından, fetva verme ve ders okutma hususunda icazet almıştır. H. 922 yılında Dimeşk'te vefat etmiştir. Âişe el-Bâ'ûnîyye, çoğunluğu şiir olmak üzere bir çok eser bırakmıştır. "el-Fethu'l-hakkî min menhi't-telakkî", "el-melâmihi's-şerîfe fî'l-âsâri'l-lâfife" ile "el-lâşârâtü'l-hafîyye fî'l-menâzili'l-'aliyye" başlıca eserleridir. Bunların tümü, tasavvuf alanında yazılmış eserlerdir. Bkz., İbnü'l-'İmâd, a.g.e., VIII/111-113; Yûsuf 'İlyân Serkîs, a.g.e., s. 519; ez-Zeyyât, a.g.e., s. 446-448; ez-Ziriklî, a.g.e., III/241.

<sup>6</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.103.

فِيهِ وَحَسَنُ رَجَائِي فِيكَ مُخْتَصِي

مَتَّحْتُ مَجْنَكَ وَالْإِخْلَاصُ مُلْتَزِمِي

‘Âiše el- Bâ‘ûniyye, 921 yılında tamamladığı bedî‘iyyesine kısa bir şerh yazmıştır.

Her beyitten sonra beyitteki bedî‘ sanatını belirtmiş ve bunu kısaca açıklamıştır<sup>2</sup>.

‘Âiše el- Bâ‘ûniyye’nin de belirttiği gibi şerhi ile birlikte bu bedî‘iyye daha çok “el-Fetħu’l-mubîn fî medħi’l-‘emîn” ismiyle tanınmıştır. Bu iki bedî‘iyye h. 1304 yılında ‘İbn Hicce’nin Hızânetu’l-‘edeb isimli eserinin haşiyesinde basılmıştır.

### 23. El-Fetħu’l-mubîn fî medħi’l-‘emîn:

El-Fetħu’l-mubîn fî medħi’l-‘emîn, ‘Âiše el- Bâ‘ûniyye’nin ikinci bedî‘iyyesidir.

Bedî‘iyye şu beyitlerle başlamaktadır:

حُتُّ وَلَا تَمْنُ بُخْرَ الْبَّانِ وَالْعَم

عَنْ مُبْنَدَا خَيْرِ الْجَزْءِ عَامٍ مِنْ إِضْم

‘Âiše el-Bâ‘ûniyye, 144 beyitten oluşan bu bedî‘iyyesinde 144 bedî‘ sanatı zikretmiş ayrıca her bedî‘ sanatını tevriye yoluyla beyitte belirtmiştir<sup>3</sup>. Bu bedî‘iyyenin son beyitleri şunlardır:

وَمَخْلَصِي لِصَلَا تِي حَسَنُ مُخْتَصِي

مَتَّحْتُ مَجْنَكَ وَالْإِخْلَاصُ مُلْتَزِمِي

### 24.Nuzhetu’n-nâzir ve behectu’l-ĥâtir:<sup>4</sup>

Nuzhetu’n-nâzir ve behectu’l-ĥâtir, ‘Alî b. Muhammed b. Ĥâlid el-Balâtnasî ed-Dimeşķî’nin<sup>5</sup> (Ö. h.936) bedî‘iyyesidir. ‘Ahmed ‘Ubeyd, bu bedî‘iyyenin 450 sayfa halinde ve el yazması olarak ‘Âlû Magribî kütüphanesinde bulunduğunu belirtmektedir.

### 25.İbn Duĥmâĥ’ın bedî‘iyyesi:

‘Alî b. Muhammed b. Duĥmâĥ el-Hüseynî de (Ö.h.940) bedî‘iyye yazmıştır. Bu bedî‘iyyenin şerhi de vardır.

İbn Duĥmâĥ, Arap edebiyatının inceliklerini bilen bir alim ve şairdir. O, söz konusu bedî‘iyyesini kaleme alış sebebini şu şekilde belirtmiştir: “Bundan önce bedî‘ ilmiyle

<sup>1</sup> Aynı eser, s.104.

<sup>2</sup> Aynı eser, s.105.

<sup>3</sup> Aynı eser, s.106.

<sup>4</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/743.

<sup>5</sup> Es-Schâvî, a.g.e., VI/31; Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/743; Kehhâle, a.g.e., VII/194.

ilgili “er-Riyâzu’l-mevsûme ve şevâhidu’l-bedî’i’l-manzûme” isimli bir kitap kaleme almıştım. Bu kitabımı yazarken önemli ölçüde İmam Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî’den faydalandım. Sonra da İbn Hicce’nin bedî’iyyelerine yaptığı şerhleri inceledim. Bu bedî’iyyelerle aynı üslupta olan ve Hz. Peygamber’i öven bir kaside yazdım. Daha öncekilerin yaptığı gibi ben de her beyitte bir bedî’ sanatı zikrettim<sup>1</sup>. ‘İzzuddîn el-Mevşîlî’nin uğradığı eleştirileri hesaba katarak beyitteki bedî’ sanatının çeşidini tevriye yoluyla belirtmek istemedim.”

Bedî’iyye şu beyitlerle başlamaktadır:

سِرِّي لِمِيرِي وَعَرَجَ بِي إِلَى اِضْمٍ      وَسَلَّ غَرِيبَ الثَّقَا عَنْ جِوَرَةِ الْعَمِ

170 beyitten oluşan bu bedî’iyyede 173 bedî’ sanatı bulunmaktadır<sup>2</sup>.

İbn Duqmâk, bu bedî’iyyesine uzun bir şerh yazmıştır.

#### 26.Temlîhu’l-bedî’ bimedhî’s-şeffî:

Temlîhu’l-bedî’ bimedhî’s-şeffî, döneminin Mısır başkâtibi, şair ve edebiyatçı ‘Abdurrahmân b. ‘Aḥmed b. ‘Alî el-Ḥamîdî’nin<sup>3</sup> (Ö.h. 1005) bedî’iyyesidir<sup>4</sup>.

140 beyitten oluşan ve içinde 168 bedî’ sanatı bulunan bu bedî’iyyenin ilk beyitleri şunlardır:<sup>5</sup>

رَدِّتُغْ اَسْمًا وَاَسْمَى مَا يُرَامُ رُمٌ      وَحَيَّ حَيًّا حَوَاهَا مَعْلِنَ الْكُرَمِ

El-Ḥamîdî, bu bedî’iyyesine “Menḥu’s-semî’ şerhu telnîhi’l-bedî’ bimedhî’s-şeffî” isimli bir şerh yazmıştır.

#### 27.Muḥammed b. ‘Abdirrahmân b. Muḥammed el-Ḥamevî’nin bedî’iyyesi:

Muḥammed b. ‘Abdirrahmân b. Muḥammed el-Ḥamevî’nin<sup>1</sup> (Ö. h.1017) de bedî’iyyesi bulunmaktadır. El-Ḥamevî, önceki âlimlerden farklı olarak bedî’iyyesinin

<sup>1</sup> ‘Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.108.

<sup>2</sup> Aynı eser, s.109.

<sup>3</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/547; Yusuf ‘İlyân Serkis, a.g.e., s.799; ez-Ziriklî, a.g.e., III/296-297.

<sup>4</sup> ‘Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.110.

<sup>5</sup> Aynı eser, s.111.

kafiyesini esreli mim yerine esreli nûnla yazmıştır. Bu bedî'yyenin ilk beyitleri şunlardır:

هَجْرِي عَنِّي وَلَيْ وَصَلَ بِأَحْيَائِي      أَمَاتِي الْهَجْرُ جَاءَ الْوَصْلَ أَحْيَائِي

Tanınmış bir edebiyat alimi olan 'Abdulber b. 'Abdilkâdir el-Feyyûmî, bu bedî'yyeye hayran kalmış ve bundan esinlenerek bir bedî'yye de kendisi yazmıştır.

28.'Abdulkâdir b. Muḥammed b. Yaḥyâ el-Ḥuseynî eṭ-Ṭâberî el-Mekkî eş-Şâfi'î'nin bedî'yyesi:

'Abdulkâdir b. Muḥammed b. Yaḥyâ el-Ḥuseynî eṭ-Ṭâberî<sup>2</sup> (Ö. h. 1033) de bedî'yye yazan alimlerdenidir. Bu bedî'yyenin ilk beyitleri şunlardır:

خَمْنُ ابْنَادٍ مَبِيجِي حَيَّ ذِي سَلَم      ابْنِي بَرَاةَ اسْتَهْلَلُ فِي الْعَلَم

'İbn Ma'sûm, "'Envâru'r-rebî' fî 'envâ'i'l-bedî'" isimli eserine eṭ-Ṭâberî'nin bedî'yyesini almıştır. 94 beyitten oluşan bu bedî'yye, 104 bedî' sanatını içine almaktadır. Eṭ-Ṭâberî, beyitteki bedî' sanatını tevriye yoluyla belirtmiştir<sup>3</sup>.

Müellif, bu bedî'yyesine "'Uluvvu'l-ḥicce bite'lḥîri 'Ebî Bekr b. Ḥicce" adında bir şerh yazmıştır<sup>4</sup>.

29.Abdullâh ez-Ziftâvî'nin bedî'yyesi:

'Abdullâh ez-Ziftâvî'nin (Ö. h.1059) de bedî'yyesi bulunmaktadır. Bu bedî'yyenin ilk beyitleri şöyledir:

لَذِي فِي مَدَحِ أَهْلِ الْحَيِّ مِنْ إِضْم      بَرَاةَ تُوجِبُ اسْتِهْلَالَهَا بَقِي

Ez-Ziftâvî<sup>1</sup>, bu bedî'yyesinde bedî' sanatının çeşidini tevriye yoluyla beyitte belirtmiştir. Eş-Şalâhî, "Nuḡbetu'l-bedî' fî medḥi's-şeffî'" isimli eserine bu bedî'yyeyi almıştır. 131 beyitten oluşan bedî'yyede 136 bedî' sanatı bulunmaktadır<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Mısır'da yaşayan el-Hamevî, burada vefat etmiştir. El-Muhibbî, onun bir edebiyat alimi olduğunu ayrıca fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat, usûl ve nahiv ilmini iyi bildiğini belirtmektedir. Bkz., Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., II/267.

<sup>2</sup> Eṭ-Ṭâberî 972 yılında Mekke'de doğmuştur. Ailesinin yanında Mekke'de yaşamış ve 12 yaşında Kur'ân'ı ezberlemiştir. Bkz., Yusuf 'İlyân Serkîs, a.g.e., s. 1231; ez-Ziriklî, a.g.e., IV/44.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.114.

<sup>4</sup> Aynı eser, s.115.

Bedî'îyyenin son beyitleri ise şöyledir:

صلى وسلم تمنعنا عليك رضى رب العلاء خاتم الرسل كلهم

Ez-Ziftâvî'nin bedî'îyyesini 'Abdullatîf el-'Aşmâvî (Ö. h.1086'dan sonra),

"Husnu's-şanî bişerhî nuri'r-rebî" isminde bir şerh yazmıştır.

### 30.Et-Tirâzu'l-bedî' fî'm-tidâhî's-şeffî:

Et-Tirâzu'l-bedî' fî'm-tidâhî's-şeffî, 'Ebu'l-vefâ' b. 'Ömer b. 'Abdilvahhâb b. el-

'Urdî'nin<sup>3</sup> (Ö.h.1071) bedî'îyyesidir.

155 bedî' sanatını içine alan bu bedî'îyye, 151 beyitten oluşmaktadır. El-'Urdî, tevriye yoluyla bedî' sanatının çeşidini beyitte belirtmektedir.

Bu bedî'îyyenin ilk beyitleri:<sup>4</sup>

براعتي في ايدينا منحي لذي سلم قد استهلكت بمنع فاض كالمكم

'Ebu'l-Vefâ', bu bedî'îyyeye, "Fetḥu'l-bedî' fî ḥallî't-tirâzî'l-bedî' fî'm-tidâhî's-şeffî" isminde bir şerh yazmıştır. Bu şerhin bir nüshası Berlin Kütüphanesinde bulunmaktadır.

### 31.'İrşâdu'l-muḥî fî't-tevṣî:

'İrşâdu'l-muḥî fî't-tevṣî, 'Abdulber b. 'Abdilkâdir b. Muḥammed el-Feyyûmî'nin (Ö.h.1071) bedî'îyyesidir.<sup>5</sup>

El-Feyyûmî'nin bedî'îyyesinin ilk beyitleri şunlardır:

لما تفرغت سلع الخيف والبان اهل تمنعي ورؤى روضة البان

<sup>1</sup> Corci Zeydân, a.g.e., III/299.

<sup>2</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.116.

<sup>3</sup> Halep müfâllûḡu yapan el-'Urdî, hicrî 993 yılında Halep'te doğmuştur. Öğrenimini Halep'te tamamlamıştır. Babası başta olmak üzere dönemin önde gelen alimlerinden dersler almıştır. Dirayetli ve alçak gönüllü bir alimdir. Usta bir şîir ve nesir yazardır. Tasavvuf alanında da önemli eserler bırakmıştır. "Ma'âdinu'z-zeheb fî'l-a'yânî'l-muşerrefeti bihim Haleb" ile "Tarîku'l-hudâ" başlıca eserleridir. Bkz., ez-Ziriklî, a.g.e., VI/317.

<sup>4</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.118.

<sup>5</sup> Şîir ve nesir alanında eserleri bulunan ve bir edebiyat alimi olan el-Feyyûmî, Kahire'de yaşamış ve dönemin alimlerinden dersler almıştır. Mekke, Dimesk, Halep ve Kudus'te bulunan el-Feyyûmî, son olarak İstanbul'a gitmiş ve orada vefat etmiştir. Büyük bir şair ve edip olan el-Feyyûmî, döneminin önde gelen alimleri arasına girmeyi başarmış ve bir çok eser bırakmıştır. "Muntezu'l-uyûn ve'l-elbâb fî ba'dî'l-mute'ehhirîn min chîlî'l-'âdâb" ve "Husnu's-şanî" fî 'ilmi'l-bedî" belli başlı eserleridir. Bkz., Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/498; ez-Ziriklî, a.g.e., III/273.

Bu da esreli mim kuralına uymayan bedî'îyyelerdendir.

El-Feyyûmî'nin bu bedî'îyye üzerine yazdığı bir şerhi bulunmaktadır. Ancak bu bedî'îyyenin aslı da şerhi de günümüze kadar ulaşmamıştır.

**32.El-Hasan b. 'Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Husnî el-'Alevî el-Celâl el-Yemenî'nin bedî'îyyesi:**

El-Hasan b. 'Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Husnî el-'Alevî el-Celâl el-Yemenî<sup>1</sup> de (Ö.h.1084) bir bedî'îyye yazmıştır. 73 beyitten oluşan ve 79 bedî' sanatı ihtiva eden bu bedî'îyyenin ilk beyitleri şunlardır:

مَاذَا عَلَى الرُّكْبِ مِمَّا ذَاغَ لِلْأَسْمَى      بَعْدَ الطَّيْنِ الَّذِي فِي طَيِّبَةِ الْأَسْمَى

Müellif, bedî'îyyesinde bedî'îyyâtta ki mimli kafiye geleneğine uymamıştır<sup>2</sup>.

El-Yemenî, bu bedî'îyyesine 30 sayfalık küçük bir şerh de yazmıştır.

**33. Maḥmûd b. Ḥalîl Dâmâd Bayâzîzâde'nin bedî'îyyesi:**

Mostar şehrinde doğan ve öğrenimini orada tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek oranın da belli başlı alimlerinden dersler alan Maḥmûd b. Ḥalîl Dâmâd Bayâzîzâde<sup>3</sup> (Ö.h. 1069) de bir bedî'îyye yazmıştır<sup>4</sup>.

**34.Muḥammed Nâzım el-Multekî'nin bedî'îyyesi:**

Muḥammed Nâzım el-Multekî de bir bedî'îyye yazmıştır. Bu bedî'îyyede esreli mimli kafiye kuralına uyulmamıştır. Bunun yerine esreli lamla yapılan kafiye kullanılmıştır. \*

Tevriye yoluyla bedî' sanatı zikredilmeyen bu bedî'îyyenin ilk beyitleri şu şekildedir:

<sup>1</sup> El-Hasan b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Husnî el-'Alevî el-Celâl el-Yemenî, Yemen'de doğmuştur. Burada hayatını sürdürmüş ve burada vefat etmiştir. Sonra kadılık görevi için Halep'e gönderilen el-Yemenî, bedî, beyân, meânî ve fıkıh alanında yoğunlaşmıştır. Bu bedî'îyyesinin yanında "Şerhu bedî'îyyeti İbnî Câbir" adında bir eseri bulunmaktadır.Mantık, tefsir ve Arapça'da derinleşen el-Yemenî'nin birçok eseri bulunmaktadır. "Tekmiletu'l-keşf 'ala'l-keşşâf" ve "Şerh 'alâ'l-kâfiye fi'n-nahv" en önemli eserleridir. Bkz., ez-Ziriklî, a.g.e., II/182-183.

<sup>2</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.121.

<sup>3</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., II/416.

<sup>4</sup> Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., II/416; Kehhâle, a.g.e., II/162.

بِهِ بُنُورَ وَرَاءَ الْحُجُبِ فِي حَلِّي

بِحُجُومِ حَيْهَمِ بَابِ الْمَلَامِ قَلْبِي

El-Multekî, Hz. Peygamber'i ve ehli beytini övdüğü bu bedî'îyyesine, "Tuḥfetu'l-'udebâ' ve tesliyetu'l-ğurabâ'" isimli bir şerh yazmıştır.

### 35. Taḫdîmu 'Alî:

Taḫdîmu 'Alî, 'Alî b. Aḥmed b. Muḥammed b. Ma'sûm el-Medenî'nin (Ö.h.1119) bedî'îyyesidir.

Taḫdîmu 'Alî, 'İzzuddîn el-Mevsîlî'nin bedî'îyyesiyle aynı üslupta yazılmıştır. El-Mevsîlî gibi İbn Ma'sûm el-Medenî de bedî' sanatının ismini beyitte tevriye yoluyla belirtmiştir. 149 beyitten oluşan bu bedî'îyyede 155 bedî' sanatına yer verilmiştir.

Bedî'îyyenin ilk beyitleri şunlardır:<sup>1</sup>

لَهُ بَرَاعَةٌ شَتَّى يَسْتَهْلُ نَمِي

حُسْنُ ابْتِدَائِي بِفُكْرِي جِزْءَ الْعَمِ

Müellif bu bedî'îyyesine, "'Envâru'r-rebî' fî envâ'i'l-bedî'" isminde uzun bir şerh yazmıştır<sup>2</sup>.

### 36. Nesemâtu'l-esḫâr fî medhi'n-nebiyyi'l-muḫtâr:

Nesemâtu'l-esḫâr fî medhi'n-nebiyyi'l-muḫtâr, 'Abdulğani b. 'İsmâ'îl b. 'Abdulğani en-Nâbulî<sup>3</sup>'nin (Ö.h.1143) ilk bedî'îyyesidir.

En-Nâbulî, anlam kargaşası doğuracağını ileri sürerek beyitteki bedî' sanatının çeşidini, tevriye yoluyla belirtmemiştir. 150 beyitten oluşan bu bedî'îyyesinde 155

<sup>1</sup> El-Medenî, Hicrî 1052 yılında Medine'de doğmuştur. Babasından ve döneminin diğer alimlerinden dersler almıştır. Birçok yer dolaştıktan ve bir muddet Hindistan'da kaldıktan sonra Şirâz şehrine yerleşmiş ve hayatının sonuna kadar orada kalmıştır. Alim ve şair olan el-Medenî, aynı zamanda bir biyografi yazardır. İlmî otoritesini ortaya koyan birçok eser yazmıştır. "Sulâfetu'l-'asr fî meḥâsini's-şu'arâ" bîkulî mısır", "Hadîkatu'l-'ilm", "Selvetu'l-ğarîb" ve "Etturâz fî'l-luğâ" en önemli eserleridir.

<sup>2</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.125.

<sup>3</sup> En-Nâbulî h.1050 yılında Dimeşk'te doğmuştur. Babasının isteği üzerine Kur'ân'ı öğrenmiş ve küçük yaşlarda ilim tahsiline başlamıştır. 12 yaşındayken babası vefat etmiştir. Babasının vefatından sonra öğrenimini tamamlayan en-Nâbulî, Şam'daki Emevî camiinde hocalık yapacak seviyeye gelmiştir. Ünlü bir şiir ve nesir yazarı olan en-Nâbulî, aynı zamanda büyük bir tasavvuf alimidir. Birçok eser bırakan en-Nâbulî'nin en önemli eserleri, "Zehâ'iru'l-mevâris fî'd-delaleti 'alâ mevâdî'i'l-'ahâdis", "Kalâ'idu'l-mercân fî 'akâ'idî ehli'l-'imân", "Zeylu nefḫati'r-reyhâne", "Divânü'l-hakâ'ik" ve "Divânü'd-devevîn"dir. Bkz., Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 1832-1834; ez-Ziriklî, IV/32-33.

bedî' sanatı bulunmaktadır. En-Nâbulsî, bu bedî'iyyesini hicrî 1075 yılında tamamlamıştır. Bu bedî'iyye şu beyitlerle başlamaktadır:

يَا مَنَزَلَ الرُّكْبِ بَيْنَ الْبَآنِ وَالْعَمِّ  
مِنْ سَفَحِ كَاطِمَةٍ حَنِينَتْ بِالنِّمِّ

En-Nâbulsî, bu bedî'iyyesine “nefehâtu'l-'ezhâr ‘alâ nesemâti'l-'eshâr fî medhî'n-nebiyyi'l-muhtâr” isimli bir şerh yazmıştır<sup>1</sup>.

### 37.Melîhu'l-bedî' fî medhî's-şeffî:

Melîhu'l-bedî' fî medhî's-şeffî, 'Abdulganî en-Nâbulsî'nin ikinci bedî'iyyesidir. Bu bedî'iyyeyi h.1077 yılında yazmıştır. Müellifin, şerhini yapmadığı bu bedî'iyyenin ilk beyitleri şunlardır:

يَا حُسْنَ مَطْلَعِ مَنْ أَهْوَى بِذِي سَلَمٍ  
بِرَاغَةِ الشُّوقِ فِي اسْتِبْلَالِهَا أَلَمٍ

En-Nâbulsî, bu kasidede İbn Hicce ile el-Mavşilî'yi örnek almış ve bedî' sanatının ismini beyitte zikretmiştir. En-Nâbulsî, ikinci bedî'iyyesinin her beytini, birinci bedî'iyyesinin dipnotunda ilgili yerlerde belirtmiştir. Her iki bedî'iyyesi, toplam 150 beyitten oluşmuştur. En-Nâbulsî, 150 sanat zikrettiği bu kasidesinde, kendisinden önce yazılan bedî'iyyelerde yer almayan sanatlara da yer vermiştir. Bazen kafiye yapısı gereği, aynı beyitte, farklı, birden fazla bedî' sanatı zikretmiştir<sup>2</sup>.

### 38.El-'İkdu'l-bedî' fî medhî's-şeffî:

El-'İkdu'l-bedî' fî medhî's-şeffî, Kâsım b. Muhammed el-Bekrecî el-Halebî<sup>3</sup>'nin (Ö. h. 1169) bedî'iyyesidir.<sup>4</sup>

El-Bekrecî'nin bedî'iyyesinin ilk beyitleri şunlardır:

مِنْ حُسْنِ مَطْلَعِ أَهْلِ الْبَآنِ وَالْعَمِّ  
بِرَاغَتِي مُسْتَهْلٍ نَمَتْهَا بِنَمِي

<sup>1</sup> 'Abdulaziz 'Atîk, a.g.e., s. 323.

<sup>2</sup> Aynı eser, s. 323.

<sup>3</sup> H.1094 yılında Halep'te doğmuştur. Haleb'in tanınmış alimlerinden dersler alan el-Bekrecî, kısa zamanda kendisini yetiştirmiş ve dönemin önde gelen alimlerinden biri olmuştur. Arap dili ve belagatında derinleşen el-Bekrecî, tefsir ve fıkıhla da uğraşmıştır. Şiirle de yakından ilgilenmiş ve birçok eser bırakmıştır. “Şerhu hemeziyyeti'l-bûsîrî”, “Şerhu'l-hazreciyye”, “ed-durru'l-muntehab min 'emsâli'l-'arab” ve “el-Matla'u'l-bedî' ‘alâ bedî'iyyetu'l-bekrî” belli başlı eserleridir. Bkz., Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., I/834; Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 577; ez-Zirikî, a.g.e., V/183.

<sup>4</sup> Ali Ebû Zeyd, a.g.e., s.133.

El-Bekrecî, bu bedî'yyesine "Hilyetu'l-'îkdi'l-bedî' fî medhî'ş-şefî'" adında güzel bir şerh yazmıştır<sup>1</sup>.

### 39.Miftâhu'l-ferec fî medhî 'âli'd-derec:

Miftâhu'l-ferec fî medhî 'âli'd-derec, 'Alî b. Muhammed Tâcuddîn b. 'Abdilmuhsin el-Ğal'î el-Ĥanevî el-Mekkî'nin<sup>2</sup> (Ö.h. 1172) bedî'yyesidir.

Bedî'yyesinin ilk beyitleri şöyledir:

بِرَاغَةِ الْمَطْعِ إِذْ نَأْتَتْ مِنَ الْجَمِّ وَأَقْبَلَتْ تَسْتَهْلُ الْجُودَ مِنَ الْجَمِّ

El-Ğal'î, bedî' sanatını, tevriye yoluyla beyitte belirtmiştir<sup>3</sup>.

134 beyitten oluşan bu bedî'yyede 135 bedî' sanat bulunmaktadır.<sup>4</sup> El-Ğal'î, bu bedî'yyesine "Tâcu'l-bedî'i ve'l-belec 'alâ miftâhî'l-fereci fî medhî 'âli'd-derec" isminde üç ciltlik bir şerh yazmıştır. El-Ğal'î'nin bundan başka iki bedî'yyesi daha bulunmaktadır<sup>5</sup>.

### 40.El-Ğasidetu'l-bedî'yye:

El-Ğasidetu'l-bedî'yye, Hintli bir alim olan Ğulâm 'Alî 'Âzâd b. Nûh el-Ĥuseynî'nin (Ö.1194) bedî'yyesidir. Bu zat, Hindistan'ın Ĥassân'ı olarak tanınmıştır.<sup>6</sup>

Müellif kasidesini, "Şubhatu'l-mercân fî 'âsâri hindistân" isimli kitabında zikretmektedir. Bedî'yye, şu beyitlerle başlamaktadır:

الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا حَافِظَ فِي الظُّلَمِ مَنَارُكِي مَنِيمَ الْمَنَامِ مِنْ إِضْمٍ

101 beyitten oluşan bu bedî'yyesinde 112 bedî' sanatı zikretmiştir. El-Ĥuseynî, bu bedî'yyesini, miraç mucizesini kabul etmeyenlere karşı bir reddiye olarak yazmıştır<sup>7</sup>.

<sup>1</sup> Aynı eser, s.135.

<sup>2</sup> El-Kal'î, Mekke'de doğmuştur. Öğrenimini burada tamamlamıştır. Büyük bir şöhet elde eden el-Kal'î, bazı vezirlere de yakın olmuştur. bu yakınlığı sebebiyle daha sonraları, mal varlığına el konmuş ve sargune gönderilmiştir. Arkasında birçok eser bırakan el-Kal'î, sargune gönderildiği İskenderiye şehrinde vefat etmiştir. Eserleri arasında "Şerhu bedî'yyeti'n-Nâbulîsî", "Tekmilu'l-fadl bi'ilmî'r-reml" ve bir şiir divanı bulunmaktadır. Bkz., Bağdadlı İsmail Paşa, a.g.e., 1/768; ez-Ziriklî, a.g.e., V/16.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.137.

<sup>4</sup> Aynı eser, s.138.

<sup>5</sup> Aynı eser, s.139.

<sup>6</sup> Aynı eser, s.141.

<sup>7</sup> Aynı eser, s.142.

#### 41. Menḥu'l-'ilāh fī medḥi rasūlillāh:

Menḥu'l-'ilāh fī medḥi rasūlillāh, Muḥammed b. Muṣṭafā b. Kemāliddīn el-Bekrī'nin<sup>1</sup> (Ö. 1196) bedî'iyyesidir.

137 beyitten oluşan ve 139 bedî' sanatı ihtiva eden bu bedî'iyyenin ilk beyitleri şunlardır.<sup>2</sup>

سِرُّ بِي لِمِيرِي وَخِي سَكَوْنَ الْعَلَمِ  
وَأَثَرُ بَخِي حَمَى سَكَاوَنَ ذِي سَلَمِ

El-Bekrî, bu bedî'iyyesine, "El-Minḥu'l-'ilâhiyye fī medḥi ḥayrî'l-berîyye" isminde uzun bir şerh yazmıştır.

#### 42. El-Bedî'iyyetu'l-'umeriyye:

El-Bedî'iyyetu'l-'umeriyye, Muḥammed 'Emîn b. Ḥayrillāh b. Maḥmûd b. Mûsâ el-Ḥatîb el-'Umerî<sup>3</sup>'nin (Ö.h. 1203) bedî'iyyesidir.

Bedî'iyyesinin ilk beyitleri şunlardır:

حُصْنُ أَبَدًا كَلِمِي يَوْمًا بِذِي سَلَمِ  
بِرَاغَةِ الْمَذْحِ فِي اسْتِبْطَالِهِ بِقِي

Bedî' sanatını, beyitte tevriye yoluyla belirten el-'Umerî, bedî'iyyesine "et-Tuḥafu'l-'edebiyye fî'n-nuketi'l-bedî'iyye" adında bir şerh yazmıştır.<sup>4</sup>

#### 43. Marâḩi'l-ferec fī medḥi 'ālî'd-derec:

Marâḩi'l-ferec fī medḥi 'ālî'd-derec, 'Alî b. 'Aḥmed Taḳiyyuddīn en-Neccârî el-Ḳabbânî'nin<sup>5</sup> (Ö.1221) bedî'iyyesidir.<sup>6</sup>

#### 44. Şuduvvu'l-'andeliḥ fī medḥi'l-ḥabîb:

<sup>1</sup> Büyük bir şair, tasavvuf ve edebiyat alimi olan el-Bekrî, h. 1143 yılında Kudüs'te doğmuştur. İlim tahsiline babasının yanında başlamıştır. Daha sonra dönemin tanınmış alimlerinden ders almıştır. Birçok eser bırakan el-Bekrî, Gazzze'de vefat etmiştir. Eserleri arasında "Keşfu'z-zunûn fî 'esmâ'i'ş-şurûḥ ve'l-mutîn" ile "Er-Ravdu'r-râ'id fî 'ilmi'l-ferâ'id" en önemlileridir. Bkz., Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 580.

<sup>2</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.143.

<sup>3</sup> El-'Umerî 1101 yılında doğmuştur. İlim tahsiline babasının yanında başlamıştır. Sonra dönemin belli başlı alimlerinden ders almıştır. Irak şehirlerini dolaşan el-'Umerî, Musul'da bir muddet hocalık da yapmıştır. Birçok eser yazmıştır. "Menḥu'l-'evliyâ", "Matâli'u'l-'ulûm" ve "Kitâbun fî 'ilmi'l-'arûd" en önemli eserleridir. Bkz., ez-Ziriklî, a.g.e., VI/41-42)

<sup>4</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.145.

<sup>5</sup> El-Kabbânî h. 1134 yılında Mekke'de doğmuştur. 1171'de babası ve kardeşiyle birlikte Mısır'a gitmiştir. Burada ilim tahsil etmiş ve ticaretle uğraşmıştır. Büyük bir şair ve edebiyatçı olan el-Kabbânî'nin "Nefḥu'l-'ekmâm" isimli eseri ve bir divanı bulunmaktadır. Bkz., ez-Ziriklî, a.g.e., IV/260; Kehhâle, a.g.e., VII/12.

<sup>6</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.146.

Şuduvvu'l-'andelîb fî medhi'l-ḥabîb, Ḥalîl el-Vekîl el-Behnevî'nin bedî'îyesidir. Hicrî 13. yüzyıl alimlerindendir. Bedî'îyesinin yazım ve şerhini 1239 yılında tamamlamıştır. 101 beyitten oluşan ve 101 bedî' sanatı ihtiva eden bu kasidesinin ilk beyitleri şunlardır:<sup>1</sup>

قَفَّ بِالْعَفِيقِ وَيَلْجُ حَيْرَةَ الْحَرَمِ  
مَنَامَ صَبَّ لِرُؤْيَاهُمْ مَشْغُوقِ ظَمِي

45. Muştafâ b. 'Abdilhahhâb b. Sa'îd eş-Şalâhî'nin bedî'îyesi:

Büyük bir şair ve edebiyatçı olan eş-Şalâhî<sup>2</sup>, (Ö. 1265) de bedî'îye yazmıştır. Eş-Şalâhî'nin, bedî'îyesinin ilk beyitleri şunlardır:

عَلَّتْ قَلْبِي بِذِكْرِ الْبَاقِ وَالْعَمِ  
وَلَمْ تَلَمْ فُرَادِي مِثْلِكَ بِالْكَمِ

162 beyitten oluşan bu bedî'îyyede 165 bedî sanatı bulunmaktadır.<sup>3</sup>

46. Tuḥfetu'l-'esmâ' bimevlidi ḥaseni'l-'aḥlâki ve't-ṭibâ':

Tuḥfetu'l-'esmâ' bimevlidi ḥaseni'l-'aḥlâki ve't-ṭibâ', Muḥammed Nesîb b. Ḥuseyn b. Yahyâ b. Ḥamza el-Ḥuseynî'nin (Ö.1265) bedî'îyesidir. El-Ḥuseynî 1201 yılında doğmuştur. Dimeşk'lı büyük bir edebiyat alimidir. İbn Ḥamza el-Ḥuseynî'nin bedî'îyesi diğer bedî'îyelerden arasında ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çünkü müellif, hem Hz. Peygamber'i (s.a.v.) medhetmiş hem de mevlid-i şerifini çok güzel bir üslupla anlatmıştır. İbn Ḥamza el-Ḥuseynî'nin, bu mevlid kasidesiyle Bedî'îyyât ilmine getirdiği yenilikleri devam ettiren olmamıştır.

155 beyitten oluşan bu bedî'îyyenin ilk beyitleri şunlardır:<sup>4</sup>

حَمْدًا جَزِيلًا لِمَنْ قَدْ شَرَّفَنَا الْأَمَمَا  
بُحْصَنَ طَلْعَةِ مَوْلُودٍ عَلَا الْخَطَمَا

Müellif, bu bedî'îyesinin kafiyesini, esreli mim yerine fethalı mim yapmıştır.

Bedî'îyyenin son beyitleri şunlardır:<sup>5</sup>

<sup>1</sup> Aynı eser, s.149.

<sup>2</sup> Es-Salâhî Dimeşk'te doğmuştur. İlmî şöhreti her tarafa yayılmıştır. Es-Salâhî, Dimeşk'te vefat etmiş ve buradaki Kâsyûn mezarlığına defnedilmiştir. Bkz., Kehhâle, a.g.e., XXII/264.

<sup>3</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.151.

<sup>4</sup> Aynı eser, s.153.

<sup>5</sup> Aynı eser, s.154.

فَعِدْنَاهَا وَكَلَنْتُ خَيْرَ الْأَتَامِ وَذَا  
حُصْنُ الْخِثَامِ بِهِ يَرْجُوهُ مَنْ نَظَمَا

**47.Nâşif b. ‘Abdillâh b. Nâşif el-Yâzici’nin bedî’iyyesi:**

Nâşif b. ‘Abdillâh b. Nâşif el-Yâzici (Ö.1287) de Hz. ‘İsâ’yı (a.s.) övmek maksadıyla bir bedî’iyye yazmıştır. Bu, Hristiyan şairlerin kaleme aldıkları bedî’iyyeler arasına girmektedir<sup>1</sup>.

114 beyitten oluşan ve 123 bedî’ sanatı ihtiva eden bu bedî’iyyenin ilk beyitleri şunlardır.<sup>2</sup>

عَاجِ الْمُنِيمِ بِالْأَطْلَالِ فَالْعَمِ  
فَانْدِرِغِ الْمُنْعِ فِي اسْتِهْلَالِهِ الْعَرَمِ

Müellif bu bedî’iyyesine, “El-Ḳutûfu’d-dâniye” ismini verdiği uzun bir şerh yazmıştır<sup>3</sup>.

**48.‘Unvânu’r-rıẓvân fî medḥi seyyidi veledi ‘adnân:**

‘Unvânu’r-rıẓvân fî medḥi seyyidi veledi ‘adnân, Muhammed Rıẓvân b. Muhammed b. İsmâ’il’in<sup>4</sup> (Ö. 1291) bedî’iyyesidir. Bu bedî’iyyenin ilk beyitleri şunlardır:

بِرَاعَةِ الشُّوقِ مِنْ تَنْكَارِ ذِي سَلَمِ  
قَدْ اسْتَهْلَيْتُ لَمُوعَ الْخَيْنِ قَالَتَمِ

Hız. Peygamber’i medhetmek için nasıl bir bedî’iyye yazacağı konusunda müellif başta kararsız kalmış ve bir arayış içinde olmuştur. Sonunda İbn Hicce’nin bedî’iyyesiyle tanışmış ve bundan esinlenerek kendi bedî’iyyesini ortaya koymuştur. Neredeyse her konuda İbn Hicce’yi örnek alan Muhammed Rıẓvân, 145 beyitte oluşan bedî’iyyesinde 151 bedî’ sanatı zikretmiştir.<sup>5</sup> Bu bedî’iyyenin şerhi yapılmamıştır.

**49.Maḥmûd Şafvet b. Muştafâ es-Sâ’âtî’nin bedî’iyyesi:**

<sup>1</sup> ‘Abdulaziz ‘Atîk, a.g.e., s. 325.

<sup>2</sup> H. 1214 yılında Lübnan’da doğmuştur. Burada hayatını sürdürmüştür. Emir Beşir eş-Şihâbî’nin yanında katiplik yapmıştır. Bu vesileyle tamınma fırsatı bulan Nâşif el-Yâzici, kitap yazarak ve hocalık yaparak hayatını sürdürmüştür. El-Yâzici, “Mecma’u’l-bahreyn”, “Faslu’l-hitâb”, “Fî kavâ’idi’l-luġati’l-‘arabiyye” ve “el-‘Urfu’t-tayyib şerhu dîvâni Ebi’t-tayyib” başta olmak üzere birçok eser bırakmıştır. Bkz. ez-Zeyyât, a.g.e., s.468.

<sup>3</sup> ‘Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.156.

<sup>4</sup> Yusuf ‘İlyân Serkis, a.g.e., s. 940.

<sup>5</sup> ‘Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.157.

Maḥmūd Şafvet b. Muşţafâ es-Sâ'âtî<sup>1</sup> (Ö.1298) de bedî'îyye yazmıştır. Bedî'îyyesinin ilk beyitleri şunlardır:

مَنْعُ النُّمُوعِ لِذِكْرِ الْمُنْعِ وَالْعَمِ أَبْدَى التَّرَاعَةِ فِي اسْتِغْلَالِهِ بِنَمِي

142 beyitten oluşan bu bedî'îyye<sup>2</sup> 150 bedî' sanatı ihtiva etmektedir. Es-Sâ'âtî'nin bedî'îyyesini, Abdullâh Fikrî Pâşâ (Ö.1306) şerh etmiştir<sup>3</sup>. Ayrıca es-Sâ'âtî'nin, "Muzdevicât" isimli bir eseri ve bir şiir divanı da bulunmaktadır<sup>4</sup>.

#### 50.Zehru'r-rebî' fî fenni'l-bedî':

Zehru'r-rebî' fî fenni'l-bedî', 'Ersânyûs Fâris b. Yûsuf b. 'İbrâhîm el-Fâhûrî'nin<sup>5</sup>, (Ö.1301) bedî'îyyesidir.<sup>6</sup>

El-Fâhûrî, Hz. 'İsâ, Hz. Meryem'e ve Havarîlere övgü için bu bedî'îyyesini yazmıştır. 147 beyitten oluşan ve müellifin kendisi tarafından şerh edilen bu bedî'îyyenin ilk beyitleri şunlardır:

فَخِي حَيِّ الْجَيْلِ الْجَامِعِ الْعِظَمِ وَبَيَّتْ لَحْمٍ وَالْأَقْدَمَتِ بِهِم

#### 51.El-Lem'atu'l-muḥammedîyye fî medḥi ḥayri'l-berîyye:

El-Lem'atu'l-muḥammedîyye fî medḥi ḥayri'l-berîyye, Muḥammed b. 'Abdilḥamîd b. 'Abdilkâdir el-Ḥakîmzâde el-Bağdâdî'nin (Ö.1301) bedî'îyyesidir<sup>7</sup>.

#### 52.Tercumânu'z-zamîr fî medḥi'l-hâdî'l-beşîr:

Tercumânu'z-zamîr fî medḥi'l-hâdî'l-beşîr, 'Abdulkâdir b. 'Abdilkâdir el-Ḥuseynî el-'Edhemî'nin<sup>1</sup> (Ö.1325) bedî'îyyesidir<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Es-Sâ'âtî, Mısır'ın önde gelen edebiyatçılarındandır. Kahire'de doğmuştur. Bir muddet Hicaz'da kaldıktan sonra tekrar Kahire'ye dönmüş ve burada vefat etmiştir. Saatçilik mesleğine olan hayranlığıyla tanınmıştır. Bkz., Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 966; ez-Zirikli, a.g.e., VII/174.

<sup>2</sup> Şevkî Dayf, a.g.e., s. 366.

<sup>3</sup> 'Abdulazîz 'Afik, a.g.e., s. 325.

<sup>4</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.159.

<sup>5</sup> Şair ve edebiyatçı olan el-Fâhûrî h.1215 yılında Lübnan'da doğmuştur. Öğrenimini burada tamamlamış ve Kilisede ders verecek konuma gelmiştir. Hz. 'İsâ'yı öven üç kaside yazan el-Fâhûrî'nin, "Ravdu'l-cinân fî'l-ma'ânî ve'l-beyân", "El-Mizânü'z-zehbi fî's-şi'rî'l-'arabî" ile "Şerhu divânî'l-mutenebbî" adlı eserleri mevcuttur. Bkz., Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 1423; ez-Zirikli, a.g.e., I/287.

<sup>6</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.160.

<sup>7</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.162.

Bedî'îyyesinin ilk beyitleri şunlardır:

بَدِيعُ مَطْلَعِ غُرُبِ الْبَاقِ وَالْعَلَمِ  
أَبْدَى بَرَاةٍ خَمْنٍ تَمْتَلِهُ نَمِي

El-'Edhemî, 207 beyitten oluşan bedî'îyyesinde 214 bedî' sanatı zikretmiş ve bunları beyitte belirtmiştir<sup>3</sup>.

Muhammed Bedruddîn er-Râfî'î bu bedî'îyyeyi şerh etmiştir. Bu şerhe, "Bedî'ut-tahbîr şerhu tercumâni'z-zamîr" ismini vermiştir.

### 53.El-Bedî'îyyetu'n-nûriyye fî medhî hayri'l-berîyye:

El-Bedî'îyyetu'n-nûriyye fî medhî hayri'l-berîyye, Muhammed Nûrî Pâşâ b. 'Aḥmed b. 'Abdilvahhâb el-Kilânî'nin (Ö.1326) bedî'îyyesidir. 1252 yılında Ḥama'da doğmuştur. Halep ve Ḥama'da bulunan dönemin ileri gelen alimlerinden naḥiv, Kır'ân ve fıkıh dersleri almıştır. Büyük bir şair ve edebiyatçıdır<sup>4</sup>. Bedî'îyyesi şu beyitlerle başlamaktadır:

ثَوْرُ الْمَطْلَعِ مِنْ أَقْصَى دِي سَلَمِ  
بَرَاةِ الصَّبِّ لِاسْتِهْلَالِ حَبِمْ

El-Kilânî de beyitteki bedî' sanatının çeşidini tevriye yoluyla belirten şairlerdendir.

### 54.Nûru'r-rebî' 'alâ nazmî'l-bedî':

Nûru'r-rebî' 'alâ nazmî'l-bedî', 'Abdulḥamîd b. Muhammed 'Alî Kuds'ûn<sup>5</sup>, (Ö.1335) bedî'îyyesidir. Bedî'îyyesinin ilk beyitleri şunlardır:

مِنْ بُحْرِ رَمَةِ وَالرَّيَّانِ وَالْعَلَمِ  
عَقِيقُ نَمِي جَزَى وَالشُّوقِ كَالْعَلَمِ

201 bedî' sanatını içine alan bu bedî'îyye 197 beyittir. Müellif bu kasidesine "Ṭâlî'u's-sa'dî'r-refî' fî şerhi nûri'r-rebî' 'alâ nazmî'l-bedî'î'l-muṭaṣṣammini lîmedhî'l-ḥabîbî's-şefî'" isminde bir şerh yazmıştır. Bu şerh h.1321 yılında Mısır'da basılmıştır<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> El-'Edhemî Suriye'nin Trablus şehridendir. Birçok ilimle uğraşan el-Edhemî'nin en önemli eserleri, "İrşâdu'l-murîd", "Tezkîretu 'ulî'l-basâ'iri fî'l-kebâ'iri ve's-sağâ'iri" ve "Hediyyetu'n-nâsik"dir. Bkz., Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 773, 925; ez-Ziriklî, a.g.e., IV/39.

<sup>2</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s.164.

<sup>3</sup> Aynı eser, s.165.

<sup>4</sup> Aynı eser, s.166.

<sup>5</sup> 'Abdulḥamîd b. Muhammed 'Alî Kuds, h.1280 yılında doğmuştur. Büyük bir edebiyat alimidir. Mescid-i Haram'da dersler vermiş ve birçok eser bırakmıştır. "İrşâdu'l-muhtedî", "Def'u's-şidde fî teşfîri'l-burde" ve "Ez-Zehâ'iru'l-kudsîyye fî ziyâreti hayri'l-berîyye" müellifin başlıca eserleridir. Bkz., Yusuf 'İlyân Serkis, a.g.e., s. 1275-1276; ez-Ziriklî, a.g.e., III/288-289.

### 55.Bedî'ü't-telhîs ve telhîsu'l-bedî':

Bedî'ü't-telhîs ve telhîsu'l-bedî', Tâhir b. Şâlih b. 'Ahmed el-Cezâ'î'nin (Ö. 1338) bedî'iyyesidir.

Bu bedî'iyyenin ilk beyitleri şunlardır:

بَيْنَ حَمْنٍ يُنَوِّرُ نَحْوَ ذِي سَلَمٍ      قَدْ رَأَيْتِي ذِكْرَهُ فِي مَطْلَعِ الْكَلِمِ

Bu bedî'iyyenin diğer bedî'iyyelerden ayrılan yönü, el-Çazvîni'nin "et-Telhîs" isimli eserinde zikredilen bedî' sanatlarını ihtiva etmesidir. 71 bedî' sanatı ihtiva eden bu kaside 65 beyitten oluşmaktadır<sup>2</sup>.

Bedî'iyyesini şerh eden el-Cezâ'î, bu şerhe yine bedî'iyyesinin adını vermiştir.<sup>3</sup>

### 2.BEDÎ'İYYÂTIN ARAP EDEBİYATINA ETKİSİ

Bedî'iyyât yazarları hem şair hem de edebiyatçıydı. Bunların şairlik yetenekleri ile şiirlerindeki ince üslup doğal olarak edebî kişiliklerine de yansımıştır. Söz konusu şairler sadece bedî'iyyât yazmamışlar, kasidelerin daha iyi anlaşılması için ayrıca bunlara, şerh de yazmışlardır. Bu şerhleri yazmalarındaki amaç, şiirdeki muğlak olan yerleri ve bunların istişhad yerlerini göstermektir. Şiirden etkilenen şairin arkadaş ve hayranlarının da bu şiirlere şerh yazdığını görüyoruz. Bedî'iyyât alanında yapılan kapsamlı çalışmaların Arap edebiyatında önemli bir yeri olmuştur.<sup>4</sup>

Şiir veya nefsir olsun bedî'iyyât ile ilgili bu eserlerde, Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Peygamberimizin (s.a.v.) hadislerinin yanı sıra; yer yer edebî sanatlara, tarihî bilgilere, hikayelere ve darb-ı mesellere rastlamamız mümkündür. Bedî'iyyât alanındaki eserlerin artmasında bu hususların büyük bir etkisi olmuştur. Bedî'iyyâtın etkisiyle diğer alanlarda da eserler yazılmıştır.

<sup>1</sup> 'Ali Ebû Zeyd, a.g.e., s.173.

<sup>2</sup> Aynı eser, s.174.

<sup>3</sup> Aynı eser, s.175.

<sup>4</sup> Bekrî Şeyh Emîn, a.g.e., s. 22

İbn Hicce el-Ĥamevî'nin "Ĥizânetu'l-'edeb"i, İbn Ma'sûm'un "'Envâru'r-rebî"'i ile en-Nâbulî'nin "Nefcâtu'l-ezhâr 'alâ nesemâti'l-esĥâr"ı yazılan bu eserlere örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu müellifler, şerh ettikleri bedî'îyyedeki önemli Belâğat bilgilerini de vermişlerdir. Bedî'îyyât alanında yazılmış bu şerhler, kendileriyle aynı dönemde yaşamış diğer şairlere ilham kaynağı olmuş ve bunlar tarafından uzun kasideler yazılmıştır. Bu dönemde kitap haline getirilen kasideler kalıcı olmuş ve zamanımıza kadar gelmiştir. Diğer çalışmalar ise unutulup gitmiştir<sup>1</sup>.

Bedî'îyyelerin yazılış amacı Hz. Peygamberi övmek olmasına rağmen yazılan şerhlerde bu husus ihmal edilmiştir. Yapılan şerhlerde Belâğat, tarih, sarf ve nahiv bilgilerine uzun uzadıya yer verilmesine rağmen Hz. Peygamber'in hayatına dair hiçbir bilgiye rastlayamıyoruz. Bedî'îyyât alanında yazılmış "Ĥizânetu'l-'edeb" ve "'Envâru'r-rebî"' gibi büyük şerhlerde bile bu önemli husus ihmal edilmiştir. Bu alanda yazılmış şerhler bu yönden eleştirilmiştir.

Abbâsîler dönemindeki şairlerin, eserlerinde bedî' sanatlarını çok kullanmaları, bazen kabul görmüş, bazen de eleştirilmiştir. 'İbnu'l-Mu'tezz, bedî' sanatlarının gerekliliğini savunmuş, buna da Kur'ân-ı Kerîm'den, hadis-i şerîflerden ve eski şiirden deliller getirmiştir.

Belâğat alanındaki çalışmalar Şafîyyuddîn el-Ĥillî dönemine kadar sürmüştür. Buna rağmen Belâğat ilmi yeterince gelişmemiş ve küçük çaplı çalışmalardan öteye geçememiştir. Bunun sonucu olarak Belâğat ilmi, sadece okunup ezberlenen ve keyif alınmayan bir ilim haline gelmiştir.

Belâğat ve özellikle bedî' alanındaki bu olumsuz durum el-Bûşîrî'nin el-Burde'si ile son bulmuştur. El-Burde kasidesi, birçok kişi tarafından kabul görmüş, ezberlenmiş ve dilden dile sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu çaba, el-Ĥillî ile devam etmiştir. El-Ĥillî,

<sup>1</sup> Aynı eser, s. 23

el-Bûşîrî'nin izinden giderek Hz. Peygamber'i öven çok güzel bir kaside ortaya koymuştur<sup>1</sup>.

Bu iki önemli çalışma ile bedî'ıyyât gönüllerde taht kurmuştur. Bu durum gerek bedî' sanatları gerekse Belâğat ilmini olumlu yönde etkilemiştir. Buna paralel olarak bedî'ıyyât alanındaki çalışmalar artmıştır. Belâğat ilmi, bedî'ıyyât ile birlikte canlılık kazanmıştır. Bedî'ıyyât ile birlikte Belâğat, alimlerin yanı sıra halkın da ilgilendiği bir ilim haline gelmiştir. Bedî' sanatlarının Hz. Peygamber'in medhinde kullanılmasıyla Belâğat ilmine bu ilgi daha da artmıştır. Bedî'ıyyelerin akıcı olması ve eğitim amaçlı kullanılması, bedî' sanatlarının kolaylıkla öğrenilmesini sağlamıştır. Bedî'ıyyât alanındaki çalışmalar tam yedi asır sürmüştür<sup>2</sup>.

Bedî'ıyyâtın Arap edebiyatına etkilerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1-Belâğatın yaygınlaştırılması ve toplumla özdeşleştirilmesi.
- 2- Bedî' ilminin, Beyân ve Me'ânî ilimlerinden ayrılarak esaslarının belirlenmesi.
- 3-Bedî' ilminin, edebiyat ekolüne kazandırılması.
- 4-Arap edebiyatında yeni bedî' sanatlarının ortaya çıkması.

Bu maddeleri başlıklar halinde kısaca ele alalım:

#### **1-Belâğatın Yaygınlaştırılması ve Toplumla Özdeşleştirilmesi:**

Burada Belâğatın insanların bilmediği bir ilim olduğunu kasdetmiyoruz. Asıl vurgulamak istediğimiz husus, bu ilmin kaideleridir. Şarf ve Nahiv gibi Belâğatın da kuralları bulunmaktadır. Araplar, Belâğatı, günlük hayatlarında yaygın kullanmalarına rağmen onun kurallarını bilmiyorlardı. Bedî'ıyyât dönemine kadar halk Belâğat ilmine ilgisiz kalmıştır.

El-Câhız'ın Beyân'ıyla el-Ĥillî'nin bedî'ıyyesi arasında gerçekleştirilen Belâğat çalışmaları, Belâğatın bir halk sanatı olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Dîn

<sup>1</sup> Aynı eser, s. 24

<sup>2</sup> Aynı eser, s. 25

içerikli bedî'îyyâtın Arap edebiyatına girmesiyle insanların Belâğata olan meyilleri artmıştır. Çünkü bedî'îyyât unsurunu bünyesinde barındıran Belâğat, içindeki bedî' sanatlarıyla artık hem akla hem duygulara hitap etmeye başlamıştır. Eğer ilk bedî'îyye geniş halk kitleleri tarafından büyük bir kabul görmüş olmasaydı, belki de bedî'îyyât alanında telif yapmaya hiçbir şair cesaret edemeyecekti. Ama insanlar tüm benlikleriyle bedî'îyyâtı benimsediler. Bu alanda şairler adeta bir yarış içine girdiler.

Asırlar boyu dilden dile dolaşan bedî'îyyeler gibi bunlara yazılan şerhler de Belâğatın halkla özdeşleştiğini açıkça göstermektedir<sup>1</sup>.

## **2-Bedî' İlminin, Beyân ve Me'ânî İlimlerinden Ayrılarak Esaslarının Belirlenmesi**

Belâğat'ın me'ânî, beyân ve bedî' şeklinde üç bölüme ayrılması Arap edebiyatında bir dönüm noktası olmuş ve Belâğat ilminin kuralları tespit edilmiştir<sup>2</sup>.

Sistemli olarak ilk kez Belâğat ilminin ihtiva ettiği sanatlardan bahseden ve bu konuda "el-Bedî'" adında bir kitap telif eden İbnu'l-Mu'tezz'dir. İbnu'l-Mu'tezz, kitabına koyduğu "el-Bedî'" ismiyle Belâğatı ilmini kasdetmiştir. Kitabının içeriğine baktığımızda bu hususu açıkça görüyoruz<sup>3</sup>.

Belâğat ilmini ilk bölümlere ayıran kişi es-Sekkâkî'dir. O meşhur eseri Miftâhu'l-'ulûm'da Belâğatı Me'ânî ve Beyân olmak üzere iki kısma ayırmıştır<sup>4</sup>.

Bedî' ilmini, Me'ânî ve Beyân ilimlerinden bağımsız olarak ilk ele alan kişi "et-Telhis" isimli eseriyle el-Hâfîb el-Şazvîni'dir. El-Şazvîni, kitabında bedî' ilmine ait lafzî ve mane'î güzelleştirici sanatlardan 37 çeşit zikretmiştir<sup>5</sup>.

Hicrî VII. yüzyılda doğan Bedî' ilminin, insanların zihninde pekişmesi Şafiyüddîn el-Hillî'nin bedî'îyyesiyle olmuştur. Bedî'îyyâtın doğuşu ve Bedî' sanatlarının tümünü

<sup>1</sup> Aynı eser, s. 252-255.

<sup>2</sup> Muhammed 'Alî Sultânî, Ma'a'l-belâğa'l-'arabiyye fi târîhâ, Dimeşk, Dâru'l-Me'mûn, 1979, s. 17.

<sup>3</sup> Ahmed İbrâhîm Mûsâ, a.g.e., s. 250

<sup>4</sup> Es-Sekkâkî, a.g.e., s. 179.

<sup>5</sup> Ahmed İbrâhîm Mûsâ, a.g.e., s. 301.

ihtiva etmesi Bedî' ilminin, beyân ve me'ânî ilimlerinden tamamıyla ayrıldığını göstermektedir. Bedî'ıyyât, bu ayrılma işlemini kendi üslubuyla insanlara duyurmuştur. Bedî'ıyyelere yazılan şerhlerde özellikle bu şerhlerin mukaddimelerinde verilen bilgilerle Bedî' ilminin bölümleri, kural ve kaideleri belirlenmiştir. Bedî'ıyyelere yazılan şerhlerde insanlara adeta Bedî' dersleri verilmiştir<sup>1</sup>.

### **3-Bedî' İlminin Edebiyat Ekolüne Kazandırılması.**

Belâğat kitapları konu ve metod bakımından birbiriyle benzerlik gösterse de araştırma yöntemleri açısından Belâğatçılarda iki farklı eğilim olmuştur. Bunlar, edebî ve felsefî eğilimlerdir. Bunun sonucu olarak da Arap edebiyatında Edebiyat ve Kelâm Ekolu olmak üzere iki farklı ekol ortaya çıkmıştır. Burada edebiyat ekolunun Belâğata katkıları fazla olmuştur.

Konularını şiir ve nesir örnekleriyle zenginleştiren edebiyat ekolu alimleri, işledikleri konularda, felsefî meselelerden uzak kalarak herkesin anlayacağı kolay ve akıcı bir dil kullanmışlardır. Buna karşılık kelimeler ekoluna bağlı alimlerin çalışmalarında, felsefî kaygıların yanı sıra estetikten uzak zor bir dil ve konulardaki örnek azlığı dikkat çekmektedir.

İki ekolün katkılarıyla şekillenen Belâğat ilmi, büyük gelişmeler kaydederek bedî'ıyyât dönemine kadar gelmiştir. Bu dönemde kaleme alınan bedî'ıyyeler sayesinde bedî' ilmi; Belâğatı uzun yıllar kuşatan kelimeler ekolünün etkilerinden korunmuş ve edebiyat ekolunun temel unsuru haline getirilmiştir<sup>2</sup>.

### **4-Arap Edebiyatında Yeni Bedî' Sanatlarının Ortaya Çıkması.**

Arap edebiyatında Bedî' sanatlarını ilk olarak İbnu'l-Mu'tezz incelemiştir. Daha sonraki alimler onu takip ederek yeni bedî' sanatları keşfetmişlerdir. Bedî' sanatlarının gelişmesinde bedî'ıyyât yazarlarının katkısı büyüktür. Bunun en bariz örneğini el-

<sup>1</sup> 'Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 258.

<sup>2</sup> Ahmed Matlûb, Dirâsât belâğîyye ve nakdiye, Bağdat, 1400/1980, s. 13-23.

Hillî'dir. O, kaleme aldığı ilk bedî'îyyesinde, İbnu'l-Mu'tezz'in kitabında zikrettiği bedî'î sanatlara yeni sanatlar eklemiştir<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> \*Alî Ebû Zeyd, a.g.e., s. 221, 223.

## SONUÇ

İlk dönemlerde daha çok aydınların ilgisini çeken Belagat ilimleri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) methini konu edinen bedî'ıyyâtın halkın büyük ölçüde ilgisini kazanmasından sonra geniş kitleler tarafından benimsenmiştir.

Öte yandan bediyyelere yazılan şerhlerde edebî sanatlar, ayrıntılı olarak işlendiğinden bedî'ıyyât önemli bir gelişme kaydetmiştir. Ayrıca İslâmî ve edebî kültürün yayılmasına ve güçlenmesine de hizmet etmiştir.

Hem edebiyatın hem de İslâm kültürünün ve peygamber sevgisinin halk kitleleri arasında yayılıp yerleşmesine vesile olan bedî'ıyyât çalışmaları sadece müslümanlara münhasır kalmamış, onlarla bir arada yaşayan Hıristiyan ediplerin Hz. 'İsâ'yı (a.s.) medih sadedinde bedî'ıyyeler yazmalarına imkan hazırlamıştır.

Buradan hareketle şairler, şiirlerini bedî' şekilleriyle süslemişler; yazarlar da eserlerini güzel ifadelerle donatmışlardır. Amaçları, gönülleri mestedecek bir şiir ve keyif verici bir anlatım sunmaktır.

## BİBLİYOGRAFYA

‘Abdulaziz ‘Atîk, Fî târîhi’l-Belâğati’l-‘arabiyye, Beyrut, Dâru’n-nahzati’l-‘arabiyye, tsz.

‘Abdulaziz ‘Atîk, ‘İlmu’l-bedî’, Beyrut, Dâru’n-nahzati’l-‘arabiyye, 1985.

Ahmed Ahmed Feşel, ‘İlmu’l-Bedî’: Ru’ye Cedîde, Kahire, Dâru’l-Ma‘ârif, 1996.

Ahmed ‘Emîn, Zuhru’l-‘İslâm, Beyrut, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1388/1969.

Ahmed İbrâhîm Mûsâ, eş-Şıbgü’l-Bedî’î fî’l-lugati’l-‘arabiyye, Kahire, Dâru’l-Kâtib el-‘Arabî, 1388/1969.

Ahmed Maflûb, Dirâsât belâğiyye ve nağdiye, Bağdat, 1400/1980.

Ahmed en-Nâdi Şu‘le, “el-Bedî’ ve’l-Bedî’iyyât ve ‘eşeruhumâ fî’l-luga ve’l-‘edeb”, Mecelletu’z- zehrâ”, 2. sayı, Kahire, Dâru’r-Risâle, 1402/1982.

Akdemir Hikmet, Belâğat Terimleri Ansiklopedisi, İzmir, 1999, s. 227.

‘Alî Ebû Zeyd, el-Bedî’iyyât fî’l-‘edebi’l-‘arabî, neş’etuhâ-tefavvuruhâ-eşeruhâ, Beyrut, ‘Âlemu’l-kutub, 1983/1403.

‘Alî el-Cârim-Mustafa ‘Emîn, el-Belâğatu’l-vâziha, Mısır, 1959.

El-‘Askerî, ‘Ebû Hilâl el-Hâsan b. ‘Abdillâh b. Sehl, Kitâbu’s-şinâ’ateyn el-kitâbetu ve’s-şî’r, İstanbul, 1320

Bağdadlı İsmail Paşa, Hedîyyetu’l-‘ârifin ‘esmâu’l-mu’ellifin ve ‘âşâru’l-muşannifin, İstanbul, 1951.

Bekrî Şeyh ‘Emîn, el-Belâğatu’l-‘arabiyye fî şevbihe’l-cedîd, Beyrut, Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, 1987.

Bilgegil, Kaya Mehmet, Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Ankara, 1980.

Bolelli Nusrettin, Belâğat, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, tsz.

El-Buhârî, ‘Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. ‘İsmâ‘îl, el-Câmi‘u’s-şâhih, İstanbul, 1987.

El-Bûşîrî, Muhammed b. Sa‘îd, Dîvânu’l- Bûşîrî, tah., Muhammed Seyyid Kılânî, Kahire, 1393/1973.

Corci Zeydân, Târîhu ‘âdâbi’l-lugati’l-‘arabiyye, Kahire, Dâru’l-Hilâl, tsz.

El-Curcânî, Abdulkâhir, Esrâru’l-belâga, tah., Maḥmûd Muḥammed Şâkir, Kahire, 1992.

Ferrûh, ‘Ömer, Târîhu’l-‘edebi’l-‘arabî, Beyrut, Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1978.

Feyyûd, Besyûnî ‘Abdufettâh, ‘İlmu’l-Bedî’, Kahire, Muessesetu’l-Muhtâr, 1428/1998

El-Firûz ‘âbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya‘kûb, el-Ḳâmûsu’l-muhtf, Beyrut, 1407/1987.

Hacımüftüoğlu Nasrullah, “Beyân”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992,

—————, “Bedî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992

Hannâ el-Fâhûrî, el-Câmi‘ fî’l-‘edebi’l-‘arabî, Beyrut, Dâru’l-Cil, 1986.

El-Hâşimî, es-Seyyid Ahmed, Cevâhîrî'l-Belâğa fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-Bedî', Beyrut, el-Mektebetu'l-'aşriyye, 1999

'İbn Fâris, 'Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ, Mu'cemu mekâyisi'l-luğa, tah., Şihâbuddîn 'Ebû 'Amr, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1998.

'İbn Hacer el-'Askalanî, Ahmed, ed-Dureru'l-kâmine, fi a'yânî'l-mi'eti's-sâmine, Mısır, Dâru'l-Kutubi'l-Ĥadîse, tsz.

'İbn Hicce el-Hamevî, Ĥizânetu'l-'edeb ve gâyetu'l-'ereb, Beyrut, Dâru'l-Ĥâmûs, 1304.

'İbn Manzûr, 'Ebu'l-Fazl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî b. Ahmed, Lisânu'l-'arab, Beyrut, tsz.

'İbnu'l-'Îmâd el-Ĥanbelî, 'Abdullhay, Şezerâtu'z-zeheb fi 'aḥbâri men zeheb, Beyrut, Dâru'l-mesîre, 1399/1979.

'İbnu'l-Mu'tezz, 'Abdullâh, Kitâbu'l-bedî', tah., I.Kratchkovsky, Dimeşk, Dâru'l-ḥikme, tsz.

'İbn Raşîk, 'Ebû 'Alî el-Ḥasan el-Ḳayravânî el-'Ezdî, el-'Umde fi meḥâsini's-şî'ri ve 'adâbihi ve naḥdih, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1988.

'İbrâhim Muştafa, el-Mu'cemu'l-vesîṭ, İstanbul, Çağrı Yayınları, tsz.

'İrfân Maṭracî, el-Câmi'u li funûni'l-luğati'l-'arabiyyeti ve'l-'arûz, Beyrut, 1987.

'İzzuddîn 'Alî es-Seyyid, el-Ĥadiṣu'n-nebevi mine'l-vicheti'l-belâgiyye, Kahire, Dâru't-Ṭibâ'ati'l-Muḥammediyye, 1392/1973.

Kâtîp Çelebi, Kâcî Ĥalife Muştafa b. 'Abdillâh, Keşfu'z-zunûn 'an 'esâmi'l-kutub ve'l-funûn, İstanbul, 1360/1941.

El-Ḳazvîni, el-Ĥafîb Muḥammed b. 'Abdirrahmân, el-'Îzâḥ fi 'ulûmi'l-belâğa, tah., Muḥammed 'Abdulmu'min Ĥafâcî, Beyrut, 1400/1980.

—————, et-Telḥîs fi 'ulûmi'l-belâğa, nşr., Sadi Çöğenli- Mustafa Kılıç-Nevzat H. Yanık, İstanbul, tsz.

Kehḥâle, 'Ömer Rizâ, Mu'cemu'l-Mu'ellifin, Beyrut, Dâru 'İḥyâ'i'l-Turâsi'l-'Arabî, tsz.

Kılıç Hulûsi, "Bedî'îyyât," Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992.

—————, "Belâğat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992.

El-Kutubî, İbn Şâkir, Fevâtu'l-vefeyât, tah., 'İhsân 'Abbâs, Beyrut, Dâru Şadr, tsz.

Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, Mu'cemu'l-muṣtalaḥâtî'l-'arabiyye fi'l-luğa ve'l-'edeb, Beyrut, 1984.

El-Muḥḥî, Hasan b. 'Osman b. Hüseyn, Ĥulâṣatu'l-Me'ânî, tah., 'Abdulkâdir Hüseyn, Kahire, Dâru'l-'İtîṣâm, tsz.

El-Merağî, Ahmed Muştafa, 'Ulûmu'l-belâğa, Beyrut, el-Mektebetu'l-'aşriyye, 2004.

Muḥammed Berekât Ḥamdî 'Ebû 'Alî, el-Belâğatu'l-'arabiyye fi zav'i menhecîn mutekâmil, 'Amman, Dâru'l-Beşîr, 1412/1992.

Muḥammed Rızk Selîm, 'Aşr salâḫîni'l-memâlik ve netâcehu'l-'ilmî ve'l-'edebî, Kahire, 1381/1962.

Muhammed Sa'îd 'İsbir-Bilâl Cüneydî, eş-Şâmil, Beyrut, 1998.

Muhammed Zihni Efendi, el-Ğavlu'l-ceyyid fî şerhi ebyâtî't-telhîs ve şerhayhi ve hâşiyeti's-seyyid, İstanbul, 1304

Muhsin 'Emîn el-Huseynî el-'Âmilî, 'A'yânu's-şî'a, Dimeşk, 1365/1946.

Muslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, Şahîhu Muslim, İstanbul, 1982.

Na'im el-Hımsî, er-Râ'id fî'l-'edebi'l-'Arabî, Dimeşk, Dâru'l-Me'mûn, 1979

Er-Râzî, Fahrüddîn 'Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Ömer b. Huseyn el-Kureşî eş-Taberistânî, Nihâyetu'l-'icâz fî dirâyeti'l-'i'câz, tah., Bekrî Şeyh 'Emîn, Beyrut, Dâru'l-'ilm li'l-Melâ'în, 1985.

Eş-Şâbûnî, Muhammed 'Alî, Şafvetu't-tefâsîr, Beyrut, 1980.

Es-Seğâvî, Muhammed b. 'Abdirrahmân, ez-Zav'u'l-lâmi' li'ehli'l-ğarnî't-tâsi', Dâru'l-Hayât, tsz.

Es-Sekkâkî, 'Ebû Ya'kûb Yûsuf b. 'Ebî Bekr Muhammed b. 'Alî, Miftâhu'l-'ulûm, tah., Na'im Zerrûr, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1407/1987.

Sezer İsmail Hakkı, Şâir Bûşîrî ve Burde'si, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1985.

Sultânî, Muhammed 'Alî, el-Belâğatu'l-'arabiyye fî funûnihâ, Dimeşk, 1400/1980

-----, Ma'a'l-belâğati'l-'arabiyye fî târîhâ, Dimeşk, Dâru'l-Me'mûn, 1979.

Eş-Suyûtî, Celâlu'ddîn, Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât, tah. Muhammed 'Ebû'l-Fazl 'İbrâhîm, Beyrut, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, tsz.

Şevkî Zayf, el-Belâga tetâvvr ve târîh, Kahire, Dâru'l-Ma'ârif, 1965.

Tâcuddîn 'Ammu 'Alî, en-Nûru'l-mudî' fî 'usûli'l-kavâ'idî ve'l-'i'râbî ve'l-Belâğati ve'l-'arûzi ve'l-'imlâ', Dimeşk, Dâru'l-fikr, 1424/2003.

Taşköprüzâde, Miftâhu's-sa'âde ve mişbâhu's-siyâde, Haydarâbâd, 1329.

Et-Teğânevî, Keşşâfu iştilâhâtî'l-funûn, Muhammed b. 'Alî b. 'Alî, tah., Ahmed Hasan Besec , Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1999.

Et-Teftâzânî, Sa'duddîn, Muhtaşaru'l-me'ânî, Beyrut, 1965.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, V/1992.

Uzun Taceddin, Arapça'dan Türkçe'ye Tercüme Çalışmaları-II, Seçme Şiirler ve Açıklamaları, Konya, 1999.

-----, "el-Câhîz ve 'İlmu'l-Luğadaki (Dilbilimdeki) Yeri", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2000.

Yusuf 'İlyân Serkis, Mu'cemu'l-maţbû'âtî'l-'arabiyye el-mu'arrebbe, Mısır, Maţba'atu Serkis, 1346/1928.

Ez-Zeyyât, Ahmed Hasan, Târîhu'l-'edebi'l-'arabî, Beyrut, Dâru's-Şekâfe, 1978.

Ez-Zirikî, Hayruddîn, el-'A'lâm, Beyrut, Dâru'l-'İlm li'l-Melâ'în, 1979.